

॥ अर्पण पत्रिका ॥

राव बाहादूर श्रीमान् इच्छाशंकरभाइ पंड्या

B.A.L.L.B., M.B.E.

सिरोहिना भूतपूर्व दिवानश्री, राजकोट.

धर्म, सत्य, न्याय अने परोपकारने
लक्ष्यविंदु राखी समग्र जीवन प्रजासेवामां
गाळनार आदर्श कर्मयोगी स्नेहमूर्ति
मित्रने आ ग्रन्थ अर्पण करूं छुं.

राजवैद्य

શ્રી ભુવનેશ્વરી કથા

પ્રસ્તાવના

આ કથાના પુસ્તકની માગણી માતાલની પ્રતિષ્ઠા પછી આજ સુધીમાં મોટા પ્રમાણમાં આવતી રહી છે. પણ રસશાળાના કામકાજમાં છાપખાનું રોકાયેલું રહેતું હોવાથી આજ ૬ વર્સે આ કથા બક્ત ભાઇઓ યેનોના હાથમાં અર્ધે મુઠ્ઠી ચક્રીએ છીએ. હિંદી, મરાઠી, બંગાળી અને બીજા ભાષામાં ભાષાંતર સાથેની આ કથા પણ તે તે પ્રાંતનું ભક્તો માગે છે. યુરોપિયનો, અમેરિકનો, યાંરંક્વી ગ્રંહસ્થા વગેરે બીજાં ધર્મને માનનારા ભક્તો, હોએજા ભાષાંતર વાળી કથા માગે છે. તેથી હિંદની બુઠ્ઠી બુઠ્ઠી ભાષાનાં ભાષાંતરો સાથેની આ કથા બક્ત ભાઈઓ યેનોને જન્મ અને તેમ જલદી મળી બપ તે માટે અગે બનતું કરશું.

સલનારાયણની કથાની પેઠે આ કથા પણ કરાવાય છે. સલનારાયણની કથાએ વિષ્ણુભગવાનની કથા છે ત્યારે બ્રહ્મા વિષ્ણુ - શંકર અને હંદ્રાદિ દેવતાઓ શ્રી ભુવનેશ્વરીના ભક્ત છે. આ કથાજ જન્મતું સાચું કલ્યાણ કરી શકે છે. દક્ષિણ હિંદ, બંગાળ, પંબબ, યુ. પી. નેપાલ, હિમાલય પ્રદેશના પ્રાંતો, મહારાષ્ટ્ર, રાજપુતાના, સેવાડ, મારવાડ, બુંધે, આંધ્રા, કથાનો પ્રચાર છે. આજ આપણું દેશમાં અંબે જન્મમાં કુસંપ કલેશ કુર્મિશ, રોગ યુક્તો નાદ વગેરે વધી રહ્યાં છે. કુનિયાનાં દેશોએ જીબીબ દેશો પર સરસાઈ મળવી. યેતયેતાનાં દેશને સમૃદ્ધ સર્વેષિરિ સંતાધારી કરવાની. ચડંસાંચડસીમાં પડયાં છે. આ ધ્યેય

તાલુકામાં કુનિયાની પ્રબલ વર્ધિ સાથે પીસાઈ રહી છે ત્યારે જગતનું કલ્યાણ કરવાનો અને જગતમાં શાંતિ
 રચાવવાનો સાચો માર્ગ શ્રી જીવનેશ્વરીની ઉપાસના અને તેની કયાજ ક્ષાવાથી અમે પ્રજાના કલ્યાણ માટે આ
 કયા પ્રતિષ્ઠ કરી છે વૈભવે વિનાયક કલિયુગમાંથી જીવનેશ્વરી અને ગણપતિની ઉપાસના બક્તિજ આ લોક
 પરલોકનું કલ્યાણ કરનારા છે. માટે ગમે તે ધર્મ સંપ્રદાય પાળનારી કુનિયાની ઢાઢપણુ પ્રબલ આ કયા કરાવી
 સાંભળી સંવળાવી ચેલાનું અને ચેતાના આડોસી પાડોસી ગામ અને દેશનું કલ્યાણ કરી શકશે.
 શ્રી જીવનેશ્વરીની ઉપાસના જગતમાં વધશે ત્યારે શાંતિ સુખ વ્રાટલાવ અને એકબીજા દેશને માટે
 અંતાકરણની મનુષ્યોચિત લાગણી જન્મ પામશે મા સૌનું કલ્યાણ કરે એવી પ્રાર્થના છે.

સંવત ૨૦૦૯

આ શ્લિ નં

શુક્લ ૧ ગુરુવાર

તા. ૧૮-૧૦-૧૯૫૩.

લી.

અધિકારી

શ્રી જીવનેશ્વરી પીઠ-ગોંડલ.

॥ अथ श्री सुवनेश्वरी कथा पूजाविधिः ॥

अनायां पौर्णमास्यां या ग्रहणे चन्द्रसूर्ययोः । अष्टम्यां च चतुर्थ्यां च प्रदोषे नवमी दिने ॥
 संकल्पित दिने सूर्यसंक्रान्ता पुष्यभास्करे । आनन्ददिवसे पर्व दिवसेषु महोत्सवे ॥१॥
 यदा चित्तस्य चात्साहः कथां देव्याः समाचरेत् । ब्राह्मणस्य गुरोर्दृष्ट्वाङ्गानां सुखतः सदा ॥
 प्रातः स्नात्वा सपत्नीका व्रतमचर्यव्रते स्थितः । कृत्वा कथायाः संकल्पं भोजनंचनता निशि ॥२॥
 मध्ये सुगन्धतैलेन स्नाद्यादुष्णोदकेन च । सुचैलेर्मूर्ध्नि कुर्यात् कदली सत्सभशोभिताम् ॥
 पुष्पमालादिभिश्चन्द्र ध्वजालोरण मंडिताम् । पीठे चास्तीर्य कौशेयं रक्तवस्त्रं तथाक्षतैः ॥३॥
 यंत्रं श्री सुवनेश्वर्यां मूर्तिं संस्थाप्य मध्यतः । नवेद्यं फलमंघाचैर्मौनभोगैश्च कारयेत् ॥
 मंडप्यश्चाग्रतः कुर्यात् रंगवह्नीं सुशोभनाम् । गीतवादित्रशंखानां नादं कुर्यान्मनोहरम् ॥४॥
 यजमानः सपत्नीका वस्त्रालंकारभूषितः । केशरश्मन्दनैर्लिप्तः संमुखं चोपवेशयेत् ॥
 मातरं पितरं विप्रान् प्रथम्य कुलदेवताम् । देशकालौ च संकीर्त्य पूजाकर्म समारभेत् ॥५॥

आचम्य प्राणानयम्य । अत्राय अमुक गोत्रोत्पन्नः अमुकनामाहं मम सकुटुम्बिनः
 आयुरारोग्यैश्वर्याभिरुद्धयर्थं समस्त दुःखरुष्टदायिषु पापपरिहारार्थं दशविधलक्ष्मीप्राप्त्यर्थं
 मनोभिलाषितकामनाभिद्वयर्थं इहामुत्र च सत्त्वैवैश्वर्यप्राप्त्यर्थं संकल्पित श्री सुवनेश्वरीकथा-
 प्रतांगत्वेन संगदित समग्रपूजनसामग्रीपूर्वकं गणेश गौरी यरुण ब्रह्म विष्णु महेश्वर सूर्यादि
 नवग्रहाष्टलोकपालपूजनपूर्वकं यथाशक्तिपथामिलितोपचारद्वयैः षोडशोत्तारैः श्री
 सुवनेश्वर्याः पूजनं कथाश्रवणं च करिष्ये इति जलमुत्सृजेत् ।

फट् इति द्वारं संश्लेष्य द्वारश्चिचे नमः इति गन्धाक्षतै द्वारं संपूज्य चामरानं संकोच्य
 अपसर्पन्तु ये भूता ये भूता भूमि सस्थिताः । ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥
 अपसर्पन्तु ये भूता ये भूता दिवि संस्थिताः । ये भूता विघ्नकर्तारस्ते नश्यन्तु शिवाज्ञया ॥
 अपक्रामन्तु भूतानि पिशाचाः सर्वतो दिशः । सर्वेषामविरोधेन पूजाकर्म समारभेत् ॥

ततो गणपतिं संपूज्य पुण्याहवाचनं कुर्यात् ।

मह्यं सकुटुम्बिने महाजनोन्नमस्कूर्वाणाय अद्य करिष्यमाण श्री भुवनेश्वरी कथांगत्वेन
 पूजनाढ्यकर्मणः पुण्याहं भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ ॐ पुण्याह ३ ॥

मह्यं... " कर्मणः स्वस्ति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ आयुष्यते स्वस्ति ३ ॥

मह्यं... " कर्मणः कर्द्धिं भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ कर्म कथ्यतां ३ ॥

मह्यं... " कर्मणः श्रीरस्तु इति भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ अस्तु श्रीः ३ ॥

मह्यं... " कर्मणः कल्याणं भवन्तो ब्रुवन्तु ॥ अस्तु कल्याणं ३ ॥

मह्यं... " कर्मणः पुण्याहवाचनफलसमृद्धिरस्तु इति भवन्तो

ब्रुवन्तु ॥ अस्तु पुण्याहवाचनफलसमृद्धिः ३ ॥

अथ न्यासाः—

ॐ नं पादाभ्यां नमः ॐ त्र्यं वाहुभ्यां नमः ॐ चै मूर्ध्ने नमः
 " मेीं जानुभ्यां नमः " शुं कटाय नमः " नमो भगवत्यै भुवनेश्वर्यै शिरसे स्वाहा ।
 " भं कटिभ्यां नमः " वं सुलाय नमः ॐ नमो नारायण्यै इति दिवंधः ॥
 " ग नाभ्यै नमः " ने नेत्राभ्यां नमः
 " वं हृदयाय नमः " श्वं ललाटाय नमः

भूमौ विट्कुं त्रिकोणं वृत्तं चतुरस्रं लिखित्वा मूलेन विट्कुं गंगापमुनासरस्वतीनि त्रिकोणं कोणवृत्तं चतुरस्रं लिखित्वा चतुरस्रे कोमरु लड्डीयान जालंधर पूर्णगिरि पीठाय नमः इति संपूज्य तदुपरि आधारं निधाय ।

कलशस्य मुले विष्णुः कठै रुद्रः समाश्रितः । मूले तत्र स्थितो ब्रह्मा मध्ये मातृगणाः स्मृताः ॥१॥
कुक्षा तु सागराः सर्वे सप्तद्वीपा वसुंधरा । अर्जुनी गोमती सिन्धुश्चंद्रभागा सरस्वती ।२॥
कावेरी यमुना वेणी गंगा तापी च नर्मदा । आयान्तु देवपूजार्थं दुरितक्षयकारकाः ॥३॥

रंगवह्लयादिविष्टितपीठे कुंकुमेनाष्टदलं कृत्वा तदुपरि प्रातरानीतजलपूरितकलशस्थापनं कुर्यात् । ॐ महीचौरिति भूमिं प्रार्थ्य, ॐ ओषध इति पीठोपरि अष्टदलोपरि गोधूमोदि सप्तधान्य राशिं कृत्वा । ॐ आ कलशेषु धावति इति धान्यराशौ कलशं संस्थाप्य । मूलेन इमं मे गंगे इत्युदकं आपूर्य । गंधपुष्पाश्रितैः संपूज्य सं सोममंडलात् तीर्थान्यावाह्य । धेनुमुद्रया अमृतीकृत्य, मत्स्यमुद्रया आच्छाद्य मूलेन अष्टधाभिमन्त्र्य, वरुणं आवाह्य कलशं स्थापयेत् ॥

ॐ गन्यद्वारामिति गंधं । कोण्डात्काण्डात् इति दूर्वाम् । अश्वत्थेवा इति पञ्चपल्लवान् । याः फलिनीर्षा इति पलं । सहि रत्नानि इति पञ्चरत्नानि । हिरण्यरूप इति हिरण्यं । युवा सुवासा इति कलशकंठे वस्त्रेणावेष्ट्य अथवा नाडाडडीं बध्वा, पूर्णां देविः इति कलशोपरि अक्षतपूरित ताम्रपयपूर्णपात्रं निधाय तन्मध्ये कुंकुमाष्टदलं कृत्वा तत्त्वायामि इति वरुणं आवाह्य, वरुणाय नमः इति नाममंत्रेण वरुणं पूजां कुर्यात् ॥

॥ अथ शंखपूजनम् ॥

त्वं पुरा सागरोत्तमो चिष्णुना विद्वृत करे । निमित्तः सर्वदेवेषु पाञ्चजन्य नमोऽस्तुते ॥
गंधाक्षतपुष्पैः अभ्यर्च्य तेनोदकेन मूलेनात्मानं पूजापहारं संप्रोक्ष्य शंखमुद्रां प्रदर्शयेत् ॥

॥ अथ घंटापूजनम् ॥

आवाहनार्थं देवानां गमनार्थं तु रक्षसां ।
घटानाद् प्रकुर्वीत पञ्चाद् घंटां प्रपूजयेत् ॥

इति घंटां संपूज्य गरुडमुद्रां प्रदर्श्य ततो गंधपुष्पाभ्यां हस्तौ संमर्त्य पुष्पमावाह्य
ते सर्वे विलयं यान्तु ये मां हिसन्ति हिसकाः । मृत्युरोगभयहेशाः पतन्तु रिपुमस्तके ॥

कुंभोदराय नमः इति स वामे निक्षिप्य हस्तौ प्रक्षाल्य वीपं संपूजयेत् । देवस्य
वामभागे दीपस्थापनं पूजनं कुर्यात् । दीपाय गन्धाक्षतपुष्पं समर्प्य रं इति वीजेन वीप-
शिखां स्पृष्ट्वा देवी पूजनमारभेत् ।

॥ अथ देवी पूजनम् ॥

देवेशो भक्ततुलभे सर्वाभरणसंयुते । यार-त्वां पूजयिष्यामि ताव-त्वं सुस्थिरा भव ॥
अथ पीठदेवतास्थापन ॥

मण्डकाय	नमः	मणिपट्टपाय	नमः	अज्ञानाय	नमः
कालाग्निरुद्राय ॥		कल्पतरवे	॥	अवराग्याय	॥
		वेङ्किकाय	॥	अनैश्वर्याय	॥

आधारशक्तये	नमः	ऐश्वर्याय	नमः	तत्त्वाय	नमः
कूर्माय	"	गात्रचतुष्के अधर्माय	"	रजसे	"
वराहाय	"	मध्ये आनंदकंदाय	"	तमसे	"
अतन्ताय	"	संविद्यालाय	"	आत्मने	"
सुधासिन्धुपरिष्ठ-		सर्वतत्त्वात्मक पद्याय	"	अंतरात्मने	"
पृथिव्यै	"	प्रकृतिमय पत्रेभ्यो	"	परमात्मने	"
रत्नद्वीपाय	"	विकारमय केसरेभ्यो	"	ज्ञानात्मने	"
मंचकाय	"	पंचाशद्वर्णवीजादयःकणिकायै	"	मायातत्त्वाय	"
तत्पादचतुष्के धर्माय	"	सूर्यमंडलाय	"	फलतत्त्वाय	"
ज्ञानाय	"	चंद्रमंडलाय	"	विद्या तत्त्वाय	"
वैराग्याय	"	बहिताय	"	परतत्त्वाय	"

इति संपूज्य पीठशक्ति प्रपूजयेत् ।

पूर्वे तीत्रायै नमः । अग्नौ ज्वालिन्यै नमः । दक्षिणे नंदार्यै नमः । नक्त्ये भोगदायै नमः । पश्चिमे कामरूपिण्यै नमः । वायव्ये उग्रार्यै नमः । उत्तरे तेजोवच्यै नमः । ईशाने सत्यार्यै नमः । ऊर्ध्वे पद्मवासिन्त्यै नमः । मध्ये पीठशक्तये नमः । कामे ह्रीं सर्वशक्तिकमलासनाय नमः । दक्षिणे पराशक्तिरुद्राय नमः ॥

अष्टदलमध्यात्पश्चिमे उदकसंस्थाय गणपतये नमः । गौर्यै नमः । चक्रणाय नमः । व्रतज्ञे नमः । विष्णवे नमः । रुद्राय नमः ॥ अष्टदल संध्यग्रे बहिः । सूर्याय नमः । चंद्रमसे नमः । भौमाय नमः । बुधाय नमः । गुरवे नमः । शुक्राय नमः । शनैश्चराय नमः । राहवे नमः । केतवे नमः ॥ अथ अष्टदलेषु । इन्द्राय नमः । अग्नये नमः । यमाय नमः । निरंताये नमः ।

वरुणाय नमः । वायवे नमः । सोमाय नमः । ईशानाय नमः ॥ अथ चतुर्दशेषु गणपतये नमः । दूर्गायै नमः । क्षेत्रपालाय नमः । चातोग्रपतये नमः ॥ इति वीठदेवताः स्थापनं तत्पूजनं कृत्वा मध्ये संपूजित पीठे अष्टशक्ति सहित शिवसहित श्री सुवनेश्वर्यै नमः सुवनेश्वरीं आवाहयामि स्थापयामि इत्यावाह्य । श्री सुवनेश्वरी मूर्तिं त्रामणे निधाय ततः ध्यातं ।

त्वं माता पितरौ त्वमेव सुहृदस्त्वं भ्रातरस्त्वं सखा

त्वं विद्या त्वमुदारकीर्तिचरितं त्वं भाग्यमत्पद्मुतं ।

त्वं भूयः सकलं त्वमीहितमिति ज्ञात्वा कृपाकामले

श्री विश्वेश्वरि संप्रसीद शरणं मातः परं नास्ति मे ॥

‘भंजलौ पुष्पं गृहीत्वा हृदिस्थां देवीं श्वासमार्गेण पुष्पे आगतां विभाव्य, ध्यात्वा ज्ञागच्छ देवदेवेशि जगत्त्रय हितैषिणी ।

क्रियमाणार्णं मया पूजां गृह्णाण परमेश्वरि ॥

ॐ सहस्रशीर्षां हिरण्यपर्णाम् ० इति सुवनेश्वरीं सांगां सपरिवारां सायुधां सवाहनां सशिवां आवाहयामि इति पुष्पं समर्पयामि नमः ।

ॐ पुरुष एव० नां म भवह० इति सुवनेश्वर्यै० आसनं समर्पयामि नमः ।

ॐ एतावानस्य० भन्वपूर्वां० इति सुवनेश्वर्यै० पाद्यार्थे गंगोदकं समर्पयामि नमः

ॐ त्रिपादूर्ध्वं० कांसोस्मि० ” ” ” अर्घ्य ” ”

ॐ ततो विराड० चंद्रां प्रभासां० ” ” कर्पूरवासितं आचमनीयं ” ”

ॐ तस्माद्यज्ञात् आदित्यवर्णे० ” ” स्वानं ” ”

सर्वहुतः संभृतं०

अत्रावसरे पयोदधिघृतमधुशर्करात्मकं पंचाशत स्नानं अभ्यंगं उद्धतं शुद्धोदकेन
महाभिकेकं कृत्वा देव्या मूर्तिं मंडप्यां स्थापयित्वा सुवनेश्वर्यै सांगायै सपरिवारायै सायुधायै
सपाहनायै सशियायै नमः इति सुप्रष्टिता भव इत्युक्तवा स्थापयेत् ।

ॐ तस्माद्यज्ञात्सर्वहुतकचः उपैतु मां इति सुवनेश्वर्यै यज्ञोपवीतं	समर्पयामि नमः
॥ तस्मादध्वा०	॥ वज्राभूषणानि
॥ तं यज्ञं०	॥ चंदनं
॥ यत्पुरुषं व्यदधुः०	॥ पुष्पामालां
॥ ब्रह्मणोऽस्य०	॥ मुकुटं नानालंकारान्
॥ चन्द्रमा मनसो०	॥ नैवेद्यं
॥ नाभ्या आसीदं०	॥ आचमनीयं
॥ यत्पुरुषेण०	॥ सुखदासतांबूलं
॥ सप्ताऽस्या०	॥ दक्षिणां
॥ यज्ञेन यज्ञमयन्तं०	॥ सर्वराजोपचारं
	॥ पुष्पांजलिं

॥ अर्थांग पूजा ॥

ॐ ह्रीं सुवनेश्वर्यै कीर्त्यै नमः शिरसि । ३० ह्रीं सुवनेश्वर्यै श्रुस्यै	नमः दक्षकर्णे
॥ ॥ ज्ञान्त्यै	॥ चामकर्णे
॥ सुले ।	॥ दक्षनासि
॥ ॥ तुष्ट्यै	॥ चामनासि
॥ ॥ पुष्ट्यै	॥ दक्षकपेले
॥ ॥ ॥	॥ ॥
॥ ॥ ॥	॥ ॥
॥ ॥ ॥	॥ ॥
॥ ॥ ॥	॥ ॥

ॐ	हीं	शुक्लेष्वयं	सुन्दर्यै	नमः	दक्षजातुनी
"	"	"	शुत्यै	"	दक्षपादगुल्फे
"	"	"	वृद्ध्यै	"	दक्षपादांगुलिमूले
"	"	"	समृद्ध्यै	"	दक्षपादांगुल्यग्रे
"	"	"	शुद्ध्यै	"	वामपादमूले
"	"	"	वृद्ध्यै	"	वामपादजातुनि
"	"	"	मुक्त्यै	"	वामपादगुल्फे
"	"	"	मत्यै	"	वामपादांगुलिमूले
"	"	"	क्षम्यै	"	वामपादांगुल्यग्रे
"	"	"	रम्यै	"	दक्ष पांश्वे
"	"	"	उग्र्यै	"	वाम "
"	"	"	रुदिन्यै	"	पृष्ठे
"	"	"	हृत्त्रायै	"	नाभौ
"	"	"	वसुदायै	"	उदरे
"	"	"	वसुधायै	"	हृदि
"	"	"	पर्यै	"	दक्षसे
"	"	"	परायणायै	"	दक्षकुण्डि
"	"	"	सूक्ष्म्यै	"	वामसे

ॐ	हीं	शुक्लेष्वयं	दृष्यै	नमः	वाम	रूपोले
"	"	"	अर्द्धायै	"	ऊर्ध्वाले	"
"	"	"	लज्जायै	"	अधरोले	"
"	"	"	लक्ष्म्यै	"	ऊर्ध्वदक्षिणतः	"
"	"	"	सस्वत्यै	"	अधो	"
"	"	"	प्रीत्यै	"	जिह्वायां	"
"	"	"	रत्यै	"	श्रीवायां	"
"	"	"	जयायै	"	दक्षस्तम्भे	"
"	"	"	दुर्गायै	"	दक्षकूर्परे	"
"	"	"	प्रजायै	"	दक्षमण्डपे	"
"	"	"	सत्यायै	"	दक्षहस्तांगुलिमूले	"
"	"	"	चण्डायै	"	दक्ष हस्तांगुल्यग्रे	"
"	"	"	वायव्यै	"	वामस्तम्भे	"
"	"	"	विलासिन्यै	"	वामकूर्परे	"
"	"	"	विजयायै	"	वाममण्डपे	"
"	"	"	विराज्यै	"	वामहस्तांगुलिमूले	"
"	"	"	विश्वायै	"	वामकरांगुल्यग्रे	"
"	"	"	विमदायै	"	दक्षपादमूले	"

ह्रीं शुवनेश्वर्ये संध्यायै हृदयादि दक्षः करांतं ह्रीं शुवनेश्वर्ये श्लोकायैः हृदयादि जतरान्तं
 " " प्रभायै हृदयादि वाम करांतं " " विद्युतायै " " हृत्पान्तं
 " " मभायै हृदयादि दक्ष पादांतं " " द्विवसहितायै सर्वांगं पूजयामि
 " " निशायै हृदयादि वाम पादांतं

॥ अथ आवरण पूजनं ॥

प्रथमावरण पूजनं ॥ पट्टकोणेषु ॥

पट्टकोणयंत्रं आश्रित्य आग्नेयादि कोणेषु

हिरण्यपाशायै ह्रीं पूजयामि हिरण्य सजायै ह्रीं पूजयामि
 चंद्रायै " " " " हिरण्यपाशायै " " " " " "
 रजतवक्रजायै " " " " हिरण्यवर्णायै " " " " " "

अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सले ॥
 भक्त्या समर्पये तुभ्यं प्रथमावरणार्चनं ॥१॥

अथ द्वितीयावरण पूजनं । पूर्वादि अष्टदलेषु ॥

पद्मायै ह्रीं पूजयामि आत्रायै ह्रीं पूजयामि ज्वलत्यै ह्रीं पूजयामि
 पद्मवर्णायै " " " " तुंगत्यै " " " " स्वर्णमाकारायै " " " "
 पद्मपद्मस्यै " " " " वृत्त्यै " " " "

अभीष्टसिद्धिं मे देहि शरणागतवत्सले ॥
 भक्त्या समर्पये तुभ्यं द्वितीयावरणार्चनम् ॥२॥

अथ तृतीयावरण पूजनं ॥ पूर्वोदं दिक्षु ॥

इन्द्राय ह्रीं पूजयामि यथाय ह्रीं पू. वर्षणाय ह्रीं पू.
अग्ने " " निर्ऋतये " " वायवे " " सोमाय ह्रीं पू.
ईशानाय " " " " " " ईशानाय " "

अभीष्टसिद्धि मे देहि शरणागतवत्सले ॥

भक्त्या समर्पये तुभ्यं तृतीयावरणार्चनम् ॥३॥

अथ चतुर्थावरण पूजनं ॥ पुनः दश दिक्षु ॥

वज्राय ह्रीं पूजयामि अंकुशाय ह्रीं पूजयामि
शक्तये " " गदायै " " रूढाय " "
दण्डाय " " अजायै " " चक्राय " "
खट्वाय " " " " " " " " " " " "
पाशाय " " " " " " " " " " " "

अभीष्टसिद्धि मे देहि शरणागतवत्सले ॥

भक्त्या समर्पये तुभ्यं चतुर्थावरणार्चनं ॥४॥

भृशुरस्य चतुर्षु द्वारेषु प्राच्यादिक्रमेण द्वापाखान् पूजयेत् ।

ह्रीं दमनकायु पूजयामि । ह्रीं शुगुलवे पूजयामि
सलिखायु " " कुण्डिकाय " " " " " " " " " "

ततः प्रधान देवतां देवता मसूख देवता पूजनं ॥ ॐ ह्रीं पद्मप्रभायै नमः पूः ॥ ॐ ह्रीं स्वर्णमालिन्यै नमः पूः ॥ ॐ ह्रीं पद्मप्रभायै नमः पूः ॥
 ॐ ह्रीं श्रियै नमः ॥ ॐ ह्रीं पूजयामि ॥ ॐ ह्रीं स्वर्णमालिन्यै नमः ॥ ॐ ह्रीं पद्मप्रभायै नमः ॥
 ॐ ह्रीं लक्ष्म्यै ॥ ॐ ह्रीं रजतसंज्ञायै ॥ ॐ ह्रीं सुक्तालंकारायै ॥ ॐ ह्रीं सुक्तालंकारायै ॥
 ॐ ह्रीं वरदायै ॥ ॐ ह्रीं सुवर्ण गेहायै ॥ ॐ ह्रीं सुवर्णमालिन्यायै ॥ ॐ ह्रीं सुवर्णमालिन्यायै ॥
 ॐ ह्रीं विष्णुपत्न्यै ॥ ॐ ह्रीं सुवर्णपांकारायै ॥ ॐ ह्रीं पद्म वासिन्यै ॥ ॐ ह्रीं पद्म वासिन्यै ॥
 ॐ ह्रीं वसुदायै ॥ ॐ ह्रीं पद्म हस्तायै ॥ ॐ ह्रीं पद्म हस्तायै ॥ ॐ ह्रीं पद्म हस्तायै ॥
 ॐ ह्रीं हिरण्यवर्णायै ॥ ॐ ह्रीं सुष्टयै ॥ ॐ ह्रीं सुष्टयै ॥ ॐ ह्रीं सुष्टयै ॥
 ॐ ह्रीं सुवत्यै ॥ ॐ ह्रीं सुष्टयै ॥ ॐ ह्रीं सुष्टयै ॥ ॐ ह्रीं सुष्टयै ॥
 ॐ ह्रीं पशुक्त्यै ॥ ॐ ह्रीं पुष्टयै ॥ ॐ ह्रीं पुष्टयै ॥ ॐ ह्रीं पुष्टयै ॥
 ॐ ह्रीं विपुक्त्यै ॥ ॐ ह्रीं धनेश्वर्यै ॥ ॐ ह्रीं धनेश्वर्यै ॥ ॐ ह्रीं धनेश्वर्यै ॥
 ॐ ह्रीं कश्यप्यै ॥ ॐ ह्रीं धनदायै ॥ ॐ ह्रीं धनदायै ॥ ॐ ह्रीं धनदायै ॥
 ॐ ह्रीं सप्तद्वयै ॥ ॐ ह्रीं शुद्रायै ॥ ॐ ह्रीं शुद्रायै ॥ ॐ ह्रीं शुद्रायै ॥

चन्द्रमा मनसो ॥ आपः सुजन्तु ॥ श्री भुवनेश्वर्यै सांगायै सपरिवाराय सायुधायै ॥
 नाभ्यां ॥ आर्द्राः पुष्करिणीं ॥ ॐ ह्रीं भूषं सपर्वयामि नमः ॥
 यत्पुरुषेण ॥ आर्द्राः यः करिणीं ॥ ॐ ह्रीं दीपं सपर्वयामि नमः ॥
 ससास्थो ॥ तौ म आनहं ॥ ॐ ह्रीं नैवेद्यं सपर्वयामि नमः ॥
 सुखवास तांडुलादि ॥ सपर्वयामि नमः ॥

यज्ञेन यज्ञमयजन्त ॥ यः शुचिः ॥ श्री सुवनेश्वर्यै सां० सपरिवारायै प्रदक्षिणां समर्पयामि नमः ॥
 आहृत्पूजेन रजसां ॥ हिरण्यवर्णी ॥ ” ” ” ” दक्षिणां समर्पयामि नमः ॥
 ॐ ऐ हिरण्यवर्णी इत्यारभ्य षोडशमंत्रैः आरातिव्ययं कुर्यात् ॥

ततः मंत्रपुष्पांजलिः ।

ॐ यज्ञेन यज्ञमयजन्त देवास्तानि पश्मणि प्रथमान्यासन् ।

ते इनाकम्माहिमानः सचन्त यत्र पूर्वे साध्याः सन्ति देवाः ॥१॥

ॐ राजाधिराजाय प्रसन्नसाहिभे नमो वयं वैश्रवणाय कुम्भे ।

स मे कामान्क्रामाय मङ्गं । कामेश्वरो वैश्रवणो ददातु ॥२॥

कुन्तुराय वैश्रवणाय राजाधिराजाय महाराजाय नमः ॥२॥

ॐ स्वस्ति साम्राज्यं भोज्यं स्वाराज्यं वैराज्यं पारमेष्ठ्यं राज्यं महाराज्यमाधिपत्यमयं

समन्तपर्यायी स्यात्सार्भीमः सार्वभूयः आन्वादापरार्थवत् ॥ पृथिव्याः समुद्रपर्यन्ताया एकराडिति ॥

तवाप्येष श्लोकोभिगीतो

ॐ मरुतः परिवेशरो महत्तस्यावसन् गृहे ॥

आवीसितस्य कामार्प्तेविश्वे देवाः सभासद् इति ॥

ॐ निवशतश्चक्षुरुस्त निवशतो ह्रस्वो निवशतो वाहुरुस्त निवशतस्यात् ॥

सन्वाहुभ्यान्वयमति सम्पतत्र्यावा भूमी जनयन्देव एकः ॥

ॐ मंदारकल्पदुमपरिजातैः सौगंध्ययुक्तैर्विविधैश्च पुण्यैः ॥

पुष्पांजलिं स्वीकुरु हृष्टचिचा रसस्व मां पुत्रकलत्रयुक्तम् ॥

ॐ ह्रीं श्री सुवनेश्वर्यै सांगायै सपरिवारायै सायुषायै मंत्रपुष्पांजलिः समर्पयामि नमः ॥

अथ प्रार्थना क्षमापनं ॥

आवाहनं न जानामि न जानामि तवार्चनं । पूजां चैव न जानामि क्षम्यतां परमेश्वरि ॥

मनसिजयय वागीन्द्रायजं मानस वा विपदि यदपराद्धं पारवश्येन दैन्यात् ॥

त्रिशुवनखरणैका सर्वभैतत्समस्व स्वशिशुरिति न मेऽन्यन्यातरवे शरण्ये ॥

इति मन्त्रेण नत्वा आसनस्य अयोमारे प्रायाचीजं विच्छिद्य ॐ ह्रीं ह्रष्टेवायै विमहे शुवनेश्वर्यं
धीमहि तन्न शक्तिः प्रचोदयात् इति मूळमन्त्रं चतुर्विगतिधा जपेत् ॥

गुह्यातिगुह्यगोप्वि त्वं गुहाणास्पृक्तं जपं । सिद्धिर्भवतु मे देवि त्वत्प्रसादान्महेश्वरि ॥

इति मन्त्रेण आचमनेन जपं समर्पयेत् ॥ जलं गृहीत्वा अनेन कृतपूजनेन श्री शिवसहिता
सांगा सपरिवारा सायुधा सद्यक्तिका शुवनेश्वरी प्रीयतां इति जलमुत्सृजेत् ।

अथ यजमानः सपत्नीकः कुटुंबपरिवारयुक्तः कथाश्रवणं कुर्यात् ॥

॥ श्री भुवनेश्वरी कथा माहात्म्यं ॥

ऋषय ऊचुः ॥

सूत महाभाग वद नो वदतावर ॥ कथा श्रीभुवनेश्वर्याः सर्वदुःखविनाशिनीं ॥ १ ॥

सूत उवाच

ये शृण्वति सदा भक्ता न ते स्युर्दुःखिनो नराः ॥ सर्वयज्ञेषु तीर्थेषु सर्वदानेषु यत्फलं ॥ २ ॥
कथायाः श्रवणात्सर्वं कथते मन्वजा ह्रुवं ॥ व्यासोदितो महापुण्या धर्मार्थकाममोक्षदा ॥ ३ ॥
देव्या कथानरान्कुर्याद् दुःखसतापवर्जितान् ॥ एकादश्यां तथाष्टम्यां चतुर्थ्या पूर्णिमादिने ॥ ४ ॥

॥ श्री भुवनेश्वरी कथानुं माहात्म्यं ॥

॥ ऋषयो उचुः ॥ ऋषिभ्यो इहे छे

हे महामाग्यशाणी कथा इहेवामां समर्थं जेवा हे सूत पुराणी, तजे सर्वं दुःखनुं निवारथ्य
हरनारी जेवी श्री-भुवनेश्वरीनी कथा अभने संभणयो. ॥१॥

सूत उवाच ॥ सूत पुराणी इहे छे

हे तपस्वी ऋषिभ्यो तजे प्रश्न साशे पूछ्यो. श्री भगवतीनी पुण्यशाणी' कथा इहे छु ते
सांभणो. जे मनुष्यो बाङ्गिपूर्वक आ कथा सांभणे छे ते शार्ङ्ग द्विवशं दुष्पी यता नथी. अथा यज्ञो
हरवाथी, गर्भं तीर्थीमां नहावाथी अपने अर्धा दान देवाथी जे ईश-भणो छे, ते पुण्य आ कथा
सांभणवाथी मनुष्यो जेणवी शोके, व्यास मुनिज्ये इहेवी सोटा पुण्य इप, धर्म, अर्थ, श्रम, मोक्षने
आपनारी जेवी आ कथां हरनारी जे सांभणनारा मनुष्यो दुःख अपने संसारना विविध प्रकारना
संतापथी मुक्त थाय छे ॥२-४॥

નવન્યામુત્સવાનાં ચ પર્વણાં દિવસેષુ ચ ॥ કેતુનામુદયે રોગોપદ્રવે રાજ્યવિષ્લેવે ॥ ૫ ॥
 અર્ધમૃદ્ધો મોવિમદેવસ્યાનપરામર્થે ॥ મદોત્પાતેષુ કર્તવ્યા કયા દેવ્યાઃ સુલાવહા ॥ ૬ ॥
 મહામ્પરીપયે પ્રાણે ઉપસર્ગપયે તથા ॥ ઉત્પાતેષ્વંસ્તિલેષ્વેચ કયાથચળતઃ સુત્ર ॥ ૭ ॥
 કયાયાઃ શ્રવણાદ્યુર્વે રાજાનો વહવો જનાઃ ॥ દુઃખલેશમ્યાનુક્તાઃ સુલમાપુત્રનર્ચરં ॥ ૮ ॥
 ચ ઇતાં જુષ્ટયાદ્રક્ત્યા શ્રીમદ્ભગવતીરૂપાં ॥ અપુત્રો લખતે પુત્રં નિર્ધનો ધનમાપ્નુયાત્ ॥ ૯ ॥
 રોગમુક્તો મવેદ્રોગી વંધ્યા સુતાન્વહૂર્ લખેત્ ॥ કન્યા ચ લખતે શ્રેષ્ઠં ધનાઢયં ગુણિનં વરં ॥ ૧૦ ॥

અગિયારસ, આઠમ, ચૌથ, પૂનમ, નોમને, ઠ ઉત્સવના, આનંદના અને તહેવારના દિવસોમાં, વિનાશકારી પૂંછડિયા તારા ઊગ્યા હોય ત્યારે, રોગનો ઉપદ્રવ વધી-ગયો ત્યારે, દેશ ઉપર વિવિધ પ્રકારે વિનાશ દેલાઈ રહ્યો હોય ત્યારે, અધર્મ વંધ્યો હોય ત્યારે, ગાય, શ્રાવણ, દેવતાઓ અને તેનાં સ્થાનકને ઠણ થતાં હોય ત્યારે, વિવિધ પ્રકારના બૂકંપ, અતિવૃદ્ધિ, દુકાળ ઠે બીબ દવી ઉત્પાત વરતાતા હોય ત્યારે આ સુખ ઓપનારી શ્રી ભગવતીની કંથા કરવી અને સાંભળવી.

ઠાવેશ મરડી ભવા આક્રમક રોગના દેલાવા વખતે, વિવિધ પ્રકારનાં યુદ્ધ, શત્રુનું આક્રમણ ઠે બીબ ઉત્પાત વખતે અ કંથા કરવાથી અને સાંભળવાથી પ્રતને સુખ થાય છે. પૂર્વકાળમાં ઘણા રાજાઓ અને પ્રજાઓ આ કંથા સાંભળવાથી દુઃખ, ક્લેશ અને ભયથી મુક્ત થયા છે અને અખંડ સુખને પોમ્યા છે. જ મનુષ્ય ભગવતીની આ કંથા ભક્તિપૂર્વક સાંભળે છે, તે પુત્ર વિનાનાને પુત્ર પ્રાપ્ત થાય છે. નિર્ધનને ધન મળે છે, રોગી રોગથી મુક્ત થાય છે, વૃદ્ધા સ્ત્રી મળ્યા સંતાનો મેળવે છે, કુવારી કન્યા શ્રેષ્ઠ ધનાઢય અને સુલ્લવાન વર મેળવે છે, રાજ્યશ્રદ્ધ થયેલો રાજા ફરી પોતાનું રાજ્ય અર્થર્થપાસે છે. વિદ્યાર્થ્યાસં કરનાર વિદ્યા મેળવે છે, વંર-કરિષ્કત કન્યાને મેળવે છે. ॥ ૫-૧૦ ॥

રાજ્યત્રયો પુના રાજ્યમૈશ્વર્યં સમવાપ્નુયાત્ ॥ વિચાર્યો હમસૈ વિદ્યાં કન્વામિદ્દાંશરઃ શુભો ॥૧૧॥
 શૂતમેવ વિશાચામ પ્રશાસ્ય પસરાસતાઃ ॥ પલ્લાયંતૈ કયા યત્ર શ્વાસુકાર્યે કૃત્વા શુભા ॥૧૨॥
 શાવતોડજ્ઞાનતો વાપિ કૃત્રં પાપં નિવર્તતે ॥ મોગમ્નુચ્ચકેહ વિવિધાન્દેવીસાસુચ્યયાન્નુચ્ચ ॥૧૩॥
 યુને યુગેઽવતીર્યાપ નાનાયેનો મરીતલૈ ॥ શુભારમ્હરદિષ્ટ્યુઃ સસેવ્ય જગદ્ભ્રમ્ચિકાં ॥૧૪॥
 અર્ચિતા રાસચન્દ્રેણ સદ્યુદ્ગરણાય ચ ॥ નિહતો રાવણો રોદ્રો સ્સેન્ચો રાસસૈઃ સહ ॥૧૫॥
 હસ્પણો લીચનં હેમે મૃતો રાસસસંકટે ॥ સમ્પ્રાપ્તા ચ સતી સીતા મુક્તચૈરાવણાદ્મયાત્ ॥૧૬॥
 શ્રી હૃણોલ્પમ્બદ્વચ્ચદેહઃ પાદલઠં વિના ॥ અષ્ટાદશાક્ષૌહિનીચે યુદ્ધે પાર્યાદ્યોડજયન્ ॥૧૭॥

આ કથા બધા થાતી હોય તે સ્થાનમાંથી ભૂત, ત્રેત, પિશાચ, ચંહ, યક્ષ રાક્ષસ વાગી બધ
 છે. નવાં મઠાનું વાસ્તુ કરવા વખતે પણ આ કથા કરવાથી તેમાં રહેનારાં સુખી થાય છે. બલ્યતાં,
 અબલ્યતાં યેવેર્વા પાપ નિવૃત્ત થાય છે અને કથા કરનાર અને સાંભળનાર મનુષ્ય આ લોકમાં વિવિધ
 પ્રકારના વૈભવ ભોગવીને અંતે દેવી સાંનિધ્યમાં બધ છે. બુદ્ધા બુદ્ધા સ્વરૂપે યુગ યુગ વિષે વિશુ
 ભગવાન અવતાર લઇ બગદંબાની સેવા કરવાથી પૃથ્વીનો ભાર હટારવામાં સફળ થાય છે. ॥
 શ્રી રામચંદ્ર ભગવાને સમુદ્ર તરવા વખતે બગદંબાનું પૂજન સ્તવન કર્યું હતું અને બગદંબાની કૃપાથી
 સેન્યો અને રાક્ષસો સાથે રાવણને હણવા સમર્થ થયા. રાક્ષસોના આક્રમણથી મૃત્યુ પામેલા લક્ષ્મણ
 માની કૃપાથી જીવતા થયા હતા. અને સતી સીતાને ભેળવી શક્યા તથા ઐરાવણ મહીરાવણના
 વાયમાંથી મુક્ત થયા હતા ॥ શ્રીકૃષ્ણ ભગવાનનું શ્રી ભુવનેશ્વરીની કૃપાથી પગના તળીમાં શિવાય
 આપું શરીર વજનું થયું હતું. અઢાર અક્ષોહિણી સેનાના મહાભારત, યુદ્ધમાં પાંચ પાંડવોનો વિજય
 માતાજીની કૃપાથી થયો હતો. ॥૧૧-૧૭॥

મત્સ્યા ત્રહ્સાડસ્ટજદ્વિશ્વં રસતીહ રમાપતિઃ ॥ વિનાશયતિ રુદ્રશ્ચ દેવ્યનુક્તાપરાયણાઃ ॥ ૧૮ ॥
 વસિષ્ઠો વામદેવશ્ચ વિશ્વામિત્રઃ પરાશરઃ ॥ અગસ્ત્યોઽન્વિશ્ચ દુર્વાસા જાવાહિર્યાક્ષિવલ્ચકઃ ॥ ૧૯ ॥
 ઋણ્યોઽન્યે તપ-સિદ્ધા દેવ્યારાધનતત્ત્વરાઃ ॥ દાસા મંત્રગણા ચેપાં ચેઽજરામરતાં ગતાઃ ॥ ૨૦ ॥
 સિદ્ધા વિઘાઘરા દેવગંધર્વો યજ્ઞકિત્તરાઃ ॥ દેવ્યામત્સ્યા સેવયા ચ સ્વેષ્ટાં સિદ્ધિમિતોગતા ॥ ૨૧ ॥
 અક્ષાલમૃત્યુહરણમારોગ્યૈર્થ્યસિદ્ધિદં ॥ દેહેનાનેન સર્વેષુ ભૈકેષુ ગતિદાયકં ॥ ૨૨ ॥
 રસસિદ્ધિમદં ચાન્નગતિદં દિવ્યકાતિદં ॥ કર્મયાણકૃદિદાશુત્ર ક્રમ્યાશ્રવણસુત્રમં ॥ ૨૩ ॥

પ્રહ્સા જેની ભક્તિથી જગતને સરજી શકે છે. વિષ્ણુ જગતનું રક્ષણ કરે છે અને રૂદ્ર જગતનો નાશ કરે છે, બધા દેવતાઓ દેવીની આજ્ઞાને અનુસરી પોતપોતાનાં કાર્યો કરી શકે છે. ॥ વસિષ્ઠ વામદેવ વિશ્વામિત્ર પરાશર અગસ્ત્ય આત્રિ દુર્વાસા બખ્સાલિ યાજ્ઞવલ્ક્ય અને બીજા તપથી સિદ્ધ થાટિને પામેલા, હુવનેશ્વરીની આરાધનામાં મગ્ન રહેનારા, મંત્રગણો પણ જેના હાસ યજ્ઞને રહેલા છે અને જેઓ દેવીની કૃપાથી અજર અમરચલુને પામ્યા છે એવા ઋષિ સુનિઓ ॥ સિદ્ધ પુરુષો વિઘાઘરો દેવો ગંધર્વો યજ્ઞો કિત્તરો અને બીજાઓ હુવનેશ્વરીની ભક્તિથી આરાધનથી પોતે ઇચ્છેલ સિદ્ધિને પામ્યા છે ॥ આ કથા કરવાથી સાંભળવાથી બીજાને સંવાળાવવાથી અક્ષાળ મરણ્ય યતું નથી. આરોગ્ય જળવાય છે. ઐશ્વર્યં સમૃદ્ધિ અને બધી જાતની સિદ્ધિ પ્રાપ્ત થાય છે આજ મનુષ્ય દેહથી વિવિધ લોકમાં જવાની શક્તિ મળે છે. રસની સિદ્ધિ અને આકાશ ગમનની શક્તિ મળે છે અને દિવ્ય કંતિવાહુ તેજસ્વી શરીર થાય છે. આ કથા સાંભળવાથી આ લોકમાં બધાં સુખ મળે છે અને પરલોકમાં ઇચ્છિત લોક પ્રાપ્ત થાય છે. ॥ ૧૮-૨૩ ॥

इति श्री अष्टादश साहस्र्यां संहितायां श्री सुवनेश्वरी कथा माहात्म्यं संपूर्णं ॥

॥ कथा श्रवणानन्तरं देव्याः उत्तरपूजनं कुर्यात् ॥

ॐ कथा वंच्याई रक्षा पक्षी नीये प्रभाषि देवीनुं उत्तर पूजनं उरी

पक्षी श्रुताश्राने नैवेद वहुंय्युं
 हिरण्यवर्णा स्यापनं संनिधिकरणं
 ससुखीकरणं अवागुंठनं
 येनिमुद्रां मकरय्य

ॐ सप्तशतीर्षा

शुभ एव

एतावानस्य

त्रिपादस्य

ततो विराह

तस्मादज्ञात

॥ सर्व

तस्मादक्षा

तं यज्ञं वहिषी

यत्पुरुषं

ब्राह्मणोस्य

चन्द्रमा मनसो

नाभ्या आसी

यत्पुरुषेण

तां म आत्रह

अथपूर्वा

कांसोस्मि तां

चद्रो मभासां

आदित्यवर्णे

उपैतु मां

क्षुत्पिपासां

गन्धदारां

मनसः काम

कर्दमेन

आपः सृजन्तु

आद्रो पुष्करिणीं दीपं

आद्रो यः करिणीं नैवेद्यं

इत्यासनं

पाद्यं

अध्यं

आचमनं

पंचासृत्वस्नानार्थं आचमनं

शुद्धजलस्नानार्थं आचमनं

वस्त्रं

गंधं

भूषणं

पुष्पं

धूपं

दीपं

नैवेद्यं

तो म आवह आचमनं फलं तांबुलं सुखवासं दक्षिणां नीराजनं
मंत्रपुष्पांजलिं प्रदक्षिणां

॥ यज्ञेन यज्ञ यः शुचिः इति नमस्कारान्

ततः व्यास पूजनं । पुस्तक पूजनं । ब्राह्मण सुवासिनी पूजनं । कृत्वा महानैवेद्यं मंगलारारतिव्यं
कृत्वा मंत्रपुष्पांजलिं सम्पूर्णं मार्ययेत् ।

चंचन्भोक्तिक रेमंडड्युता मातातिरक्तांधरा ॥

तन्वंगी नयनत्रयातिरुचिरा बालार्कचद्रभासुरा ॥

या दिव्यांकुशपाशभूषितकरा देवी सदाभीविदा ॥

चित्तस्था शुभनेत्ररी भवतु नः सेयं गुदे सर्वदा ॥१॥

क्षमापनं

आवाहनं न जानामि०

अन्यथा शरणं नास्ति०

गवं पापं०

मनहीनं क्रियाहीनं भक्तिहीनं सुरेश्वरि ।

यत्पूजितं मया क्वेचि परिपूर्णं तदस्तु मे ॥

अनेन पूजनकथाश्रवणालयेन कर्मणा श्री शिवसहिता शुवनेश्वरी देवता प्रीयतां ॥ ॐ तत्सत्
 ब्रह्मार्पणमस्तु ॥ ब्राह्मणेभ्यः श्रोतृवर्गेभ्यः महाप्रसादं ताम्बुलदक्षिणादिकं दत्त्वा तेभ्यः आशिपः
 ग्रहणीयात् । हस्ते जलमादाय अथ पूर्वोच्चरितं सत्त्वं मास पक्षादिषु श्री शुवनेश्वरी व्रतकथाकर्मणः
 सांगतासिद्धयर्थं यथाशक्ति ब्राह्मणान् सुवासिनीं भोजयित्वे भूयसीं दक्षिणां दास्ये इति जलमुत्सृजेत् ।

पादोदकं महादेव्या मनुजा पिबते तव । सप्तजन्याजितं पापं नश्यते नात्र संशयः ॥
 प्रसादं शुवनेश्वर्यां श्रुत्वा भक्तिभावतः । सर्वाङ्कामानवान्जेति देवीसायुज्यमाप्नुयात् ॥

ततः प्रसादं भक्षयेत् अन्यान् सर्वान् दद्यात् । रौत्रा देवीसंनिधौ गीतवृत्त्यवाद्यादियुक्तं भजनं
 कुर्यात् । प्रातः स्नानादिनित्यकर्मानन्तरं पूजनं कृत्वा २४ वारं मूलमंत्रं जप्त्वा उपसंहारमुद्रया
 पुष्पप्रसादौ श्रुत्वा प्रतिमां यथास्थानं संस्थाप्य मंडपीं विसर्जयेत् ॥

इति उत्तरपूजनादिकं ॥

॥ श्री भुवनेश्वरी कथा प्रारंभः ॥

श्री भुवनेश्वरी कथा

श्री गणेशाय नमः ॥ सुबालोपनिषदि ॥ अथ हैनं रेकः पमच्छ भगवन् कस्मिन्सर्वे प्रतिष्ठिता भवन्तीति तस्मै स होवाच रसातल्लोककेष्विति । होवाच कस्मिन् रसातल्लोका ओताः प्रोताश्चेति ब्रूयतेष्विति । होवाचैत्यारभ्य सुबः स्वः महः जनः तपः पर्यत सत्यलोकास्तयुक्त्वा । कस्मिन् सत्यलोका ओताः प्रोताश्चेति प्रजापतिभ्योकेष्विति । होवाच कस्मिन् प्रजापतिभ्योका ओताः प्रोताश्चेति ब्रह्मलोकेष्विति । होवाच कस्मिन् ब्रह्मलोका ओताः प्रोताश्चेति सर्वलोकेष्विति । होवाच सर्वलोका आत्मनि ब्रह्मणि मणय इधैताः प्रोताश्चेति । सर्वलोका एव सर्वलोकाः प्राकाराणां बह्वृत्वाविति ॥ १ ॥

व्यास उवाच

ब्रह्मलोकादूर्ध्वभागे सर्वलोकेऽस्ति यः ध्रुवः ॥ गणिद्वीपः स एवास्ति यत्र देवी विराजते ॥ १ ॥
 केलासादधिके लोका नैलुंठादपि चोत्तमः ॥ गोलोकादपि सर्वस्मात्सर्वलोकाऽधिकः स्मृतः ॥ २ ॥
 नैतत्समं तु त्रिलोक्ये गुंजरं विद्यते क्वचित् ॥ छत्रीभूतं त्रिजगतौ भवसंतापनाशकं ॥ ३ ॥
 बहुयोजनविस्तीर्णं गंधीरस्तावदेव हि ॥ गणिद्वीपस्य परितो वर्तते तु सुधोदधिः ॥ ४ ॥
 रत्नाच्छवालुकायुक्तो ह्यपशंखसमायुतः ॥ नानाध्वजसमायुक्तो नानापोतगतगर्भैः ॥
 विराजमानः परितस्तीररत्नद्रुमो महाबृ ॥ ५ ॥

१ लोह प्राकारः ॥

वदुत्तरं लोहधातुनिर्मितो गगने ततः ॥ ६ ॥
 नानाशस्त्रमहरणा नानायुद्धविशारदाः ॥ ७ ॥

શ્રી ભુવનેશ્વરી કથા

॥ શ્રી ગણેશાય નમઃ ॥

૧૨૩ ॥

સુખાદ ઉપનિષદમાં મણિદ્વીપનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે. રેકવ ઋષિ ગુરુને પુછે છે કે હે ભગવાન બધા લોક ડોનામાં રહેલા છે? ગુરુએ કહ્યું કે રસાતળમાં રહેલા છે. તેણે પુછ્યું રસાતળ શેમાં જ્ઞાતપ્રોત છે? ગુરુએ કહ્યું ભૂનોકમાં. પછી રેકવના પ્રેશના ઉત્તરમાં ગુરુએ ભૂલોક ભુવલોકમાં, ભુવલોક સ્વલોકમાં, સ્વલોક મહલોકમાં, મહલોક જનલોકમાં, જનલોક તપોલોકમાં અને તપોલોક સત્યલોકમાં જ્ઞાતપ્રોત થયો છે એમ કહ્યું. શિષ્યે પુછ્યું સત્યલોક શેમાં જ્ઞાતપ્રોત થયો છે ગુરુએ કહ્યું પ્રભપ્રતિ લોકમાં, પ્રભપ્રતિલોક બ્રહ્મલોકમાં અને બ્રહ્મલોક સર્વલોકમાં જ્ઞાતપ્રોત થયેલ છે. સર્વ લોક એજ શ્રી ભુવનેશ્વરીનું સ્થાન મણિદ્વીપ કહેવાય છે. સ્વા ધણુ કિલ્લાએ છે તેથી તે સર્વલોક કહેવાય છે. ॥૧॥

હયાસ વગાચ વ્યાસ કહે છે

ઉપર કલા પ્રમાણે બ્રહ્મલોકની ઉપરના ભાગમાં સર્વલોક છે જ મણિદ્વીપ કહેવાય છે. આ શ્રી ભુવનેશ્વરી પિરાણ છે. એ મણિદ્વીપ કેલાસથી વૈકુંઠથી અને ગેલોકથી શ્રેષ્ઠ છે. એના જરૂં સુહરુ સ્થાન ત્રણે લોકમાં એક્ય નથી ત્રણે લોકના છત્ર સરખો સંસારના તાપને મટાડનારો, ધણુ યોજન લાખો પોજો એ મણિદ્વીપ છે. મણિદ્વીપની ચારે ડેર અચૂતનો સમુદ્ર છે. તે સમુદ્રમાં રત્નોની રતી છે તેમાં મધરમછ શંખ અને બીજા જગમર પ્રાણિયો વસે છે. અનેક વહાણો આ આવ બ કરે છે. એના પર વિવિધ પ્રકારની ધ્વજઓ ફરકે છે. કઠિ ઉગેલા રત્નોનાં ઝાડ શોષી રહ્યાં છે. તે અચૂત સમુદ્ર પછી

॥ ૨૩ ॥

૧. લોકો લોકોનો ગઢ

એક લોખંડનો કિલ્લો - સાત યોજન ઉંચો આવે છે. આ અનેક પ્રકારનાં શસ્ત્રો ધારી, યુદ્ધ વિદ્યામાં કુશળ, આનંદ - કરનારાં રક્ષકો વસે છે. એ કિલ્લાને ચાર દરવાજાં ચાર ॥ ૧ થી ૭ ॥

रसका निवसन्त्यत्र भोदमानाः समन्ततः ॥ ८ ॥
 नानागणैः परिवृतो देवीभक्तियुतैर्द्विप ॥ ९ ॥
 विमानशतसंघपर्ययास्वनसमाकुलः ॥ १० ॥
 चतुर्द्वारसमायुक्तो द्वारपालशतान्वितः ॥ ८ ॥
 दर्शनार्थं समायति ये देवा जगदीशितुः ॥ ९ ॥
 पदेषु मष्टवारिपरिपूर्णसंरांसि च ॥ १० ॥
 वाटिका विविधा राजन् रत्नद्रुमविराजिताः ॥ १० ॥

२ कांस्य

मोषुरद्वारसहितो बहुदृशसमन्वितः ॥ ११ ॥
 पनसा यष्टबा लोत्रा कर्णिकाराश्च शिंशपाः ॥ १२ ॥
 लिङ्गुचा हिं गुकाशैका ल्वंगं कटफलास्तथा ॥ १३ ॥
 असंख्यतरुजातीनां वनान्युपवनानि च ॥ १४ ॥
 निर्याससाविणः सर्वे स्निग्धच्छायास्वरूपमाः ॥ १५ ॥
 सहितं हरिणीपूगंधविमानैरितस्तवः ॥ १६ ॥
 प्राकारः ॥ धातुनिर्मितमंडलः ॥ ११ ॥
 तदुत्तरं महाकांस्य वृक्षाः सदाफलप्रदाः ॥ १२ ॥
 निरंतरं पुष्पयुता आम्राशैव सुमेरवः ॥ १३ ॥
 देवदारु कांचनारा कंकोला नाग भद्रकाः ॥ १४ ॥
 तालास्तमालाः सालाश्च गुंजदंभ्रपरशूपिताः ॥ १५ ॥
 कोकिलारावसंयुक्ता पूरितं तद्वनोत्तमं ॥ १६ ॥
 वृत्त्यद्वर्हि कदंबस्य केकारावैः सुखप्रदैः ॥ १७ ॥
 नादितं तद्वनं दिव्यं मधुस्रावि समंततः ॥ १७ ॥

३ ताम्र

कांस्यसालादुत्तरे तु वृतीयस्वाम्रसाककः ॥ १८ ॥
 द्वयोस्तु सालयोर्मध्ये संप्रोक्ताः कल्पवाटिकाः ॥ १९ ॥
 पनाणि कांचनाभानि रत्नबीजफलानि च ॥ २० ॥
 मधुश्रीर्भांधवश्रीश्च द्वे भार्ये तस्य संभते ॥ २१ ॥
 चतुरस्रसमाकार उन्नत्या ससयोजनः ॥ १८ ॥
 येषां तरुणां पुष्पाणि कांचनाभानि भूमिपि ॥ १९ ॥
 तद्वनं रक्षितं राजन्वस तेनर्तुनाऽनिशं ॥ २० ॥
 अतीव रम्यं विपिनं मधुस्रावि समंततः ॥ २१ ॥
 पूरितं दिव्यगंधैः सांगैर्गान्धोच्छ्रियैः ॥ २१ ॥

લાં સેંકડો દારપાળો રહે છે. પોતાના નોકર ચાકર સેવકો અને સ્ત્રીઓ સાથે ભક્તિ ભાવના ટેવતાઓ જગદંબાનાં દર્શન કરવા લાં આવે છે. તેનાં ટાકરીયોના રણુકારા કરતાં સેંકડો તિગાંને લાં આવ જ કરે છે. ઠેકાણે ઠેકાણે મીઠાં પાણીનાં સરોવરો છે. રત્નોના વૃક્ષોવાળા અસંખ્ય જાંબીયા છે. હજારો યોજન લાંબા પોળા તે પ્રદેશ છે. ॥૭-૧૮॥

૨ જો કાંસાનો ગઢ

હાર પછી કાંસાનો ગઢ છે તેમાં અનેક દર્શન છે. હ્રિષ્યા કૃષ્ણકૃષ્ણથી ભરેલાં લાં વૃક્ષો છે. કૃષ્ણ ગોલકસરી લોદર કથુર સીસમ દેવદાર કાંચનાર આંબા બીજાં ઠંગોરીયા એલની લવોંગ કાચકૃષ્ણ તાડ તમાળપત્ર ચણુકબાબ વગેરે અસંખ્ય પ્રકારનાં વૃક્ષો વેલાઓથી ભરેલાં વનો હપતનો બગીચા લાં છે. તેમાં કોયલ ભમરા નાચતા મેર વગેરે પક્ષિઓના મધુર સ્વરોથી આખો પ્રદેશ વ્યાપ્ત છે. લાં હણુકીઓનાં આમ તેમ કુદતાં ટાળાં શેભી રહ્યાં છે. વૃક્ષોમાંથી નિવિધ રસો વહે છે. વૃક્ષોની ધાટી છાયા છે. સુગંધી પવનથી તે પ્રદેશ વ્યાપી રહ્યો છે. ॥ ૧૧-૧૭ ॥

૩ જો તાંબાનો ગઢ

કાંસાના કિલ્લાની ઉત્તરે ત્રીજે ચોખંડો તાંબાનો કિલ્લો છે. તેની જગ્યાઈ ૭ યોજન છે અને કિલ્લાઓની વચ્ચે કલ્પવૃક્ષના બગીચાઓ છે. જ વૃક્ષોનાં પુષ્પો અને પાંદડાં સોનાનાં છે. અને તેનાં ફળોનાં બીજાં રત્નોનાં છે. એ કલ્પવૃક્ષનાં વનવું રણુક વસંત ઋતુ હરેયા કરે છે. એ વસંત ઋતુની મધુશ્રી અને માંકવશ્રી નામની બે સ્ત્રીઓ છે. એ વનમાં ચારે તરફ મધુર રસો સ્વે છે. યંગીતમાં મસ્ત થયેલા મધવો સ્ત્રીઓ સાથે લાં ચારે તરફ વિહાર કરી રહ્યાં છે ॥૧૮ થી ૨૧॥

समुच्छ्रायः स्मृतोपस्य सप्तयोजनसंख्यया ॥ २२ ॥
 ताम्रसालादुत्तर चतुर्थः सीससालकः ॥ २२ ॥
 संतानवाटिका मध्ये सालयोस्तु द्वयोर्वृष ॥ २३ ॥
 अमृतद्रवसंयुक्तफलाणि मधुराणि च ॥ २४ ॥
 शुकश्रीश्च शुचिशीश्च द्वे भार्ये तस्य संगते ॥ २५ ॥
 विलासिनीनां वृन्दैश्च चंदनद्रवपंकिलैः ॥ २६ ॥

५ पिचल प्राकारः ॥

सीससालादुत्तर आरकृतमयः शुभ ॥ २७ ॥
 राजन्मुनियोजनदूर्ध्ववान् ॥ २७ ॥
 हरिचंदनगृहाणां वाटिका सन्ति मध्यतः ॥ २८ ॥
 चाधिनाथस्तु वर्षतुर्घवाहनः ॥ २८ ॥
 नभःश्रीश्च नभस्यश्रीः स्वस्यारस्यमालिनी ॥ २९ ॥
 शक्तयो मदविबुधलाः ॥ २९ ॥
 नवपट्टचतुशश्च नवीनलतिकावृताः ॥ ३० ॥
 प्रवहन्ति च वेगतः ॥ ३० ॥
 वसन्ति देवाः सिद्धाश्च देवीसेवापरायणाः ॥ ३१ ॥
 समर्पिताः ॥
 ते मनुष्या वसन्त्यत्र सविलासाश्च सांगनाः ॥ ३१ ॥

६ पंचलोह प्राकारः ॥

आरकृतमयाद्रे सप्तयोजनदूर्ध्ववान् ॥ ३२ ॥
 अधिष्ठातात्र संयुक्तः शरद् ऋतुरनामयः ॥ ३३ ॥
 नानासिद्धा वसन्त्यत्र सांगनाः सपरिच्छदाः ॥ ३४ ॥

ત્રાંખાના કિલ્લાથી ઉત્તરે ચોથો ૭ યોજન ઊંચો સીસાનો કિલ્લો છે અને કિલ્લાઓની વચ્ચે મંતાનવાટિકા નામના ખગીયાઓથી તે વ્યાપ્ત છે. તેમાં સુવર્ણ ભવાં હંમેશાં ખીલેલાં પુષ્પો અને મધુર અમૃતના રસવાળા ફૂળો છે. એ વાટિકાનો નાયક ત્રીબે મંડતુ શુક્રથી અને શુચિશ્રી નામની બે સ્ત્રીઓની સાથે લાં રહે છે. ચંદનથી ચર્ચેલા અનેક સિદ્ધો નિવિધ દેવતાઓ અને વિદ્યાસીઓનાં ટાળાઓથી તે વ્યાપ્ત છે. ॥ શ્લોક ૨૨ થી ૨૬ ॥

૫ થી પિત્તળનો ગઢ

સીસાંના કિલ્લાની ઉત્તરે પિત્તળનો પાંચસો સાત યોજન ઊંચો કિલ્લો છે. તેમાં હરિચંદન વૃક્ષોના ખગીયાઓ છે. તેનો અધિપતિ, સેધ ભટ્ટું વાહન છે એવો વર્ષા મંડતુ નભાશ્રી તથા નભસ્પશ્રી નામની માળા ધારણ કરતી બે સ્ત્રીઓ સાથે લાં રહે છે. તેમજ મદ્યથી વિબુળ ધરેલી ૧૨ શક્તિઓ પણ લાં વસે છે. તેમાં નવપદ્મવર્ણાં નવી નથી લતાઓથી વીંટાંધિસાં વૃક્ષો અને વેગવાળી નદીઓ અને ઝરાઓ વધા કરે છે. લાં ધ્રુવનેશ્વરીની સેવામાં તત્પર રહેલા દેવતાઓ અને સિદ્ધો વસે છે. વાત્ર, ફેલા તળાવ વગેરે દેવી નિમિત્તે જગોથે કરાવ્યાં છે એવાં મનુષ્યો પોતાની સ્ત્રીઓ સાથે લાં વસી વિલાસ કરે છે. ॥ ૨૭ થી ૩૧ ॥

૬ થી પંચલોહનો ગઢ

પિત્તળના કિલ્લાની આગળ સાત યોજન ઊંચો પંચલોહનો છઠ્ઠો કિલ્લો છે. તેમાં મંદાર વૃક્ષોના ખગીયાઓ છે. તેનો અધિષ્ઠાતા શરદમંડતુ ઇશલક્ષ્મી અને ભર્ગલક્ષ્મી નામની બે સ્ત્રીઓની સાથે લાં વસે છે તેમજ પોતપોતાની સ્ત્રીઓ અને પરિવારો સાથે અનેક સિદ્ધ પુરુષો લાં રહે છે. ॥ શ્લોક ૩૨ થી ૩૪ ॥

७ रोप्य प्राकारः ॥ पंचलोहमयाद्रेः सप्तयोजन दैर्घ्यवान् ॥ पहाशृंगैर्वर्तते ॥ ३५ ॥
 पारिजाताद्वी मध्ये प्रसूनस्तवकान्वितः ॥ तत्राधिनाथः संप्रोक्तो हेमन्तर्तुमहोल्बलः ॥ ३६ ॥
 सदृशीश्च सरस्पथीः द्वे भार्ये तस्य समते ॥ वसन्ति रससिद्धाश्च ये देवद्वयकारिणः ॥ ३७ ॥

८ सुवर्ण प्राकारः ॥ रोप्य साकमयाद्रेः सप्तयोजन दैर्घ्यवान् ॥ सौवर्णसालः संप्रोक्तश्चाष्टमः स्वर्णनिर्मितः ॥ ३८ ॥
 मध्ये कदंबवादी च पुष्पपल्लवशोभिता ॥ तत्राधिनाथः संप्रोक्तः शिशिरार्तुमेशद्वयः ॥ ३९ ॥
 तपःश्रीश्च तपस्पथीः द्वे भार्ये तस्य समते ॥ देवीभक्ता वसंत्यत्र ये देव्यै दानकारिणः ॥ ४० ॥
 नानाभोग समुत्पन्न महानंद समन्विताः ॥ सांगनाः परिवारैस्तु संघशः परिवारिताः ॥ ४१ ॥

९ पुष्पराग मणि प्राकारः ॥ स्वर्णसालमयाद्रेः सुनियोजन दैर्घ्यवान् ॥ पुष्परागमय सालो नवमः कुंकुमारुणः ॥ ४२ ॥
 पुष्परागयो भूमेर्वेदान्युपवनानि च ॥ रत्नदृशालवालाश्च पुष्परागमयाः शुभाः ॥ ४३ ॥
 दिव्याला निवसन्त्यत्र मति ब्रह्मांडवर्तिनां ॥ पूर्वाशायां समुत्तुंगं गा पूरमरावती ॥ ४४ ॥
 नानोपवनसंयुक्ता महेन्द्रस्वत्र राजते ॥ ऐरावतसमारूढो बज्रहस्तः प्रतापवान् ॥ ४५ ॥
 देवमेनापरिष्ठितो राजतेत्र शतक्रतुः ॥ वह्निकोणे वह्नियुरी, वह्नियूः सदृशी दृप ॥ ४६ ॥
 स्वाहा स्वधा समायुक्तो वह्निस्वत्र विराजते ॥ याम्यशायां यस्त्रपुरी तत्र दंढधरो महान् ॥ ४७ ॥
 नैर्दृश्यां द्विशि रत्नस्यां रत्नसैः परिचारितः ॥ ब्रह्मधारी स्फुरत्स्रोत्रो निःकृतिर्मिजशक्तिः ॥ ४८ ॥
 चारण्यां परुणो राजा पाशधारी प्रतापवान् ॥ महाद्वयसमारूढो चारुणीमधुविन्धलः ॥ ४९ ॥
 चायुकोणे चायुलोको चायुस्त्वधाधितिष्ठति ॥ ध्वजहस्ता विशालाक्षो मृगबाहनसंस्थितः ॥ ५० ॥

પંચલોહના કિલ્લાની આગળ સાત યોજન ભીંચો પ્રકાશિત ત્રોટા ત્રોટા શિખરા અને ડોહાઓના ભાખના ભાગેથી શેભતો ડુપાતો કિલ્લો છે. યાં પારિશ્રવણના પ્રુથોથી છવાયેલા વનો છે. તેનો નાયક હેમંત ઋતુ સહશ્રી અસી સહસ્ત્રશ્રી નામની બે સ્ત્રી સાથે વસે છે. તેમજ પારશ્વથી દેહસિદ્ધિ ચેળવી અબ્જર અમર થયેલા દેવીના ભક્ત રસસિદ્ધો પણ ત્યાં રહે છે.

૮ ત્રો સોનાનો ગઢ

ડુપાના ગઢની આગળ સાત યોજન ભીંચો સોનાનો આઠમો કિલ્લો છે. તેમાં પુષ્પપદ્મવથી શેભતાં ઠંઠંબનાં વનો છે. તેનો અધિષ્ઠાતા શિશિર ઋતુ તપઃશ્રી અને તપસ્વશ્રી નામની સ્ત્રીઓ સાથે વસે છે. દેવી નિમિત્તે દાન કરનારા દેવીના ભક્તો સ્ત્રીઓ સાથે અને ચોતાના પરિવાર સાથે વિવિધ પ્રકારના વૈભવ ભોગવતા અને આનંદ કરતા યાં ચારે તરફ વસે છે. ॥ શ્લોક ૩૫-૪૧ ॥

૯ ત્રો યોખરાળનો ગઢ

સોનાના કિલ્લાની આગળ સાત યોજન ભીંચો યોખરાળનો નવમો કિલ્લો ઠેસર ભવા અરુચ્ય રંગનો છે. યાં તેની ભુમિ વનો, ઉપવનો, વૃક્ષોના ક્યારા બધાં ઠેસરી રંગના યોખરાળનાં છે. પ્રત્યેક પ્રસાંહના દિશ્પાલો યાં વસે છે. તે કિલ્લામાં પૂર્વ દિશાએ આઠાશ સાથે વાતો કરતા મહાલયોની અમરાવતી નામની નગરી છે. તે નગરીમાં અનેક પ્રકારના બળીયાઓ છે, યાં ઝોરાવત ઉપર બેઠેલા વળધારી પ્રતાપી દેવસેનાથી વીંટાયેલા ઈન્દ્ર રાજ પિરાણ છે. અશિખૂણામાં અગ્નિપુરી છે. યાં સ્વાહા સ્વધાની સાથે અસિ બિરાજ છે. દક્ષિણ દિશાએ કમ્પુરી છે તેમ. ઈંડધારી યમ રહે છે. તેમજ દિશામાં રાક્ષસોથી વીંટાયેલા અહંગધારી નિર્મુતિ વસે છે. પશ્ચિમ દિશાએ પાશધારી પ્રતાપી ચગરગઢ ઉપર બેઠેલા વાણિયુ માસરાથી વિન્હળ થયેલા વરુણ રાજ વસે છે. વાયવ્ય દિશાએ વાયલોક છે. યાં ધ્વજ ધાયેમાં ધારણુ કરતા વિશાળનેત્રવાળા યુગપર બેઠેલા વાયુદેવ વસે છે. ॥ શ્લોક ૪૨-૫૦ ॥

उत्तरस्यां दिशि, महान्यस्योक्तोस्ति भूमिप ॥ पक्षाधिराजस्वचास्ते वृद्धि ऋद्धयादिशक्तिभिः ॥५१॥
 नवनिर्निधिमिथुं कस्तुं दिशो घननापकः ॥ ईशानकोणे सभोक्तो हृदयोको महत्तरः ॥५२॥
 अंतर्हरत्स्त्वचि तो यत्र रंद्रोस्ति देवतं ॥ स्वसमानैरसंख्यातच्छ्रेः शूलवारायुधिः ॥५३॥
 १० पञ्चराग मणि प्राकारः ॥
 पुष्परागममादत्रे दशमो कुंकुमारुणः ॥ पञ्चरागययः साढो मध्ये भूशैव तादृशी ॥५४॥
 दशयोजनवान् देव्यै नोपुद्रासंयुतः ॥ मध्ये भुवि सभासीनाथतुःपष्टिमिता कलाः ॥५५॥
 चापराणधराः सर्वा सुद्धयैवोत्सुकाः सदा ॥ शताक्षौहिणिकासेनाप्यैकस्याः प्रकीर्तिवा ॥५६॥
 सर्वापि युद्धसामग्री तरिन्मन्माले स्थिता मुने ॥

११ नोमैद मणि प्राकारः ॥

पञ्चरागमयादत्रे नोमदमणिनिर्मितः ॥५७॥
 दशराजन दैर्घ्येण प्राकारो विद्यते महान् ॥ नोमैदकल्पितान्येव तद्वासिसदनानि च ॥५८॥
 पक्षिणः स्तंभवर्गाथ वृक्षा वाप्यः सर्वासि च ॥ नोमैदकल्पिता एव कुंकुमारुणविग्रहाः ॥५९॥
 तन्मध्यस्था महादेव्यो द्वात्रिंशच्छक्तयः स्मृताः ॥ एवैकस्या महाशक्तैर्देशशोहिणिका मता ॥६०॥
 सेना तत्राप्येकत्रैलक्षवह्नाडनाजिनी ॥ तासां नामानि वक्ष्यामि पापनाशकराणि च ॥६१॥
 विद्या.ही शुभ्रयः प्रज्ञा स्रनिवाली कुहुस्त्वया ॥ रूद्रा वीर्या प्रभानंदा पोपिणी ऋद्धिदा शुभा ॥६२॥
 कालरात्रिर्विशारत्रिभद्रकाली कर्पदिनी ॥ विरुक्तिर्दंष्ट्रिमुण्डिन्यः सेन्दुखण्डा शिस्वदिनी ॥६३॥
 निधुभधुंभार्थिनी महिपासुरमदिनी ॥ इन्द्राणी चैव रूद्राणी शंकरार्धशरीरिणी ॥६४॥
 नारी नारायणी चैव त्रिशूलिन्यक्षपाळिनी ॥ अंबिका ह्लादिनी पद्मादित्येव शक्तयः स्मृताः ॥६५॥

ઉત્તરદિશામાં ચોટા યક્ષલોક છે. સ્વાં વૃદ્ધિ અને નકહિ વગેરે શક્તિઓ, અને યક્ષાધરાજ વસે છે. નવનિધિ ઘાયે ચોટા પેટવાળા ધનનાં નાયક યક્ષાધરાજ કુબેર, સ્વાં રહે છે. ઈશાન દિશાએ પ્રચંડ રુદ્રલોક છે તે અમુદ્ય રતનોથી બરેલો છે. સ્વાં પોતાના સરખા શૂલધારી અસંખ્ય રુદ્રોથી વૈદ્યોયેલા રુદ્ર વસે છે અસંખ્ય રુદ્રાણી અને ભદ્રકાલ્યાદિ આતાઓથી વૈદ્યોયેલા ઈશાન નામના રુદ્ર સ્વાં વસે છે ॥૫૧-૫૩॥

૧૦ મો પદ્મરાગનો ગઠ

પોખરાળના કિલ્લાની આગળ દશમો કંકુવર્ણો પદ્મરાગ માણેકનો કિલ્લો છે. તેની પૃથ્વી પવુ તેવીજ છે. તે દશ ચોળન ઉચે તથા અનેક દરવાજા અને દ્વારોથી શોભિત છે. સ્વાં ધંતુપખાણુ ધારણુ કરેલી ચૌસઠ કલાઓ વસે છે પ્રત્યેક કળા પાસે સો સો અક્ષાહિણી સેના રહેલી છે. સ્વાં અધી બતની યુક્તની સામગ્રી ભરેલી છે. ॥ ૫૪-૫૬ ॥

૧૧ મો ગોમેઠ મણિનો ગઠ

માણેકના કિલ્લાની આગળ ગોમેઠ મણિનો દશ ચોળન ભીચો કિલ્લો છે ત્યાં અંકનો અને ભુમિ ગોમેઠમણિમય છે તેમાં પક્ષીઓ થાંભલા વૃક્ષો, વાવો, તળાવો, કંકુવર્ણો ગોમેઠમણિનાં છે. તેમાં ૩૨ મહાદેવી શક્તિઓ વસે છે. તે એક એક મહાશક્તિ પાસે દશ દશ અક્ષોહિણી સેના છે તે એક એક શક્તિ લાખો પ્રજાંડનો તાંત્ર કરવાણું બળ ધરાવે છે. તે શક્તિઓનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે. ॥૫૭-૬૫॥

૧ વિદ્યા ૫ સિત્તીવાની ૯ પ્રજા	૧૭ કાકરાત્રિ	૧૭ વિદ્યતિ	૨૧ ક્ષિપ્રહિલી	૨૫ રુદ્રાણી	૨૯, ત્રિચલિની
૨ શૌ ૬ કંદ	૧૦ નદા	૧૪ મહારાત્રિ	૧૮ દંડિની	૨૨ નિયુભશુભમિત્રી	૨૬ અક્ષાચલિની
૩ પ્રહિ ૭ રુદ્ર	૧૧ પોષિણી	૧૫ ભદ્રકાલિ	૧૯ કુલિની	૨૩ મહિષાસુરમર્દિની	૨૭ નારી
૪ પ્રજા ૮ વીર્મા	૧૨ નકહિદા	૧૬ કપદિની	૨૦ સેન્કુખ્યા	૨૪ ધંતુપખાણુ	૩૧ અબ્ધિદા
					૩૨ દેવાદિની ॥૬૫॥

नोऽप्येकमपादमे द्वादशो वज्ररत्न-हीरक प्राकारः ॥
 वज्ररत्नजः ॥ दशयोजन तु गोसौ गोपुरद्वारसंयुतः ॥ ६६ ॥
 गृहानि वीथ्यो रथ्या महामार्गांजनानि च ॥ वृषा लताश्च तरव सारंग वज्रनिर्मिताः ॥ ६७ ॥
 तप श्री सुवनेश्वर्या-वसन्ति परिचारिकाः ॥ एकैकलक्षशसीभिः सेविता मद्यवर्तिताः ॥ ६८ ॥
 तालवृन्तवराः काञ्चित् काञ्चित्पुष्पकरांजना ॥ काञ्चिच्चित्रकनिर्मात्र्यः पादसंवाहने रताः ॥ ६९ ॥
 पुष्पभूषणनिर्मात्र्यः पुष्पशृंगाररुचिकाः ॥ नानाविलासचतुरा युवत्यः सकला अपि ॥ ७० ॥
 ततो सुवनवेगा स्यात् तथा सुवनफोलिका ॥ विद्युद्दामसमानांग्यः कृष्णत्काचीणुणान्विताः ॥ ७१ ॥
 श्वष्टविष्ट तथैवासां प्राकाराद्दहिरेव च ॥ सदनानि विराजन्ते नानावाहनहेतिभिः ॥ ७२ ॥

१३ वैदूर्य मणि प्राकारः ॥

वज्रगालादग्रमाने सालो वैदूर्यनिर्मित ॥ दशयोजन तु गोसौ गोपुरद्वारशोभितः ॥ ७३ ॥
 वैदूर्यभूमिः सर्वापि गृहान्युपवनानि च ॥ वीथ्यो रथ्या महामार्गाः सर्वे वैदूर्यनिर्मिताः ॥ ७४ ॥
 तत्राष्टद्विष्ट परितो ब्राह्म्यादीनां च मण्डलं ॥ ब्राह्मी माहेश्वरी चैव कोमारी वैष्णवी तथा ॥ ७५ ॥
 वाराही च तयेन्द्राणी बाहुंडा सप्त मातरः ॥ अष्टमी तु महालक्ष्मीः नाम्ना मोक्तास्तु वातरः ॥ ७६ ॥
 जगत्कल्याणफारिण्य स्वस्वसेनासमावृताः ॥ तत्सालस्य चतुर्द्वार्यु वाहनानि महेश्वितुः ॥ ७७ ॥
 सज्जानि नृपते सति सालकाराणि नित्यशः ॥ दतिनः केटिशोवाहाः केटिभ्यः श्रिविकास्तथा ॥ ७८ ॥
 रसाः सिंहाय गरुडा मयूरा वृषभास्तथा ॥ तैर्युक्ताः स्वदनास्तद्वत्केटिशो नृपनंदन ॥ ७९ ॥
 केटिभ्यस्तु विमानानि नानाचिन्दाभिवृत्तानि च ॥ नानावादित्रयुक्तानि महाध्वजयुतानि च ॥ ८० ॥

ગોત્રેમણિના કિલ્લા પછી ચારનો દશ ચોજન ભાગો નાના ચોટા દરવાખાઓથી વીંટાયેલો હીરાનો કિલ્લો છે. ત્યાં ધરો, શેરીઓ, રસ્તાઓ, રાજખર્જો, આંગણીઓ વૃલો, ધોરિયા, પક્ષીઓ ખર્ષા હીરા જેવા છે. તે કિલ્લામાં જીવનેશ્વરીની મદદથી ગર્વવાળી એક એક લાખ દાસીઓથી સેવાયેલી પરિચારિકાઓ વસે છે, દ્રાઈ પંખા ધારણ કરેલી, દ્રાઈએ પુણ્યો હાથમાં હીથેલાં, દ્રાઈ ચિત્રો આજીખતી, દ્રાઈ પગ દાખતી, દ્રાઈ પુખ્તના હાર અને શણગાર રચતી, વિવિધ પ્રકારના વિલાસમાં ચતુર એવી યુવાવસ્થાવાળી, અનંગરૂપા, અનંગમદના, સુંદરી, મદનાતુંગા, જીવનવેગા, જીવનપાલિકા, વગેરે વીજળી સરખી કટિચેખળાવાળી, શોભતા અગવાળી પરિચારિકાઓ ત્યાં વસે છે. કિલ્લાની બહારના ભાગમાં આઠેય દિશામાં તેનાં સ્થાન છે ત્યાં વિવિધ પ્રકારનાં વાહનો છે. ॥ ૬૬-૭૨ ॥

૧૩ મો વૈદુર્ય મણિનો ગઠ

હીરાના કિલ્લા પછી વૈદુર્યમણિનો દશ ચોજન હતો એક દરવાજા વાળો કિલ્લો છે. ત્યાં ધર, ઉપવન, શેરીઓ, રાજખર્જો અને ભૂમિ વૈદુર્ય મણિની છે. ત્યાં આઠ દિશામાં બ્રાહ્મી, માહેશ્વરી, કૌમારી, વૈશ્ણવી, વાસાહી, ઈન્દ્રાણી, ચામુંડા અને મહાલક્ષ્મી એ જગત્તું કલ્યાણ કરનારી અને પોતપોતાની સેનાઓથી વીંટાયેલી આઠ ગાતાંઓ વસે છે. એ કિલ્લાના ચાર દારમાં શ્રી જીવનેશ્વરીનાં દળજ થયેલાં અલંકારથી શોભતાં વાહનો તથા હાથીઓ, ઘોડા, પાલખીઓ, હસો, સિંહો, ગરૂડા અને મયૂરો પોઠિયાઓ બેડેલા રથો, વિવિધ પ્રકારનાં વાજિત્રો, ચિન્હો અને ધજલવાળાં કરોડો વિમાનો ત્યાં રહે છે. ॥ ૭૩-૮૦ ॥

वैदूर्यमणिसालस्य चामे सालशुद्धेशः ॥ दम्भयोजन तुंगोसौ इन्द्रनीलाभमणिर्मितः ॥८१॥
 तन्मध्यभूस्तथा बीधेने महापागां शृहाणि च ॥ चापी कृपतद्गमाथ सर्वे तन्मणिनिर्मिताः ॥८२॥
 तत्र पद्म तु संभोक्तं बहुयोजनविस्त्वं ॥ पोडशारं दीप्यमानं सुदर्शनमिवापरं ॥८३॥
 तत्र पोडशशक्तानां स्थानानि विविधानि च ॥ कराली विकराली च तथोमा च सरस्वती ॥८४॥
 श्रीदुर्गेया तथा लक्ष्मीः श्रुतिश्चैत्र स्मृतिर्धृतिः ॥ श्रद्धा मेधा मतिः कांतिरार्यां षोडश शक्तयः ॥८५॥
 नीलजीपुत्रसंक्राणाः कारवालकरांबुजाः ॥ सेनान्यः सकला एताः श्रीदेव्या जगदीशितुः ॥
 मतिब्रह्मांड संस्थानां शक्तीनां नायिकाः स्मृताः ॥८६॥

१५ मुक्ता प्रकारः ॥

इन्द्रनील महासालादयो पंचदशो महान् ॥ मुक्ताप्रकार उदितो दशयोजन वैर्ध्यवान् ॥८७॥
 मध्यभूः पूर्वयत् प्रोक्ता तन्मध्येष्टदलांबुजं ॥ तत्र देवीसमाकारा देव्यायुधधराः सदा ॥८८॥
 संप्रोक्ता अप्रमृज्ण्यो जगद्भार्यामेषोधकाः ॥ देवीसमानभोगास्वा इंगितज्ञास्तु पंडिताः ॥८९॥
 देव्यभिप्रायवोधिन्मश्रुतरा अतिशुंदराः ॥ प्राणिनां ताः समाचारं ज्ञानशक्त्या विदंति च ॥९०॥
 अनंगकुमुदा मोक्ता अनंगकुमुदातुरा ॥ अनंगमदना तद्भव अनंगमदनातुरा ॥९१॥
 सुवनपाशा गगनवेगा चैव ततः परं ॥ शशिरेखा च गगनरेखा चैवाति सुंदरी ॥९२॥
 पाशांकुनवराभीतिधरा अरुणविग्रहाः ॥ विषुसंबन्धिनी वार्ता षोडशयन्ति मतिक्षणं ॥९३॥

વૈદ્ય મથિના કિલ્લાની આગળ ચોદસો દશ યોજન ઊંચો નીલમ (ઇન્દ્રનીલ) મથિનો કિલ્લો છે. તેની જમીન શેરીઓ રાજભાગો ધરો વાવ, ફવા, તળાવ બધાં નીલમનાં છે. યાં ધણા યોજનના વિસ્તારવાળુ સોળ પાંખડીનુ સુદર્શન સરયુ પ્રકાશિત ઠમળ છે. યાં સોળ શક્તિનાં સ્થાનઠો છે. કરાલી, વિકરાલી, ઉમા, સરસ્વતી, શ્રી, કુર્ગા, ઉષા, લક્ષ્મી, શ્રુતિ, સ્મૃતિ, ધૃતિ, બ્રહ્મા, સેધા, મતિ, કાતિ અને આર્યા આ સોળ શક્તિઓ યાં વસે છે. પ્રત્યેક પ્રહ્લાડમાં રહેલી શક્તિઓની ઐ ઉપરી છે. ॥ ૮૧-૮૬ ॥

૧૫ મો મોતીનો ગઠ

ઇન્દ્રનીલ મથિના કિલ્લાની પછી પદરમો દશ યોજન ઊંચો મોતીનો કિલ્લો છે. તેમાં પૃથ્વી, માર્ગો વગેરે બધુ મોતીનું છે. તેમાં અષ્ટલ ઠમળ છે. તે વિષે દેવીનાં સરખાં આયુષ ધારણ કરનારી, દેવીના સરખી આકૃતિવાળી, જગતના બનાવો બહુનારી, હૃવનેશ્વરીના સરખા શરીરવાળી, દેવીના ઈશ્વારથી સમજી જનારી, વિકુષી, દેવીના અભિપ્રાયને બહુનારી, ચતુર સુદર આકૃતિવાળી, આઠ દેવીઓ પોતાની જ્ઞાનશક્તિથી પ્રાણિમાત્રના નમાચાર બણે છે તેનાં નામ નીચે પ્રમાણે છે. અનંગકુસુમા, અનંગકુસુમાતુરા, અનંગમદના, અનંગમદનાતુરા, હૃવનપાલા, ગગનેયેગા, શક્તિરેખા અને સુદર આકૃતિવાળી ગગનરેખા. તે દરેક દેવી પાશ, અંકુશ, વંદાન અને અભય ધારણ કરનારી સાત શરીરવાળી છે. જગતના બનાવો પ્રત્યેક સથે તે બણે છે. ॥ ૮૭-૯૩ ॥

शुक्तासालादग्रभागे महामारकतोपरः ॥
 पट्टकोणकोष्ठैर्विस्तीर्णः कोणस्था देवताः दृष्टु ॥
 कुण्डिकासगुणाऽभीति दंडायुधधरः परः ॥
 वेदाः सर्वे मूर्तिमन्तः शास्त्राणि विविधानि च ॥
 रसःकोणे शंख चक्र गदांजुजकारंजुजा ॥
 बायुकोणे परश्वसालाभयवरान्वितः ॥
 ये ये तु रुद्रभेदाः स्युर्दक्षिणास्यादयो दृष ॥
 चतुःपष्टयागभा ये च ये चान्येष्यागमाः स्मृताः ॥
 अग्निकोणे रत्नकुंभं तथा मणिकरंडकं ॥
 नानावीरसमायुक्तो महाळक्ष्मीसमन्वितः ॥
 वारुणे तु महाकोणे मदनो रतिसंयुतः ॥
 ईशानकोणे विघ्नेशो नित्यं पुष्टिसमन्वितः ॥

१७ मवाल माकारः ॥

महामरुतस्याग्रे शतयोजन दैर्घ्यवान् ॥
 तन्मध्ये पंचभूतानां स्वामिन्यः पंच सन्ति च ॥
 महोच्छुष्मा पंचमी च पंचभूतसमप्रभाः ॥
 मवालशालः सप्तदशो कुंकुमारुणविग्रहः ॥१०६॥
 हृल्लेखा गगना रक्ता चतुर्थी तु करालिका ॥१०७॥
 पाशांकुशवराभीतिधारिण्येऽमितभूषणाः ॥
 देवी समानवेशाढ्या नवयौवनगर्विताः ॥१०८॥

મોતીના મિલ્વાની આગળ સોળમો મરકત મથિનો દંશ યોજન ભીયો છ ખૂણા અને છ કોઠાવાળો મિલ્વો છે. છયે ખૂણાના દેવતા કંઈ છું સંભાળો. ॥ પૂર્વ દિશાને ૧ લે ખુણે ચાર મુખવાળા કુંડિકા, અક્ષ, પાશ, અક્ષય અને દંડ એ આયુધ ધરનારા અને એજ આયુધ ધરનારી એવી ગાયત્રી દેવી સાથે પ્રભા વસે છે. ॥ સાં બંધા વેદો, શાસ્ત્રો, સ્મૃતિઓ અને પુરાણો મૂર્તિમાન વસે છે. ॥ નૈઋત્ય ખૂણાના ૨ જ ઠાઠામાં શંખ, ચક્ર, ગદા, પદ્મ ધારણુ કરનારા સાવિત્રી અને મહાવિષ્ણુ વસે છે. ॥ વાયવ્ય ખૂણાના ૩ જ ઠાઠામાં પરશુ અક્ષમાલા, અક્ષય અને વર સાથે મહાશંકર અને સરસ્વતી વસે છે. ॥ જૂ ને વિવિધ પ્રકારના દસિયામૂર્તિ વગરે રૂદ્રો છે તે અને વિવિધ પ્રકારની ગૌરીઓ છે તે બંધાં સાં વસે છે. ॥ ત્રીસઠ આગમ અને બીજાં શાસ્ત્રો બંધાં મૂર્તિમાન થઈ સાં વસે છે. ॥ અગ્નિખૂણાના ૪ થા ઠાઠામાં રત્નનો કુંભ, ને મણીનો કંડીયો હાથમાં ધારણુ કરતા, ધનનો નાથક અનેક વીરો તથા મહાલક્ષ્મી સહિત પોતાના ગણોથી વીંટાયેલા નિધિપતિ કુબેર ત્યાં વસે છે. ॥ ઉત્તર દિશાના ૫ મા ઠાઠામાં રતિની સાથે પાશ, અંકુશ અને ધનુષખાણુ ધારણુ કરેલા કામદેવ બીરાજ છે, ઇશાન ખૂણાના ૬ ઠા ઠાઠામાં પ્રુષ્ટ સાથે પાશ, અંકુશ ધારણુ કરેલા વિદ્યુત્ત ગણેશ બીરાજ છે. ॥ ૯૪-૧૦૫ ॥

૧૭ મો પરવાળનો ગઠ

મરકત મથિની આગળ સો યોજનનો સપ્તમો પરવાળનો કસરી રંગતો મિલ્વો છે. તેમાં પૃથ્વી બધા અગ્નિ વાયુ ને આકાશ એ પાંચ મહાબુતની પાંચ સ્વામિનીઓ પાશ, અંકુશ, વર અને અક્ષય ધારણુ કરનારી, વિવિધ આભૂષણોથી શોભતી, ભુવનેશ્વરીના જવા વેશવાળી, નખયોવનના ગર્વવાળી, હૃલ્લેખા-ગગના, સરકતા કરાલિકા અને મહોત્કુષ્મા-નામની પાંચ સ્વામિનીઓ વસે છે. ॥ શ્લોક ૧૦૬ થી ૧૦૮ ॥

૧૮ નવરત્ન પ્રકારઃ ॥

પ્રવાલશાલાદયે 'તુ' નવરત્ન વિનિર્મિતઃ ॥ વહુયોજનં વિસ્તીર્ણો મહાશાલોસ્તિ શ્રુમિપ ॥૧૦૯॥
તત્ર આમ્નાયદેવીનાં સદનાતિ વહુન્યપિ ॥ નવરત્નમયાન્યેચ તડાગાથ સરાસિ ચ ॥૧૧૦॥
શ્રીદેવ્યા યેડવતારાઃ સ્યુસ્તે તત્ર નિવસન્તિ ચ ॥ નિજાચરણદેવીર્ભિર્નિજશ્રુપણવાહનૈઃ ॥૧૧૧॥
સર્વાં દેવ્યો ચિરાજન્તે કોટિશ્ચર્યસમપ્રમાઃ ॥ સત્કોટિ મહામંત્રદેવતાઃ સન્તિ તત્ર હિ ॥૧૧૨॥

૧૮ એ નવરત્નનો ગઠ

પ્રવાલના કિલ્લાની આગળ નવરત્નનો ઘણા યોગ્યન હંચો વિશાળ કિલ્લો છે તેમાં બધા આમ્નાય દેવીઓનાં ઘરો, તળાવો વગેરે નવરત્નનાં છે. દેવીના જીવ અવતારો થયા છે. તે પણ ત્યાં વસે છે. આવરણુ દેવીઓ, યોતયોતાનાં શ્રુષ્ણુ અને વાહનની સાથે કોટિ સૂર્ય સરખી કાંતિવાળી ત્યાં બીરાજ છે. સાત ઠરોડ મહામંત્રની દેવતાઓ ત્યાં વસે છે ॥ ૧૦૯-૧૧૨ ॥

શ્રી સુવનેશ્વરી ચિન્તામણિ ગૃહ

નવરત્નમયાદયે ચિન્તામણિગૃહ મહત્ ॥ તત્રત્ય વસ્તુમાત્રં તુ ચિન્તામણિ વિનિર્મિતં ॥૧૧૩॥
સૂર્યોદ્ગારોપૈલૈસ્તદ્ગૃહ ચંદ્રોદ્ગારોપૈલૈસ્તથા ॥ વિદ્યુત્ત્રમ્ભોપૈલૈઃ સ્તમ્ભાઃ કલ્પિતાસ્તુ સહસ્રશઃ ॥૧૧૪॥

શ્રી ભુવનેશ્વરીનું ચિંતામણિ ગૃહ

નવરત્નના કિલ્લા પછી વિશાળ ચિંતામણિ ગૃહ છે તેમાંની દરેક વસ્તુ ચિંતામણિથી રચેલી છે. તેમાં સૂર્ય સરખા, ચંદ્ર સરખા વીજળી સરખા પ્રકાશવાળા હજારો થોભયાઓ છે. ॥૧૧૩-૧૧૪॥

इतीश्री श्री सुवनेश्वरी कथायां अष्टादश साहस्र्यां संहितायां
मणिद्वीपे वर्णनं नाम प्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥

अथ द्वितियोव्यायः २ ॥ चिंतामणिग्रहे देवीस्थानं

व्यास उवाच ॥ मध्यभागे विराजते ॥ सहस्रचंभसयुक्ताश्चत्वारस्तेषु मण्डपाः ॥ १ ॥
 तदेव देवीसदनं ॥ मुक्तिमण्डप एव च ॥ ज्ञानमण्डपसंज्ञश्च तृतीयः परिकीर्तितः ॥ २ ॥
 शृंगारमण्डपयैको चतुर्थः परिकीर्तितः ॥ नानावितान संयुक्ता नानाधूपैस्तु धूपिताः ॥ ३ ॥
 एकान्त मण्डपयैव कौटिल्यैः सपाः फान्तैः मण्डपाः शुभाः ॥ तन्मण्डपानां परितः काश्मीरवनिकाः शुभाः ॥ ४ ॥
 मल्लिकाकुन्दवनिका यत्र पुष्करिकाः स्थिताः ॥ असंख्याता मृगमदैः पूरितास्तत्स्रवा वृष ॥ ५ ॥
 महा पद्माद्वी तद्वदन्नसोपाननिर्मिता ॥ सुधारसेन संपूर्णा गुंजन्मत्तमधुव्रताः ॥ ६ ॥
 चनिकानां सुगधैस्तु मणिक्षीप सुवासिताः ॥ शृंगारमण्डपे देव्यो गार्यन्ति विविधैः स्वैः ॥ ७ ॥
 सभासदाः सन्ति देव्यो मध्ये श्री जगदविका ॥ मुक्तिमण्डपमध्ये तु शिवा मुक्ति ददाति च ॥ ८ ॥
 ज्ञानोपदेशं कुरुते तृतीये ॥ चतुर्थमण्डपे चैव जगद्रक्षाविचिन्तनम् ॥ ९ ॥

सिंहासन स्थित भुवनेश्वर महादेवः

मंनिणी सहिता नित्यं करोति जगदविका ॥ चिंतामणिग्रहे राजन् शक्तितत्त्वात्मकः परैः ॥ १० ॥
 सोपानैर्दशभिर्भुक्तो मंचकोऽप्यधिराजते ॥ ब्रह्मा विष्णुश्च रुद्रश्च ईश्वरश्च सदाशिवः ॥ ११ ॥
 एते मंच सुराः मोक्ता फलकस्तु सदाशिवः ॥ तस्योपरि महादेवो राजते भुवनेश्वरः ॥ १२ ॥
 या देवी निजलीलार्थं द्विधाभृता वभूवह ॥ सृष्ट्यादौ तु स एवायं तदर्धोऽगो महेश्वरः ॥ १३ ॥
 कन्दर्पदर्शनशोचत्कोटिकन्दर्पसुन्दरः ॥ हरिणाऽभीति परेशून् वरं च निजवाहुभिः ॥ १४ ॥
 दधानः पौडगान्देसो देवः सर्वेश्वरो महान् ॥ कौटिल्यैः सपाः फान्तैः मण्डपाः शुभाः ॥ १५ ॥
 शुद्धस्फटिकसंकाशस्त्रिनेत्रः शीतलश्रुतिः ॥ सुवामांके सन्निपण्णोऽस्य देवी, श्री भुवनेश्वरी ॥ १६ ॥

અથ. દ્વિતીયાધ્યાય: ૨ ॥ ચિંતામણિ ગૃહમાં દેવીનું સ્થાન

વ્યાસ ઝાચ ॥ બ્યાસ કહે છે

ચિતામણિ ગૃહના મધ્યભાગમાં શ્રી ભુવનેશ્વરી દેવીનું ઘર છે તેમાં હજાર હજાર ચાંચલાના ચાર મંડપો છે. મુંગાર મંડપ, સુક્તિમંડપ, જ્ઞાનમંડપ અને એકાંત મંડપ એમ ચાર મંડપો છે. વિવિધ પ્રકારનાં તોરણો, ઉલ્લેચોથી શોભતા, વિવિધ ધુપથી સુગન્ધિત થયેલા, કાટિ સૂર્ય સારખા કાન્તિવાળા તે મંડપોની ચારે તરફ ટેલરના બગીચા ડોલર અને સોગારની વાડીઓ, તળાવડીઓ, અસખ્ય કસ્તૂરીથી સુગંધીયુક્ત ઝરણાં, કમળોના બગીચાઓ ત્યાં શોભે છે તેમાં રત્નોનાં ઠેકઠેકાણે પગથિયાં છે. અમૃતના રસથી ભરેલી ગુબરવ કરતા મહત્તર્યા ભમરાઓથી ઘેરાયેલી હજારે તળાવડીઓ ત્યાં છે. અને તે બધાની સુગંધથી ભણિદ્રીપ બહેકી રહ્યો છે મુંગાર મંડપમાં દેવીઓ વિવિધ સ્વરોથી ગાય છે. સભાસદો પણ દેવીઓ છે. તેની વચમાં બગદાંબા બિરાજે છે. સુક્તિમંડપમાં દેવીઓ મનુષ્યોને કષ્ટોમાંથી મુક્ત કરે છે. જ્ઞાનમંડપમાં વિવિધ પ્રકારના જ્ઞાનનો ઉપદેશ આપે છે. ચોથા એકાંત મંડપમાં પોતાની મંત્રિણી સલાહકાર દેવીઓની સાથે બગદાંબા બગતની રક્ષાનું ચિંતન કરે છે ॥ શ્લોક ૧-૬ ॥

સિંહાસન પર બેઠેલા ભુવનેશ્વર મહાદેવ

ચિતામણિ ગૃહમાં શક્તિ તરવવાળાં દશ પગથિયાંવાળું સિંહાસન શોભે છે. પ્રભા, વિશ્વુ રુદ્ર અને ઇશ્વર એ ચાર એ સિંહાસનના પાયા છે. તે સિંહાસનનું ક્ષત્ક સદાશિવ છે. તે સિંહાસન ઉપર ભુવનેશ્વર મહાદેવ બિરાજે છે. જ દેવી પોતાની લીલા માટે સૃષ્ટિના પ્રારંભમાં બે સ્વરૂપે યયા હતાં એ દેવીના અર્ધગરૂપ મહાદેવ છે. એ સદાશિવ કરોડો કામદેવો કરતાં વધુ રૂપાળા અને કરોડો કામદેવોના ગર્વને ઉતારનારા છે. હરણુ, અભય, ફરશી અને વરદાન એ ચાર હાથમાં એમણે ધારણુ કરેલાં છે. સોળ વરસની ભમરના જેવા સ્વરૂપના, સર્વના ઇશ્વર, કોટિસૂર્ય સારખા પ્રકાશમાન, કાટિ ચંદ્ર સરખા શીતળ, શુદ્ધ સ્ફટિક મણિ જેવા રૂપાળા, તથા નેત્રવાળા અને શીતળ કાન્તિવાળા ભગવાન મહાદેવ એ સિંહાસન ઉપર બિરાજે છે અને તેના કાળા ખોળામાં શ્રી ભુવનેશ્વરી દેવી બેઠાં છે. ॥ શ્લોક ૧૦થી ૧૬ ॥

श्री भुवनेश्वरी स्वरूप वर्णन-३

नवरत्नगणाकीर्ण कांचीदामविराजिता ॥ शुद्धकांचन सन्नद्ध वैडूर्यगद्गदभूषणा ॥१७॥
 कनक ताटक विटक वदनबुजा ॥ ललाटकान्ति विभक्त विनिताधसुधाकरः ॥१८॥
 विम्बकान्ति तिरस्कारिरदच्छद विराजिता ॥ लसत्कुम्भ कसूरी तिलकोद्भासितानना ॥१९॥
 दिव्यचूडामणिम्कारचंचच्चंद्रकसूर्यरा ॥ उद्यत्कविसमस्वच्छ नासाभरण भासुरा ॥२०॥
 विताकलं वित स्वच्छ मुक्तागुच्छ विराजिता ॥ पाटीर पंक कपूर कुंकुमालंकृतस्तनी ॥२१॥
 दाडिमीफलरीजाभदंत पंक्ति विराजिता ॥ अनर्घ्यरत्न यटितं मुकुटांचितमस्त्रका ॥२२॥
 मत्तालिमाला विलसदलकाहंचमुखांबुजा ॥ कलंक काश्यं नियुक्त शरचंद्रनिमानना ॥२३॥
 जान्हनी सल्लिखार्त शोभिनाभि विभूषिता ॥ माणिक्य शकलावद्ध मुद्रिकांगुलिभूषिता ॥२४॥
 पुण्डरीक कलाकार नयनत्रय सुन्दरी ॥ कल्पिताच्छमहाराग पद्मरागोज्ज्वलप्रभा ॥२५॥

श्री भुवनेश्वरी स्वरूप वर्णन-२

रत्नकिन्तुणिकायुक्त रत्नरुं कण शोभिता ॥ मणिमुक्तासारापारलसत्पदकः संततिः ॥२६॥
 कंचुकी गुफितापार नानारत्न चत्तियुति ॥ मल्लिकापोदि धमिल्लि मल्लिकालिसराह्वता ॥२७॥
 मुष्टन निविडोचुंग कुचभोराहसा शिवा ॥ वरंपाशांकुशाभीति लसद् बाहुचतुष्टया ॥२८॥
 सर्वं गुंगार, वैषाढ्या सुकुमारगंधहरी ॥ सौंदर्यधारा सांस्था निर्व्याज करुणागयी ॥२९॥
 नानामखीभिर्दीप्तीभिस्तथा देवांगनादिभिः ॥ सर्वोभिर्देवताभिस्तु समं बाह्यरिवेष्टिता ॥३०॥

१ कनक दीव्यमात्रे, २ ताटक कर्णभूषणं, ३ विटक सुवरं ४ स्फाट विस्तारणं, ५ कविः शुक्तात्कः ६ क्विता क कठभूषणं,

ભાગવતી શ્રી ભુવનેશ્વરી નવરત્નથી જડેલી કલિત્રિપ્ત્યાથી શોભે છે. સોનાનાં વૈદૂર્ય-મણિથી જડેલો બાહ્યબંધ પહેરેલો છે. ॥ શ્રીચક્ર સરખા કાનમાં પહેરેલા પ્રકાશમાન આભૂષણથી જલ્પુ મુખ કમળ શોભે છે. લલાટમાં અર્ધચંદ્ર સોભી રહી છે. ॥ પાઠલા ટીડોરાને ભુલાવે એવા લાલ હોઠકળી શોભી રહ્યાં છે. ॥ ઠસર અને કરતુરીના તિલકથી જના મુખની કાંતિ વધી રહી છે. ચંદ્ર અને સૂર્ય સરખા દિવ્ય ચૂડામણિથી જનો અંબોડો શોભી રહ્યો છે. ગંગા શુક્રતા તારા જવી હીરાની નયથી જલ્પુ નાક સુશોભિત છે. ॥ હિરાના હાર સાથે ચોતીની માળાથી જનો કંઠ સુશોભિત છે. કપૂર અને ઠસરવાળા ચંદનથી જનો રત્નભાગ ચર્ચેલો છે. ॥ દાડમની કળી જવા દાંતની પંક્તિઓથી રૂપાળાં છે અમૃત્ય રત્નોથી જડેલા મુગટથી જલ્પુ મસ્તક શોભે છે. મદોન્મત લામરાની અણિ માળા હોય તેવા કેશથી જલ્પુ મુખારવિંદ સુશોભિત છે શરદ ઋતુના કલક વિનાના ચંદ્ર જલ્પુ જલ્પુ મુખારવિંદ છે. ॥ ગગાની પૂમરી જવી નાભિથી જલ્પુ અહુ રૂપાળાં લાગે છે. અમૃત્ય માણિકની વીંટીઓથી જની આંગળીઓ સુશોભિત છે. ॥ કમળ સરખાં ત્રણ નેત્રથી જલ્પુ મુખારવિંદ સુંદર દેખાય છે. પદ્મરાગ મણિ સરખી સ્વમ્મ નિર્મળ લાલ રંગની જના શરીરની કાંતિ પ્રકાશિત છે.

શ્રી ભુવનેશ્વરી સ્વરૂપ વર્ણન ૨

રત્નજડિત ધુધરીયુવાળાં કંઠણથી જનાં કાંડાં શોભે છે. ॥ મણિ અને ચોતીના હારથી દીપી રહ્યાં છે. નિવિંધ રત્નથી જડેલી કચુદ્રી ચોળી-કમખો પહેરેલ છે, ॥ સુગંધી પુષ્પોથી જનો અંબોડો શોભે છે. ગોળ ધાટીલા રત્નના ભારથી જલ્પુ જરા નમેલાં છે, ચાર હાથમાં વર, પ્રાચ, અંકુશ અને અલય મુદ્રા જલ્પુ ધારણ કરી છે ॥ બધા શણગારથી સુશોભિત અને સુકુમાર ૧૬ વર્ષની ઉમરના આંધવાળાં અને સૌંદર્યના ભંડારરૂપ, અખંડ કશ્ચુશ્ચ શ્રી ભુવનેશ્વરી, બિરાજ છે. ॥ ચોતાની અનેક સખીઓથી, દાસીઓથી, દેવાંગનીઓથી અને બધા દેવતાઓથી વીંટાયાં છે. ॥ ૧૭-૩૦ ॥

इच्छाशक्त्या ज्ञानशक्त्या क्रियाशक्त्या समन्विता ॥
बुद्धिर्मेधा स्थितिलक्ष्मीर्भूमिस्त्योङ्गनाः स्मृताः ॥
नित्या विलासिनी देश्चरी त्वधोरा मंगला नवा ॥
यस्यास्तु पार्श्वभागे स्तेन निधी तो शंखपद्मको ॥
सा देवी सुरनेशानी तद्दामांके विराजते ॥

चिंतामणि

चिंतामणिगृहस्यास्य प्रमाणं भृशु भूमिप ॥
तदुत्तरे महाशोका पूर्वस्माद् द्विगुणा स्मृताः ॥
ये ये उपासकाः सन्ति मतित्रह्मांढवर्तिनः ॥
श्री देव्यास्ते च सर्वेपि तत्र त्यत्रैव भूमिप ॥
ते सर्वे यांति तत्रैव यत्र देवी महोत्सवा ॥
यथेष्टानफलदा न न्यूनं किंचिदस्ति हि ॥

चिंतामणि

न चिंता न च भात्सर्प काप क्रोधादिकंचया ॥
भजन्ति सततं देवीं तत्र श्रीशुक्लेश्वरी ॥
सरूपतां गताः केचिद् साष्टिकां च परे गताः ॥
सप्तकोटि महामंत्रं भूर्भुवः उपासते ॥

लज्जा-तुष्टिस्तथा पुष्टिः कीर्तिः क्वचि क्षमा दया ॥३१॥
जयां च विजया चैवाप्यजिता चापराजिता ॥३२॥
पीठशक्तय एतास्तु सेवन्ते या परां विकां ॥३३॥
सकथयतुवदानयो निधिभ्यां तु विनिर्गता ॥३४॥
सर्वशक्तं महेशस्य चत्संगादेव नान्यथा ॥३५॥

गृह वर्णनं-३

सहस्रयोजनायापविस्तारं तत्पचसते ॥३६॥
अंतरिक्षगतं त्वेत्त्वं निराधारं विराजते ॥३७॥
देवेषु नागलोकेषु पल्लुकेष्वितरेषु च ॥३८॥
देवीक्षेत्रे ये त्यजन्ति प्राणान्देव्यर्चने रताः ॥३९॥
सनोरथफला दृशा वाप्यः कृपास्तथैव च ॥४०॥
न रेगा पलितं वापि जरा नापि कदाचन ॥४१॥

गृह वर्णनं-२

सर्वे युवानाः सखीकाः सर्वे सुर्यसमभाः ॥४२॥
कोचित्सलोककाषाभाः केचित्सामिप्यतां गताः ॥४३॥
या यास्तु देयतास्तत्र मतित्रसाण्डवर्तिनाम् ॥
समष्टयः स्वितास्तास्तु सेवन्ते जगदीश्वरी ॥४४॥
महाविद्याश्च सकलाः साम्यावस्थात्मिकां शिवां ॥४५॥

...। सुखशक्ति सानशक्ति, क्रियाशक्ति, कर्म, बुद्धि, प्रीति, कति, क्षमा इत्यादि। बुद्धि, मेधा, सृष्टि, कर्म, अज्ञता, अपराजिता, ॥ निहा, विहासिनी देवद्री, अघोरा, भंगवा को भूर्तिभती पीठ शक्तिग्यो गगदानी सेवा करे छे ॥ जने डाले पडजे शंभु अने पद्मक नामना निधि छे. तेमांथी सात धातुनी नदीग्यो वडे छे ॥ जे श्री भुवनेश्वरी भुवनेश्वर महादेवना डामा भोगाभां थीराने छे. तेथीज शंकर सर्व देवताग्योना एश्वर महादेव यथा छे ॥ श्लोक ३१-३५ ॥

त्रिंतामबि गृहदुं वरुंन-२

या त्रिंतामबि गृह, ओक हुअर योजननी बंभाछ अने विस्तारवाछुं छे ॥ तेनी उत्तरे भसव्या विस्तारवाणी महाशाग्यो छे. या त्रिंतामबि गृह अंतरिक्षमां आधार विना रहेछुं छे ॥ प्रत्येक ब्रह्मांडमां रहेनारा देवलोक, नागलोक मनुष्यलोक अने गीज स्थाने रहेनारा भुवनेश्वरीना भंधा उपसेठ्ठा या त्रिंतामबि गृहमां आवे छे ॥ न मनुष्यो देवीनुं स्मरण करतां अने देवीना स्थानमां प्रायु तने छे ते भंधा आर्ही आवे छे ॥ या त्रिंतामबि गृहमां मनवांछित इज आपनारां वृक्षा छे. आमां रहेलां इवा अने वावो, मनवांछित पीवाना पदार्थ आवे छे ॥ रोग वृद्धवस्थां क भृत्यु या स्थानमां नथी ॥ श्लोक ३६-४१ ॥

त्रिंतामबि गृहदुं वरुंन-२

या लोकमां आपनारामां त्रिंता, अटभार्ह, काम, क्रोध वगेरे नथी, भंधा स्त्रीग्यो वाणा, युवावस्था वाणा, अने सूर्यस्मरणी कान्तिवाणा होय छे ॥ तेग्यो श्री भुवनेश्वरीने हुंसेशां बन छे. तेमांन डेटलाक हुंसेशां या सर्व लोक्यां रहेवानी योग्यताये, डेटलाक देवीना, समान इपपयाने अने डेटलाक सतत सेवा करवानी योग्यताने पासेला छे ॥ प्रत्येक ब्रह्मांडमां न देवो वसे छे तेनां सुभष्टि स्वइयो आर्ही गगदंथानी सेवा करे छे, ॥ सात करोड महाभूमो अने भूमि महाविद्याग्यो भूर्तिमान इये रही कारथु ब्रह्मरूप अने माया स्वइये ननुं शरीर छे, जेवां गगदंथानी सेवा करे छे ॥ ४२-४५ ॥

कारणब्रह्मरूपां तां मायास्वरूपं विग्रहां ॥ इत्थं राजन्मयाः प्रोक्तः मणिद्वीपं महत्तरं ॥४६॥
 न मय्यचंद्रो नैव विद्युत् कोटयोऽग्निस्त्वथैव च ॥ एतस्य भासां कोटयश्च कोटयश्च शेनापि ते समाः ॥४७॥
 रत्न शृंगिसमायुक्तं रत्नमाकारगोपुरं ॥ रत्नपत्रै रत्नफलदृशैश्च परिमण्डितं ॥४८॥
 दृश्यन्मयूरसंघैश्च कपोतरणितोऽञ्ज्वलं ॥ कोकिलोद्युगसंलपैः शुकालोपैश्च शेोभितं ॥४९॥

चिंतामणि

गुरम्य रमणीयांबुलशावधिसरोद्वतम् ॥ तन्मध्यभागविलसद्रत्नपंकजमण्डितं ॥५०॥
 सुगंधिभिः समंतात्तु वासितं शतयोजनं ॥ मन्दमोरुतसंमिन्नचलद्द्रुमशतकुलं ॥५१॥
 धूपधूपयितं सर्वं मणिदीपायुतोऽञ्ज्वलं ॥ ऐश्वर्यस्य समग्रस्य शृंगारस्याखिलस्य च ॥५२॥
 सर्वशतायाः सर्वायास्तेजसश्चाखिलस्य च ॥ राज्ञ आनंदमारम्य ब्रह्मलोकांतभूमिषु ॥५३॥
 आनन्दा ये स्थिताः सर्वे ते चैवान्तर्भवन्ति हि ॥ इति ते वर्णितं राजन्मणिद्वीपं महोत्तमं ॥५४॥
 महादेव्याः परं स्थानं सर्वलोकोत्तमोत्तमं ॥ एतस्य स्मरणात्सद्यः सर्वपापं विनश्यति ॥५५॥
 प्राणोत्क्रमणसन्धौ तु श्रुत्वा स्मृत्वात्र गच्छति ॥ संपूर्णां तु कथामेतां पठेन्नित्यं समाहितः ॥५६॥
 भूतमेतपिशाचादियाथा तत्र भवेन्न हि ॥ नवीनगृहनिर्माणे वास्तुयोगोऽखिले शुभे ॥५७॥
 मसने च विपत्तौ च बंध्यत्वे शत्रुयात्सदा ॥ श्रुत्वा कथां पठित्वा च परमानन्दमानुष्यात् ॥५८॥

આ પ્રભાષે હે રાજ, મેં તને મહાન એવા મણિદ્વીપવું વર્ણન મહી સંભળાવ્યું. ॥ આ મણિદ્વીપની કસોટમાં લાગે પણ બરોબરી સૂર્ય ચંદ્ર વીજળી કે અગ્નિના પ્રકાશ કરી શકે તેમ નથી. ॥ આ મણિદ્વીપમાં રત્નના મહાલયો, રત્નના દરવાજા, રત્નના પત્ર પુષ્પ ફળ વાળા વૃક્ષો શોભે છે. નાચતા ચોર, પારેવાં, કાચલનાં બેડલાં પોપટ વગેરેના શબ્દોથી તે શુભ રહેલ છે. ॥ શ્લોક ૪૬-૪૯ ॥

ત્રિતામણિ ગુહનું વર્ણન-૩

રમણીય પાણીથી શોભતા હબરો સરોવર 'કે જ્યાં રત્નનાં હમણો શોભી રહ્યાં છે. સેંકડો યોગ્ય સુધી પ્રસરેલી સુગંધીઆથી સુવાસિત થયેલું ધીમા પવનથી હિલોળા લેતાં સેંકડો આડવાંથી ઘેરાયેલું, ધુપોથી સુગંધી બનેલું; મણિરૂપ દીવાથી પ્રકાશિત, સમગ્ર એકર્ષ્ય અને શૃંગારના ધામરૂપ અખંડ બ્રહ્માંડના તેજના અને સર્વશાતાના સ્થાનરૂપ, રાજના આનંદથી માંડીને બ્રહ્લોક પર્યંતના આનંદો જ્યાં રહેલા છે એવું તે મણિદ્વીપ છે. ॥ સર્વ લોકોમાં ઉત્તમોત્તમ એવું આ જગદંબાવું સ્થાન છે આ મણિદ્વીપની કથા સાંભળવાથી અનુભ્ય સર્વ પાપથી છુટ છે. પ્રાણ બવા વખતે આ મણિદ્વીપવું વર્ણન સાંભળે તો તે દેવીના લોકને પામે છે. ॥ આ મણિદ્વીપના વર્ણનવાળી દેવીની કથા જે ધરમાં વંચાય ત્યાં ભૂત, પ્રેત, પિશાચની બાધા નડતી નથી. નવું ધર બાંધવામાં વારવું વખતે, વિપત્તિ વખતે, સંતાનની ખોટયવાળાં માણસો આ મણિદ્વીપની કથા સાંભળે તો મહુભ્ય મનવાંછિત ફળ મેળવે છે. ॥ શ્લોક ૫૦-૫૮ ॥

इति श्री सुषनेश्वरी कथायां अष्टादश साहस्र्यां संहितायां
श्री मणिद्वीप वर्णने श्री सुषनेश्वर श्री सुषनेश्वरी वर्णने
श्री चिंतामणिग्रहवर्णनं, नाम द्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥

॥ श्री भुवनेश्वरी कथा ॥
अध्याय ३ जो

अथ तृतीयोऽध्यायः ॥३॥ अथ सत्यव्रत कथा

व्यास उवाच ॥
 अनसरो महामूर्खो नाम्ना सत्यव्रतो द्विजः ॥
 विन्दुहीनं प्रसंगेन जातोसो विद्युद्योत्तमः ॥
 चकार कविराजं तं दयाद्रीं परमेश्वरी ॥
 जनमेजय उवाच ॥
 कोसो सत्यव्रतो नाम ब्राह्मणो द्विजसत्तमः ॥
 कथं तेन श्रुतः शब्दः कथमुच्चारितः पुनः ॥
 सयं तृष्ठा भवानी सा सर्वज्ञा सर्वसंस्थिता -॥
 ध्रुव उवाच ॥
 इति शृष्टस्तदा रात्रा व्यासः सत्ययतीस्रुतः ॥
 व्यास उवाच ॥
 वृणु राजन् प्रवक्ष्यामि कथां पौराणिकीं शुभा ॥
 एकदाह कुरुश्रेष्ठ कुर्वंस्तीर्थानं शुचि ॥
 प्रणम्याहं मुनिन्सर्वाङ् स्थितस्त्वत्तत्र वराश्रमे ॥
 जमदग्नि उवाच ॥
 ब्रह्मा विष्णुस्तथा रुद्रे मधवा वरुणोऽनलः ॥
 सूर्योऽश्विनौ भगः पूषा निशानाथो ग्रहास्तथा ॥
 सुखसेव्यश्चाभुतोपो द्रुवन्तु मुनयोऽनयाः ॥

श्रुत्वाशरं कोलस्रुवात्सपुत्रार्यं स्वयं ततः ॥१॥
 ऐकारोच्चारणाद् देवीं हृष्टा भगवती तदा ॥
 स्त्रीपुत्रयनभान्याद्व्यं राजोचितमुत्सृज्युतं ॥२॥
 कस्मिन्देशे समुत्पन्नः कीदृशश्च वदस्व मे ॥३॥
 सिद्धिश्च कीदृशी जाता तस्य विप्रस्य तत्सणात् ॥४॥
 विस्तरेण वदस्वाथ कथामेतां मनोरमाप् ॥५॥
 उवाच परमेदारं वचन रसवच्छुचि ॥६॥
 श्रुता मुनिसमाजेषु मया पूर्वं कुरुद्रह ॥७॥
 संप्राप्तो नैमिषारण्यं पावनं मुनिसेवितं ॥८॥
 कथामसंगे पपच्छ जमदग्निर्मुनीन्बुधान् ॥९॥
 कुचेरः पवनस्त्वष्टा सेनानोश्च गणाधिपः ॥१०॥
 कथात्राराधनीयेस्ति क्रो वाञ्छितफलप्रदः ॥११॥
 एतस्मशोत्तरं तत्र महर्षिर्लौभशोब्रवीत् ॥१२॥

વ્યાસ લવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે
 સસત્રત નામનો અભાષ્ય સૂર્ષ બ્રાહ્મણ્ય સુવરને ચોટથી નિકળેલા અનુસ્વાર વિનાના જે બીજના પ્રસંગોપાત કરેલા ઉચ્ચારથી પ્રસન્ન થયેલાં ભગવતી દયાળુ શુવતેક્ષરીએ તેને મહાન કવિ અને વિદ્વાન બતાવ્યો હતો અને તેણે સ્ત્રી પુત્ર ધનધાન્ય સમૃદ્ધિથી યુક્ત યજ્ઞ રાખતા જેવા વૈભવ ભોગવ્યા હતા. ॥૧-૨॥
 જનમેજય લવાચ ॥ જનમેજય કહે છે.

એ સસત્રત નામનો બ્રાહ્મણ્ય કોણ હતો ? કયા દેશનાં યજ્ઞો ? તેણે એ શબ્દ ટૂંકી રીતે સાંભળ્યો ? ઠમ ઉચ્ચાર્યો ? તેને સિદ્ધિ કઇ રીતે પ્રાપ્ત થઇ ? બધે વ્યાપી રહેલાં દેવી તેને ટૂંકી રીતે પ્રસન્ન થયાં એ બધી મનોહર કથા હે ભગવાન વિસ્તારથી મને કહે ॥૩-૫॥

સુત લવાચ ॥ સૂત પુરાણી કહે છે

એમ જનમેજય રાજ્યે પુછનાથી સસત્રતીનાં પુત્ર વ્યાસે રસિક કથા કહેવા માંડી ॥૬॥

વ્યાસ લવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે

હે રાજ, એ બુની પુરાણની કથા કહું છું સાંભળો. એ કથા એં મુનિઓની સલામાં સાંભળી હતી. એક વખતે હું તીર્થોમાં ફરતો ફરતો મુનિઓએ સેવેલા પવિત્ર તૈમિષારણ્યમાં ગયો. ત્યાં બધા મુનિઓને પ્રણામ કરી આશ્રમમાં બેઠો. વાતચિતના પ્રસંગમાં જમદશિ ઋષિએ વિદ્વાન મુનિઓને પુછ્યું. ૭-૯ જમદગ્નિઃ લવાચ ॥ જમદશિ ઋષિ કહે છે

હે પવિત્ર મુનિઓ, બ્રહ્મા વિષ્ણુ મહેશ ઇંદ્ર વરુણ અશિ કુબેર પવન ત્વષ્ટા કાર્તિકેસ્વમી ગણપતિ સૂર્ય અશ્વિનીકુમાર ભાગ પૃથા ચંદ્ર ગ્રહે એ બધામાં ઠોની ઉપાસના કરવી ? દ્વાણુ મનર્વાહિત ફળ આપે છે. સરલતાથી ભણ શકાય અને જલદી પ્રસન્ન થાય એવો કયો દેવ છે. તે કહેા ત્યારે જમદશિના પ્રશ્નનો ઉત્તર આપતાં લોમશ મુનિ બોલ્યા. ॥૧૦-૧૨॥

छोमश उवाच ॥

सेवनीया परा शक्तिः सर्वगया शिवा सदा ॥

मूलं सत्कारुण्यस्य अद्रिमूर्च्छतिरेच सा ॥

इतिहासं प्रदक्ष्यामि ज्ञान्वन्तु मुनयः शुभं ॥

कोसलेषु द्विजः कश्चित् देवदत्तेति विश्रुतः ॥

तमसातीरपारथाय कृत्वा मण्डपमुत्तमं ॥

कृत्वा वेदिं विधानेन स्थापयित्वा पिभावसुं ॥

अत्रार्थुं याज्ञवल्क्यं च होतारं च बृहस्पतिं ॥

सन्धानन्यासुनीन्कृत्वा विश्वित्प्रददौ वसु ॥

रथउरगगायत्रा स्वरिणेन समन्वितं ॥

देवदत्तथुकोपाथु गोभिलं मस्युवाच ह ॥

काम्यकर्मणि संजाते पुत्रार्थं यज्ञतश्च मे ॥

मूर्त्तरौ भविता पुत्रः शठ शब्दविवर्जितः ॥

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य गोभिलस्य महात्मनः ॥

कथं कुदोसि विभेन्द्र दृथा मयि निरागसि ॥

राल्पेपराधे विभेन्द्र कथं शप्तस्त्वया ब्रह्म ॥

सुर्वपुत्रादपुत्रं वरं वेदविदेा विदुः ॥

किं करोमीह मुलेण पुत्रेण द्विजसत्तम ॥

नासने पितृकार्येषु देवकार्येषु स द्विजः ॥

देवानां जननी सेवु ब्रह्मादीनां महात्मनां ॥१३॥

स्युता योच्चारिता देवी वदति किञ्च वाञ्छितं ॥१४॥

अक्षरोच्चारणोद्देशः वरः माप्तो द्विजेन वै ॥१५॥

अनपत्यशुभकारेष्टिं पुत्राय विधिपूर्वकं ॥१६॥

द्विजानाह्वय वेदज्ञानसन्नकर्तृविशारदाद्य ॥१७॥

ब्रह्माणः कल्पयामास मुहोत्रं शुनिमत्तमं ॥१८॥

प्रस्तेतारं तथा पैलं उद्गातारं च गोभिलं ॥१९॥

उद्गाता सामगः श्रेष्ठः शप्तसरसमन्वित ॥२०॥

तदास्य स्वरभगोऽभूत्कृते श्वासे सुदुर्मुहुः ॥२१॥

मूर्त्तौसि मुनिमुल्याद्य स्वरभंगस्त्वया कृतः ॥२२॥

गोभिलस्तु तदोवाच देवदत्तं सुकोपितः ॥२३॥

सर्वप्राणिजरीरेषु श्वोसोऽह्वासः सुदुर्ग्रहः ॥२४॥

शापाद्भीतो देवदत्तस्तमुवाचातिदुःखितः ॥२५॥

अक्रोधना हि मुनयो भवति सुखदाः सदा ॥२६॥

अपुत्रोऽहं सुतप्तः माक् तापयुक्तः पुनः कृतः ॥२७॥

तपसि ब्राह्मणो मूर्खः सर्वेषां निघ एव हि ॥२८॥

न पूजाहो न दानाहो निघश्च सर्वकर्मसु ॥२९॥

मूर्खः सद्युपवेश्येऽस्ति कार्यस्य फलमिच्छता ॥३०॥

લોમસ લવાચ ॥ લોમશ મુનિ કહે છે

અર્ધા મનુષ્યોએ આઘા પરા શક્તિની સેવા કરવી. તે બ્રહ્મદિ દેવતાઓની માતા છે, તે સંસારરૂપી વૃક્ષનું મૂળ છે. આદિ પ્રકૃતિ છે. તેનું સ્મરણુ લગ્ન કરવાથી મનવાહિત ક્ષણ આપે છે. ॥ આ બાબતમાં એક ઇતિહાસ કહું છું સાંભળો. દેવીના એક અક્ષર ઉચ્ચાર માત્રથી એક શ્રાક્ષણુ વરદાન મેળવ્યું હતું. ઠાશક દેશમાં એક દેવદત્ત નામનો શ્રાક્ષણુ રહેતા હતા તેને સંતાન ન હોતું તેથી તેણે તમસા નદીને કાઠે ઉત્તમ મંદય આંધી વેદજ્ઞ, યજ્ઞ કાર્યમાં કુશળ એવા શ્રાક્ષણુને યોલાવી પુત્રેષ્ટિ યજ્ઞ કરાવ્યો. ॥ વિધિવત યજ્ઞની વેદી કરી અગ્નિસ્થાપન કર્યું. સુહોત્ર મુનિને બ્રહ્મા, યાજ્ઞવલ્કયને અર્ધવ્યુ, બૃહસ્પતિને હોતા, પૈલને પ્રસ્તોતા, ગોબિલને હદગાતા અને બીજા મુનિઓને સભ્ય સ્થાપી ધનનાં દાન કરી યજ્ઞનો પ્રારંભ કર્યો. સામવેદ પારંગત હદગાતા ગોબિલે સ્વરિત સાથે સમસ્ત સ્વરયુક્ત રથન્તરનું ગાન કર્યું. સારે વખતે વખત શ્રાસ લેવાથી તેને સ્વસ્તંગ થઈ ગયો. તેથી દેવદત્તે દાપ કરી ગોબિલને કહ્યું હે મુનિઓમાં અત્રણી ગોબિલ; પુનઃ માટે યજ્ઞ કરતાં એવા મારાં આ કાર્યમાં તમે સ્વસ્તંગ કર્યો. તમૂર્ખ લાગે છે. સારે ઠોણેલા ગોબિલે દેવદત્તને કહ્યું. સર્વ પ્રાણિમાત્ર શ્વસોચ્છવાસને કાલ્યુમાં રાખી શકતા નથી, તો મારો સ્વસ્તંગ થયો એમાં મારો વાક નથી. છતાં તે મને મૂર્ખ કહ્યો માટે બં તુંને પણ શક, શબ્દના જ્ઞાન વિનાનો મૂર્ખ પુત્ર થોશે. મહાત્મા ગોબિલનો શાપ સાંભળી લય પાગેલો દેવદત્ત ધણો કુઠ્ઠી થઈ ગોદયો. હે મુનિઓમાં ઈંદ્ર સરખા મુનિ, નિરપરાધિ એવો જ હું તેના પર તમે શા માટે ક્રોધ કરો છો, મુનિઓ હુમેશાં ક્રોધ વિનાના અને સુખ આપનારાં જ હોય છે. નાના અપરાધમાં તમે મને શામાટે આવો આક્રોશ શાપ આપ્યો? હું પુત્ર વિનાનો કુઠ્ઠી હતા તેને તમે વધુ કુઠ્ઠી કર્યો, વેદ બાલ્યનારા વિદ્વાનો કહે છે તમૂર્ખ દિગ્દશ કરતાં સો દિગ્દશ ન હોય તે વધુ સારું છે. તેમાં જ શ્રાક્ષણુ મૂર્ખ હોય તો બધામાં નિંદાને પાત્ર ગણાય છે. ॥૧૩-૨૮૧

राताः शूद्रतमो ज्ञेयो कर्पको वेदवर्जितः ॥
 दानयानानैर्धनं वेदहीनां वसति च ॥
 शुक्लाव' वेदविद्विमो वेदाभ्यासं करोति हि ॥
 गोमिच्छातः किमुक्तं वै त्वया वेदविदुचम ॥
 कृपां कुरु महाभाग शापस्याशुग्रहं मति ॥
 दयावान् गोमिलस्त्वाह देवदत्तं सुदुःखितं ॥
 क्षणकोपा महान्तो वै पापिष्ठाः कल्पकोपनाः ॥
 लण्णं भवति तच्छीघ्रं तद्विना शिशिरं भवेत् ॥
 इष्टिं समाप्य विमानै विरससर्गं यथाविधि ॥
 गर्भं दधार काले सा रोहिणी रोहिणीसमा ॥
 शुभेहि सुपुत्रे पुत्रं जातकर्म चकार सः ॥
 चकारास्याष्टमे वर्षे कर्मोपनयनं पिता ॥
 नोन्मचचार तथोत्तम्यः संस्थितो सुग्वत्तदा ॥
 मूढाचिष्टेत्यर्थं तं शुशोच पिता तदा ॥
 न वेद विधिवत् कर्तुं संध्यावन्दनकं विधिं ॥
 ब्राह्मणेषु च सर्वेषु लोको जहास तं द्विजं ॥
 अंधः पशुवैः पुत्रो न मूर्खस्तु वरः सुतः ॥
 नंगातीरे शुभे स्थाने कृत्वाऽश्रममनुत्तमं ॥

धिग्राज्यं यस्य राज्ये हि पूज्यन्ते मूर्खशूद्राः ॥३१॥
 तस्मिन् देशे न वस्तुध्यं पण्डितेन कथंचन ॥३२॥
 क्रीडति पूर्वजगतस्य स्वर्गे ममुदिताः किल ॥३३॥
 संसारे मूर्खपुत्रत्वं मरणादतिगर्हितं ॥३४॥
 दीनोद्धारणशक्तोसि पतामि तव पादयोः ॥३५॥
 मूर्खो भूत्वा सुतस्ते वै पुनर्विद्वान् भविष्यति ॥३६॥
 जलं स्वभावत शीतं पावकातपयोगतः ॥३७॥
 इति दत्तवर सोय मुदितोभृद् द्विजर्षभः ॥३८॥
 कालेन कियता तस्य भार्या मन्न्न्सी स्त्री ॥३९॥
 गर्भाथानादि संस्कारं चकार विधिवद् द्विजः ॥४०॥
 उत्तम्य इति पुत्रस्य कृतं नाम पुराविदा ॥४१॥
 वेदमध्यापयामास गुरुस्तं वै व्रते स्थितं ॥४२॥
 बहुधा पाठितः पित्रा न दधार मतिं शठः ॥४३॥
 एवं कुर्वन्सदाभ्यासं जातो द्वादशवार्षिकः ॥४४॥
 मूर्खोभूदिति लोकेषु गता वार्ताऽतिविस्तरं ॥४५॥
 पिता माता तं निर्निद मूर्खोवमिति भर्त्सयन् ॥४६॥
 निर्जगाम वनं सर्वेषुः खितश्च विरस्कृतः ॥४७॥
 वन्यां वृत्तिं च संकल्प्य स्थितस्तत्र समाहितः ॥४८॥

હે ઋષિવર્ષ, મૂર્ખ પુત્ર મને શું ઉપયોગનો? તે પૂઅને યોગ્ય ન ગણાય, દાનને યોગ્ય ન ગણાય, બધાં કર્મોમાં મૂર્ખ બ્રાહ્મણુ નિંદ્ય ગણાય છે. કર્મના ફળ ઇચ્છનારાઓ પિતૃકાર્યમાં કે દેવકાર્યમાં દાદ્ય તેને આસને બેસારતા નથી. અબાણુ વેદવિહીન બ્રાહ્મણુને રાબાજે શૂદ્ર સરખો ખેડ્ય કરનારો ગણવો બોધ્ય. જેના રાબ્યમાં વેદ નહિ બાણુનારા મૂર્ખ બ્રાહ્મણુને દાન માન સ્થાન અપાય છે, પૂબ્ય છે તેવા રાબ્યને વિષ્કાર છે. તે દેશમાં વિદ્વાનોએ રહેવું નહી. વેદ બાણુનારા બ્રાહ્મણુવાળા દેશમાં રહી જ વેદબ્યાસ કરે તેના પૂર્વે સ્વર્ગમાં રહી સુખી થાય છે. હે વેદ બાણુનાર ગોવિલ સુનિ, તરે આ શું કર્યું? સાંસારમાં રહેનારાને મૂર્ખ પુત્ર થાય એ દુઃખ મરણથી પણ વધુ વશ્યું છે. હે મહર્ષિ, મારાપર કૃપા કરી શાપવું નિવારણુ કરો તરે મારો ઉદ્ધાર કરવા સમર્થ છો. તમારે પગે પડી પ્રાર્થના કરું છું ॥ ૨૯-૩૫ ॥

કાંખી થયેલા દેવદત્તને ક્યાણુ ગોવિલ ઋષિએ કહ્યું જ તારો પુત્ર પ્રથમ મૂર્ખ થઇ પછી વિદ્વાન થાયો. મહાન પુરુષોનો શાપ થોડી વાર રહે છે અને પાપી માણુસો મરે હ્યાં સુધી વેર ઝેર શુદ્ધતા નથી રોષ રાખ્યા કરે છે. પાણુનો સ્વભાવ ઠંડો છે. તે અગ્નિ અને તડડાના સચિગની ગરમ થઈ બ્ય છે. પણ પાણુ થોડી વારમાં પોતાના મૂળ ઠંડા સ્વભાવને પારે છે. એ રીતે શાપવું નિવારણુ કરવાથી દેવદત્ત રાજ્ય થયો, પછી પુત્રેષ્ટિ યજ્ઞ પુરો થયા પછી બ્રાહ્મણુ પોતપોતાને સ્થાને ગયા. થોડા સમય પછી શહિણી નામની પોતાની સ્ત્રીને ગર્ભ રહ્યો. દેવદત્તે ગર્ભાધાનાદિ સાંસ્કાર કર્યા. પુરે મહિન પુત્ર અવતર્યો. બત કર્મ સાંસ્કાર કર્યા. તેવું નામ લલચ્ય પાડ્યું. આહમ્, વયે તેને જનોઈ દીધી. તેના પિતાએ વેદ બાણુવા માંડયો પણ એક શબ્દનો પણ ઉચ્ચાર કરતો નહોતો. બડની પેઠે બેસી રહેતો. તેના પિતાએ બાણુવાની ધણી ધણી મહેનત કરી પણ તે કંઈ શીખ્યો નહી તેથી એના પિતાને બહુ દુઃખ થયું એમ કરતાં તે પર વરમનો થયો. તે સંધ્યા વંદન આદિ કર્મ બાણુનો ન હોતો. ચારે કોર લોકવાયકા દેવાઈ ગઈ કે ઉત્તય સાવ મૂર્ખ છે, તેમ બધા બ્રાહ્મણુમાં પણ તે હોંસીને પાત્ર બન્યો. તેથી તેનાં માતાં પિતા પણ આવી મૂર્ખ કર્યાથી પાક્યો. અધિજા પાંગળા દિકરો સારો. પણ આવો, મૂર્ખ દીકરો નકારો છે એમ કહી અપમાન કરવા બાણુ, ॥૩૬-૪૬ ॥

नियमं च परं कृत्वा नासत्यं मन्त्रवीर्यम् ॥ ४९ ॥ स्थितस्तत्राश्रमे रम्ये ब्रह्मचर्यपरायणं ॥ ४९ ॥
 न वेदाध्ययनं ध्यानं न देवाराधनं जपः ॥ ५० ॥ प्राणायामं न गायत्रीं न मंत्रं वेद स द्विजः ॥ ५० ॥
 श्लोचं स्नानविधिं चैव न च प्राणाग्निहोत्रकं ॥ ५१ ॥ न संध्यां समिधो होमं न वेदातिथिसंस्कार्यां ॥ ५१ ॥
 सोक्तरोत्सावस्तथाय यत् किञ्चिद् दत्तावनं ॥ ५२ ॥ स्नानं च शूद्रस्तत्र गंगार्यां मंत्रवर्जितं ॥ ५२ ॥
 फलान्यादाय वन्यानि मध्याह्नेऽपि यदृच्छया ॥ ५३ ॥ भक्ष्याभक्ष्यज्ञानहीनं भुंक्ते तत्राबुधो द्विजः ॥ ५३ ॥
 सत्यं व्रूते स्थितस्तत्र नादृतं वृद्धते क्वचित् ॥ ५४ ॥ जनैः सत्यतपा नाम कृतं तस्य द्विजस्य वै ॥ ५४ ॥
 नाहितं फस्यचित् कुर्यान्न तथापि हितं क्वचित् ॥ ५५ ॥ सुखं स्वपिति तत्रैव निर्ममश्चित्तयविति ॥ ५५ ॥
 कदा मे मरणं भावि दुःखं जीनामि कानने ॥ ५६ ॥ जीवितं धिक्च मूर्खस्य तस्मात्स मरणं वरं ॥ ५६ ॥
 देवेनाह कृतो मूर्खो जात जन्म वृथा मम ॥ ५७ ॥ सुरूपा स्त्री यथा बंध्या यथा वा निष्फले द्रुमः ॥ ५७ ॥
 अदृश्यदोहा धेनुश्च तथाह निष्कृतं कृतं ॥ ५८ ॥ किन्तु निन्दाम्यहं देवं पूर्वजन्मकर्म मे ॥ ५८ ॥
 न दानं न तपस्तप सेविता न च साधकः ॥ ५९ ॥ न द्विजाः पूजिता द्रव्यैस्तेन जातोऽस्मि मूढधीः ॥ ५९ ॥
 वर्तन्ते मुनिपुत्राश्च वेदशास्त्रार्थपारगाः ॥ ६० ॥ अहं सुदुःखः संजातो देवयोगेन केनचित् ॥ ६० ॥
 एव विद्याय वितर्हीश्च कुर्वाणोऽहं निश्चिः ॥ ६१ ॥ कालातिवाहनं चक्रे विरक्तो विजने वने ॥ ६१ ॥
 एव स्थितस्य तु व्रजे विमलैः देवैः वै वर्षाणि तत्र नव पत्र गतानि कामं ॥ ६२ ॥
 जातं यज्ञश्च सफलेषु वनेषु कामं सत्यव्रतोऽयमनिश्चं न मुपाभिभाषी ॥ ६२ ॥
 तत्रैकदा तु युगयां रममाण एव प्राप्तो निपादनिपठो धृतचापवाणः ॥ ६३ ॥
 श्रीहृन्नेऽतिविपुलेऽयमतुल्यदेहः क्रूराकृतिर्हृन्नकर्मण चातिदक्षः ॥ ६३ ॥
 तेनातिकृष्टेन श्रेण विद्धः कालः किराशेन धनुर्वरेण ॥ ६४ ॥
 पलायमानो भयविच्छलः स मुनेः समीपं द्रुतमानगम ॥ ६४ ॥

अे रीते अथिधी अपमान पागतो उतथ्य दुःख पासी वनमां आलथो गयो ॥ गंगाने कडि
 अेक सुंदर आश्रम बांधी रहो. वगडामां ईश्टुव पास त्यां प्रलयार्थ परायण्य थर रहेवा लाग्यो ॥
 तेशु अेवो अेक नियम राष्यो के ठाई दिवस षोड्ढे जोलवुं नह्य ॥ वेदाध्ययन ध्यान देवपूजन प्राणायाम
 गायत्रीअप शौच स्नानविधि प्राणान्निघ्न संधा सभिक्षोम अतिथिसत्कार अेमांहुं कर्हिते अेषुतो न
 दोतो. ते खतारमां छडी दातण्य करी मंत्र विनातुं शद्रनी पेटे स्नान करी वनमांथी न्ह कर्हित इण मजे
 ते बाची अपेरे बक्ष्याबाक्ष्यना ज्ञान विना पास वेतो. पण्य ते सांयुं जोलतो. कडी पण्य षोड्ढे जोलतो
 नही. तेथी त्यां वनमां रहेनारा माणुसेये तेतुं नाम सत्यतपा पाइयुं. वणी ते कडी दाछतुं पराय करतो
 नही. निर्लेय थर शते ते आश्रममां सुठ रहेतो. तेने अेवा विचार आपता के माइ मोत कडी आवशे ?
 आ इअइपी छवन नडासुं छे मूर्पनुं छवतुं नडासुं छे जेना करतां बलही भरण्य थाय तो साइ. हेवे
 मने मूर्प जनावी माइं छवन नडासुं क्युं. सी इपाणी होय छतां संतान विनानी होय, आडवुं सुंदर
 होम पण्य इण आपतुं न होय, गाय इष्ट पुष्ट होय छतां दुव हेती न होय तेम हुं आहायुने पेट
 गन्थो छतां प्रारब्धे मने अकाणुं जनाव्यो. पण्य मांरे प्रारब्धने सुं दोष हेयो. मारा पूर्वजन्मनुंज
 दाई इण इरो ॥ जें दान दीर्घा नही होय, तथ क्युं नही होय. साधु विद्वान संत पुरुषनी सेवा नही
 करी होय, प्राण्योने धनथी संतोप्या नही होय तेथी हुं जन्मतो-मूर्प अकाणुं थयो छडरा ॥ हुं
 जेई हुं तो नह्यि मुनिज्जोना पुत्रो वेद शास्त्रमां पारंगत थयेलां छे. त्यांरे हुं हेवयोगे मुठ थयो ॥
 छववाथी कंटाणेडो प्राण्युने अे छोकरो अेवी रीतना विचार करतो रांत ही निर्जन वनमां सभय
 गाणतो वतो. अेम वनमां रहेतां तेने १४ वर्ष वीत्यां आ प्राण्युं सत्य जेले छे कडी षोड्ढे जोलतो
 नथी अेवी रीति थारे ठार देवाणी. जेमं अे प्राण्युं त्यां रहे छे तेवामां अेक वपत शिकार करवामां
 दुधीयार, विचित्र शरीरवाणो, दूर आहुंतिवाणो निशठ नामगो शिकारी हाथमां राणेल धनुषण्यो साथे
 भ्रमण करवा अे वनमां आंची यड्यो ॥ अे धनुषरी शिकारीये भराणर जेथेला पाणुथी अेक सुवरने
 विधी नाष्यो. लथरी जे बाकणो थयेलो अे सुवर बागी ते सुनिना आश्रमां पेशी गयो. ॥४७-६४॥

अग्रे व्रजं वृषिराद्रिदेहं दृष्ट्वा मुनिः सूकरमाथुं विद्धं
 दयाद्रं भावादतिकपमानः सारस्वतं वीजमयोद्यचार
 कालं प्रविश्याश्रममडलं तद् गतो निकुले प्रविलीय गूढं
 ततः क्षादाकरणात्कष्टं चाप दधामोऽतिकरालदेहः
 प्रासस्तदने स च मृगमाणो निपादराजः किल काल एव
 दृष्ट्वा मुनिं व्याधवरः प्रणम्य प्रपच्छ कालः क्व गतो द्विजपिः
 जानामि ते सत्यव्रतं प्रसिद्धं क्षुधादितं मे मकलं कुडुम्बं
 सत्यं ब्रवीत्वय सत्यव्रतोसि क्षुधातुरो वर्तते पोष्यवर्गः
 तेनेति पृष्ठः स मुनिर्महात्मा वितर्कमथः प्रबभूव काम
 सत्यं न नोत्र भवेत् भग्नं न दृष्ट इत्युच्चरितेन किं नै
 गतोऽत्र कालः शरविद्धदेहः कथं ब्रवीम्यद्य मृपाऽमृपा वा
 क्षुधादितोयं परिपृच्छतीह नूनं हनिष्यत्यपि सूकरं वै
 सत्यं न सत्यं सखु यत्र हि सा दयान्वितं चानृतमेव सत्यं
 हितं नराणां भवतीह येन तदेव सत्यं न तथान्यथैव
 हितं कथं स्यादुभयोर्विद्वयोस्तदुचरं किं न यथा मृपा वचः
 पिचारयन वाढवधर्मसंकटे न प्राप वक्तुं वचन यथोचितं
 तेन प्रसन्ना निजवीजतः शिवा विद्यां दुरायां प्रददौ च तस्मै
 वीजोच्चारणतो देव्या विद्या प्रस्फुरिताऽखिला । चाल्मीकेश्र यथा पूर्वं तथा स ह्यमवत्कविः
 तसुवाच द्विजो व्याधं संमुखस्थं धनुर्धरं ॥ सत्यकामस्तु धर्मात्मा श्लोकमेकं । दयापरः ॥७४॥

॥ २५ ॥
 ॥ ६५ ॥
 ॥ ६६ ॥
 ॥ ६७ ॥
 ॥ ६८ ॥
 ॥ ६९ ॥
 ॥ ७० ॥
 ॥ ७१ ॥
 ॥ ७२ ॥
 ॥ ७३ ॥
 ॥ ७४ ॥

आणुथी दुरतने विधायेलो, आगण वागतो दोहोथी भारडायेलो जेवा शरीरवाणा सुवरने जेध
 द्याथी कपता जे आणुथीना नोढामाथी ऐ ऐ जे सरस्वतीनुं भोज नीकणी गयुं अने ते ऐ ऐ
 जेम जेखवा लाग्यो ॥ सुवर आश्रममा ऐस्ती जाडवांनी आडो संताई गयो. कानसुधी धनुषनी दोरी
 जेजेवी छे अने विकराण शरीरवाणो, काण सरभो शिकारी सुवरने जेततो सुवरने पणवे पणवे
 दुरतज त्यां आची यडयो अने सुनिने प्रणाम करी पुछथा लाग्यो क आ तरद आवेलो सुवर कथां गयो
 तसे दृष्यो ॥ इं आणुं छुं क तसे सत्य व्रतवाणा साठे गुंलनास छे. भारा धरनां गंधां माणुसो लुपथी
 पीडाय छे. तसे सत्य व्रतवाणा छे माटे सायुं जेलो. लुपथा कुडुंअने भावानुं पोत्याडवानी भारे
 उतावण छे. ॥ तेषु जे प्रमाणे पुछुं जेटवे सुनि विचारमां पडी गयो. जे सुवरने नथी ज्यो जेम
 कडेवा छतां भारा सत्य जेखवाना व्रतनां बंग छई रीते. नं थाय. आणुथी विधायेलो सुवर. हसायां
 आणुथी पसार थयो छे तो पछी भारे. जोडुं के सायुं. गुं जेखवुं लुपथी पीडाता कुडुंभवणो आ
 पाराधी पुछे छे जेटवे इं अतावीश क तरत भारी नापशे. जे सत्य कडेवाथी डिंसा थाती होय ते
 सत्य नथी, द्या माटे जोडुं जेखवुं पडे तो ते सत्यज गाय्य छे. जेभां भनुंज्येनुं छित समायेवुं छे जेज
 सत्य छे तेथी विरुद्धं असत्य छे. जेक भोजनी विरुद्ध जेवा अने छित केम थाय अने भाई नयान
 असत्य न थाय जे रीते कर्म संकटमां पडेलो विचार करतो आणुवुं कंई उत्तर आथी शक्यो नही
 तेथी पोताना भोजना उच्चारथी प्रसव थयेवां भगवतीजे तेने असाध विधा आपी. ॥

देवीना भोजना उच्चारथी ते आणुवो नथी विधाजो रुद्री, पूजे नम वादसीही नरुने
 विधा प्राप्तं छई इती तेम आ पणु तत्काण जोडो कवि थयो ॥

उरत सन्नुप उमेवां धनुर्नारी पाराधीन सत्यवादी द्याजु आणुवे जेक श्लोक कथो. ॥ ६५-७४ ॥

या पश्यति न सा हृते या हृते सा न पश्यति ॥
 इत्युक्तस्तु वदा तेन गतोसो पशुहा पुनः ॥
 मसिद्धः सर्वलोकेषु नाम्ना सत्यतपा द्विजः ॥
 पण्डितशक्तिविव्यातो द्विजोभूद्धरणीतले ॥
 तच्छ्रुत्वा सदनं तस्य समागम्य तदाश्रमे ॥
 तस्माद्राजन् सदा सेव्या पूजनीया च भक्तिवः ॥
 स्मृता संपूजिता भक्त्या ध्याता चोचारिता स्तुता ॥

न्यास उवाच

इति राजन् श्रुते तत्र मया मुनिसमागमे ॥
 इति सर्वित्य राजेन्द्र कर्तव्यं च सदाचिनं ॥

अहो न्याघ स्वकार्यार्थिन् किं पृच्छसि पुनः पुनः ॥७५॥
 ब्राह्मणारतु कविर्जातः प्राचेतस इवापरः ॥७६॥
 सारसमतं ततो चीजं जजाप विधिपूर्वकं ॥७७॥
 मतिपूर्वं सुगायति ब्राह्मणा यद्यथा सदा ॥७८॥
 येन त्यक्तः पुरा तेन गृहं नीतोतिमानतः ॥७९॥
 आदिशक्तिः परा देवी जगतां कारणहि सा ॥८०॥
 ददाति वाञ्छितानर्थान कामदा तेन कीर्त्यते ॥८१॥

लोमशस्य मुक्तात्कामं देवीमाहात्म्यमुत्तमं ॥८२॥
 भक्त्या परमया देव्या प्रीत्या च पुरुपर्यभ ॥८३॥

“ જે બુદ્ધિ જીવે છે તે બુદ્ધિ યોલતી નથી. જે બુદ્ધિ યોલે છે તે જોતી નથી પોતાના કામ માટે આવેલા હે પારાધી, વખતો વખત તું શા માટે, મને પુછી રહ્યો છો?”

એમ કહું એટલે ચિકારી ચાલ્યો ગયો અને ગ્રાહણ્ય બૃહસ્પતિ જ્યો કવિ થયો. જગતમાં બધે સહ્યવત અથવા સહ્યતપા નામના ગ્રાહણ્ય તરીકે પ્રસિદ્ધ થયો. સ્વારપછી તે વિધિપૂર્વક સારસ્વત પૈ બીજતો જપ કરવા લાગ્યો ॥

એ ગ્રાહણ્ય પૃથ્વીમાં પ્રસિદ્ધ પડિત થયો. ગ્રાહણ્યો દરેક ઉત્સવોમાં યજ્ઞોમાં તેની કીર્તિ ગાયા કરે છે ॥ એ વાત સોલગળવાથી તેનાં માતા પિતા અને કુટુંબીઓ સ્વાં આશ્રમમાં આવી. માનપૂર્વક પોતાને ઘેર તેડી ગયાં ॥

માટે હે રાજ પરા આદિ શક્તિ જગતના કારણરૂપ એવાં ભગવતી હુમેશાં દરેક સેવવાં, દેવીનું સ્મરણ પૂજન કરવાથી, ધ્યાન કરવાથી, તેના મંત્રનો જપ સ્તુતિ કરવાથી બધા મનોરથ પૂરા થાય છે તેથી તે કામઠા કહેવાય છે. ॥

બ્યાસ જ્ઞાન ॥ બ્યાસ કહે છે

હે જનનેશ્વર્ય રાજ, મુનિઓની એ સલામાં લોમશ મુનિના મુખથી ઉત્પન્ન દેવીનું ઉપર પ્રભાણેનું ચરિત્ર મેં સાંભળ્યું કરું. માટે વિચાર કરી હે રાજ, ઉત્પન્ન બંધિત અને પ્રીતિવડે ભગવતીનું પૂજન અર્ચન બધાએ કરવું. ॥ ૭૫-૮૩ ॥

इतिश्री भुवनेश्वरी कथायां भृष्टादरा साहल्यां संहितायां
उत्तम्यत्राह्वणस्य सत्यव्रताख्यस्य चरित्रे तृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥

अथ चतुर्थोऽध्यायः ॥ ४ ॥ ध्रुवसंधि नृप कथा ॥

न्यास उवाच ॥	इतिहासं पुराणं च कथयामि सुविस्तरं	॥ १ ॥
नृपु राजन्	महातेजा ध्रुवसंधिरिति श्रुतः	॥ २ ॥
कोसलेषु	अयोध्यायां सप्तद्वार्यां राज्यं चक्रे शुचिप्रतः	॥ ३ ॥
धर्मात्मा	स्वां स्वां वृत्तिं समास्थाय तद्राज्ये धर्मतोवसन्	॥ ४ ॥
ब्राह्मणाः सत्रिया वैश्याः शूद्राश्चान्यास्तथा भजाः	मनोरमा मूर्ध्ना च लीलावती गुणान्विता	॥ ५ ॥
दे पत्न्यो रूपसम्पन्ने	क्रीडागिरौ दीर्घिकासु सौधकुंजवनेषु च	॥ ६ ॥
विजहार स पत्नीभ्यां शृङ्गेषूपवनेषु च	सुदर्शनाभिषु पुत्र राजलक्षणसंयुतं	॥ ७ ॥
मनोरमा शुभे काले सुपुत्रे चोत्तमं सुतं	सुपुत्रे सुदरं पुत्रं शुभे पक्षे दिने तथा	॥ ८ ॥
लीलावत्यपि तत्पत्नी सुपुत्रे चोत्तमं सुतं	ददौ दानानि विभेभ्यः पुत्रजन्यमयोदितः	॥ ९ ॥
चकार वृषतिस्त्वत्र जातकर्मादिकं द्वयोः	चूडार्कर्म तयोश्चक्रे जहत्तुष्टं पतेर्मनः	॥ १० ॥
मीतिं तयोः समां राजा चकार नान्तरं क्वचित्	तयोः सुदर्शनः श्रेष्ठः शत्रुजित् चाडुवागभूत्	॥ ११ ॥
क्रीडमानाबुधौ कौतो लोकानामनुरंजको	प्रजानां बल्लभः सोऽभूत्तथा मंत्रिजनस्य वै	॥ १२ ॥
वृषतेः प्रीतिजनको मञ्जुवाक् चारुदर्शनः	एवं गच्छति काले तु ध्रुवसंधिदृष्टोत्तमः	॥ १३ ॥
मीतिं तस्मिन्वृषथके न तथा स सुदर्शने	निघ्नन्शुगान् रुस्त्वन कञ्चून् सुकरानगवयान्शशान्	॥ १४ ॥
जगाम वनमध्ये तु धृगयाभिरतः सदा	तत्र बोरे वने सिंहे ननाद मेघनिःस्वनः	॥ १५ ॥
महिषान् शरभान् खट्वान् चिकीड वृषतिर्वने	दृष्ट्वाश्रे वृषतिं सिंहे गर्जनाश्रुतिं वरः	॥ १६ ॥
राज्ञा शिलीगुलेनोदो विद्ध क्रोधयशंगतः	इत्तुं वृषतिमाकाशादुत्पपातातिकोपनः	॥ १७ ॥
कृत्वा चोर्ध्वं स खंगुलं प्रसारितं बृहत्सटः	वामे चर्म समोदाय स्थितः सिंह इवोपरः	॥ १८ ॥
वृषतिस्वरसा वीर्यं दधारासिं करे तदा	अमुंचन्कुपिताः क्रामं सिंहापरि रूपांश्चिताः	॥ १९ ॥
सेवकास्तस्य ये सर्वे तेषि वारणान् पृथक् पृथक्	उत्पपात वतः सिंहे वृषस्योपरि दारुणः	॥ २० ॥
उत्पपात वतः सिंहे वृषस्योपरि दारुणः		

ચોથો અધ્યાય ॥ ૪ ॥ ધ્રુવસંધિ રાજની કથા

વ્યાસ ડવાચ ॥ વ્યાસ ઠહે છે

હે જન્મેજ્ય રાજ, દેવીના ચરિત્રનો જુનો બીજો એક ઇતિહાસ વિસ્તારથી ઠહું છું તે સાંભળો. ઘાસાસ દેશમાં સૂર્યવંશી ચોટા તેજસ્વી પુષ્પ રાજના પુત્ર ધ્રુવસંધિ નામના રાજ હતા. તે ધર્મમાં સાતવાદી વર્ણશ્રમ ધર્મમાં પ્રીતિવાળા, પવિત્ર આચારણવાળા એ રાજ એકધર્મથી ભરેલી અયોધ્યા નગરીમાં રાજ્ય કરતા હતા. તેના રાજ્યમાં શ્રાવણો ક્ષત્રિયો વૈશ્યો શૂદ્રો અને બીજી પ્રજા પોતપોતાના વર્ણશ્રમ ધર્મને અનુસરી વસતી હતી. તે રાજને રૂપ રૂપના અવતાર જન્વી યનોરમા અને લીલાવતી નામની વૈશવ વિલાસ આપનારી બે સ્ત્રીઓ હતી. તે રાજ બેઘ સ્ત્રીઓ સાથે રાજમહેલામાં, બગીચાઓમાં ક્રીડાપર્વતોમાં, વન ઉપવનમાં વિહાર કરતા હતા. મનોરમા રાણીએ રાજનાં લક્ષણવાળા સુદર્શન નામના પુત્રને જન્મ આપ્યો, તે જ વખતે તેની શેઠ્ય લીલાવતીને પણ સુદર પુત્ર અવતર્યો. રાજએ બંને પુત્રોના જાતકર્માદિ સંસ્કાર કર્યા અને શ્રાવણોને વિવિધ પ્રકારનાં દાન આપ્યાં ॥ રાજ બંને પુત્રો ઉપર સરળી પ્રીતી રાખતા હતા. સાર પછી બંનેના વેદવિધિ પ્રમાણે બાળબોવાળા ઉતારવામાં આવ્યા. બંને કુંવરો પ્રજાને પણ પ્રિય હતા. સુદર્શન રૂપાળો હતો. શત્રુજિત સુદર-વાણી બોલતો હતો. સુદર્શન પ્રજામાં અને મંત્રીઓમાં વધુ પ્રિય હતો. કાળે કરી રાજની પ્રીતિ શત્રુજિત ઉપર હતી તેટલી સુદર્શન ઉપર દેખાતી ન હતી. એક દિવસે ધ્રુવસંધિ રાજ યુગ્યા રમવા વનમાં ગયા. સો યુગ, સુવર, રોક, સસલા, કાળીયાત, બંગાદી પાડા, ગંડા વગેરે જનાવરોને હણતા વનમાં યુગ્યાની ક્રીડા કરતા હતા. ત્યાં વનની અડીમાંથી એક સિંહ નીકળ્યો. રાજએ બાણથી તેને વીધ્યો. આરે ક્રોધાયમાન થયેલા સિંહે પોતાની સામે રાજને બેઈ મેઘના જવની ભયંકર ગળનાં કરી પૂંછડું બાણ ઉલાળી. ઠશવાળીને ધુણાવતો રાજને હણવા માટે ભયંકર ઇલાય મારી. રાજએ સિંહને પોતાપર પડતો બેઈ એકદમ જમણા હાથમાં વસવાર લઈ અને ડાબા હાથમાં ઢોલ લઈ સિંહની સામે તે લડવા કયા. ॥ સ્તિક ૧-૩૭ ॥

सोपि कूर्सेनवाग्रैश्च तत्रोत्पत्य विदारितः ॥
 चुक्रुधुः सैनिकाः सर्वे निर्जच्छुर्विचिक्षिस्त्वदा ॥
 परलोकगतं भूपं श्रुत्वा ते मन्त्रिसत्तमाः ॥
 परलोकक्रियां चक्रे वसिष्ठो विधिपूर्वकं ॥
 सुदर्शनं नृपं कर्तुं मन्त्रं चक्रुः परस्परं ॥
 अयं नृपासनार्हश्च ह्यबुबन् मुनिसत्तमाः ॥
 मृतं जामातरं श्रुत्वा लीलावत्याः पिता तदा ॥
 अयोध्यायामाजगाम शीघ्रमुज्जयिनीपतिः ॥
 मनोरमापिता, चापि कलिं गाधिपतिर्नृपः ॥
 मन्त्रिमिश्रकतुर्मन्त्रमुभौ राज्यस्य कारणात् ॥
 ज्येष्ठः मान्नेति राज्यं वै कनीयान्न कदाचन ॥
 राज्यार्हः स यथा राजन् शस्त्रज्ञेभ्यो मया श्रुतं ॥
 तथा सुदर्शनो नास्ति विवादेो नृपयोरभूत् ॥
 युवाजिन्मन्त्रिणः प्राह यूयं स्वार्थपरायणाः ॥
 ज्येष्ठोऽस्ति शत्रुञ्जितस्मात्ततो योग्यो नृपासने ॥
 त्यक्त्वा ज्येष्ठं स सैन्यं च करिष्याम्याह्वं ध्रुवं ॥
 समाजगृह्य सामंताः ससैन्याः क्लेशतत्पराः ॥
 निपादा आयुस्त्वन्न शृंगवेरपुराश्रयाः ॥
 पुत्रो च वाल्मीकी श्रुत्वा निग्रहं च परस्परं ॥
 सभर्दस्त्वन्न संजातः कलहे समुपस्थिते ॥

स नखैराहतो राजा पपात च ममार च ॥२१॥
 मृतः सिंहेऽपि तत्रैव भूषतिश्च तथा मृतः ॥
 सैनिकैर्मन्त्रिसुख्याश्च तत्रागत्य निवेदिताः ॥२२॥
 संस्कारं कारयामासुर्गत्वा तत्र वनातिके ॥२३॥
 मजाः मक्रुतयश्चैव वसिष्ठश्च महासुनिः ॥२४॥
 धर्मपत्नीसुतः शंतः पुरुषश्च सुलक्षणः ॥२५॥
 वालोऽपि धर्मवान् राजा नृपासनमिहाहति ॥२६॥
 कृत्वा मन्त्रं मन्त्रिद्वैयुवाजिनाम पार्थिवः ॥२७॥
 ससैन्य आजगामसौ दौहित्रमियकाम्यया ॥२८॥
 वीरसेनस्तथाऽऽथात् सुदर्शनहितेच्छया ॥२९॥
 युवाजिषु तदाऽपृच्छज्येष्ठः कः सुतयोर्द्वयोः ॥३०॥
 वीरसेनोऽपि तत्राह धर्मपत्नीसुतः किल ॥३१॥
 युवाजिदाह ज्येष्ठेभ्यं राजलक्षणसंयुतः ॥३२॥
 लुब्धयोस्तमपाकर्तुं न क्षमः कोऽप्यभूत्तदा ॥३३॥
 सुदर्शनं नृपं कृत्वा धनं भोक्तुं किलेच्छथ ॥३४॥
 मयि जीवति कः कुर्यात्कनीयांसं नृपं किल ॥३५॥
 दृष्ट्वा विवदमानो तो व्यग्राः मजाश्च मन्त्रिणः ॥३६॥
 विग्रहं चाभिक्रान्ततः परस्परमतंद्रिताः ॥३७॥
 राजद्रव्यमपाहर्तुं मृतं श्रुत्वा महीपति ॥३८॥
 चौरास्त्वन्न समाजगृह्यदेशेऽशारदापि ॥३९॥
 युवाजिद्वीरसेनश्च युद्धोद्युक्तौ वभूवतुः ॥४०॥

राजना सेवठा . पल्य वारें डार इरी वणी सिंढ पर डोधायमान थर्ध आणु इंकवा लाग्या. इद्वेढो सिंढ राजं उपर पइयो लारें हाडाकार थर्ध गयो. राजन्ने तदवारथी सिंढने ढपुयो. सिंढे पल्यं बयंकर नभथी राजने वीरी नापुयो. ज्येढवे राजं पल्यं जग्गीन. उपर पडी मरी गया. भाखुथी. वपिसे। सिंढ पल्यं थल्यु पारुथो. सेनिठ्ठांके भममां न्हं मंत्रींकांते आ भंभर आंथा.

मंत्रींकांथे वनमां आवी थल्यु पानेला राजना अंत्येष्टि संस्कार कथ्ये. वसिष्ठे अने प्रलज्जे विधिपूर्वकं उत्तरक्रिया करी. पछी प्रल अने मंत्रींकांके लेगा मणी विचार करी सारा लक्ष्मणवाणे। शत स्वभावतो सुदर्शन गादींके जेसाडवा योग्य छे जेस कही विधि प्रमाणे तेने अयोध्यानी गादींके जेसाथे. वीसावतीने पिता युधान्नित नामतो उल्लूचिनीतो राजं पोताना जमाधना मरुथुना समाचार सांभणी मंत्रींका तथा सैन्य साथे पोताना बाखुजनुं प्रिय करवा माटे अयोध्यामां आंव्यो.

कलिंग देशतो राजं मनोरमानो पिता वीरसेन पल्य पोताना बांखुज सुदर्शनता क्खित माटे अयोध्यामां आंव्यो. मंत्रींका साथे राज्य ठाने आपहुं के जाअत अथा विचार करवा लाग्या. युधान्नित पूछे छे क अनेमां जोटा डोणु? जोटोण राजने योग्य गणुयाय. वीरसेनेः कहुं के प्रथम परखेवी श्री धर्मपत्नी इहेवाय अने तेनो पुत्र राज्यने योग्य गणुयाय जेस शास्त्रकारो पंतिथी मे संभल्युं छे. आ रीते युधान्नित अने वीरसेन वर्ये जोटा विवाह अने कलह थयो ते ठाई मटाडी शक्युं नही. युधान्निते मंत्रींकांने कहुं के तसे अथा धनने दोबे स्वार्थपगयल्य अनी नाना सुदर्शनने राजगद्दींके जेसाथे छे. शत्रुन्नित जोटा छे माटे तेज राजगद्दीने लायक छे. सारा उवतां सुदर्शन गादी उपर रही शक्ये नही. आ प्रमाणे विवाहे बयंकर इप पकड्युं. अने वर्ये अयोध्यानी गादी सभंथे बयंकर कदेश उत्पन्न थयेलो अशी शंकरपुरमां रहेनारा लीलो अने भीळ. देशदेशांतरथी चार दोठा जोटा लरकर साथे राजनुं धन लई देवा माटे मरी गजेल राजने अने पुत्रो नाना छे जेस सांभणी अयोध्या उपर चडी आंव्या. युधान्नित अने वीरसेन पल्य युद्धने माटे तयार थया. ॥२१-४०॥

इतीश्री भुवनेश्वरी कथायां अष्टादश साहस्र्यां संहितायां
ध्रुवसंधिमरणं नाम चतुर्थीध्यायः समाप्तः ॥ ४ ॥

अथ पंचमो अध्यायः ॥५॥ सुदर्शन चरित्रं ।

न्यास उवाच ॥

- संयुगे च सति तत्र भूप्योराहवाय सद्युपात्तशस्त्रयोः ॥
 क्रोधलोभवशयोः समततः संवभूव तुहुलस्तु विग्रहं ॥१॥
 संस्थितः स समरे धृतचापः पार्थिवः पृथुलवाहुधुधाजित् ॥
 सयुतः स्ववल्वाहनादिकंराहवाय कृतनिश्चयो नृपः ॥२॥
 वीरसेन इह सैन्यसंयुतः क्षनिर्ममनुसृत्य संगरे ॥
 पुत्रिकात्मजहिताय पार्थिवः संस्थितः सुरपतेः समतेजाः ॥३॥
 स चाणवृष्टिं विससर्ज पार्थिवो युधाजितं वीक्ष्य रणांगणस्थं ॥
 गिरिं तडित्त्वानिव तोयवृष्टिभिर्धुधाजिदप्यक्षिपदह्नसंघ ॥४॥
 तं वीरसेना विशिलैः शिलाश्रितैः समावृणोदाशुगमैरजिह्वयैः ॥
 चिच्छेद धार्णथ शिलीसुखानसो तेनैव युक्तानतिवेगपातिनः ॥५॥
 गजरथतुरगणां संवभूवात्तियुद्धं सुरनरसुनिसंधैर्वीक्षितं चातिवोरं ॥
 विततविहगवृन्दैरावृतं व्योम सद्यः पिक्षितमशितुकामैः कारुट्रादिभिश्च ॥६॥
 तत्राह्रुता क्षतजसियुरुमाह धोरा वृन्देभ्य एव गजवीरतुरंगमाणां ॥
 चासावहा नयनमार्गगता नराणां पापात्मनां रविजमार्गभवेव कामं ॥७॥
 आजौ हतेोपि वृवरः सुविमानरुह स्वोके स्थितां सुरवधुं प्रवदत्यभीष्टं ॥
 पश्याधुना मम शरीरमिदं पृथिव्यां वाणाहृतं निपतितं करभोह कान्तं ॥८॥

व्यास उवाच ॥ व्यास ऋडे छे

सत्सत्स धारण्य इरेखा अने सैन्यथी वीटथिवा क्रोध अने लोकने वश थयेका युधानित अने वीरसेन अने राजने सयंकर रघुसंघाम सरे थये। निशाण पाहुवाणो युधानित घेताता सैन्य अने वाहुनेनी साथे हाथमां पाण्य लक्ष व्याजण आन्ये अने-छन्दं सरण्यो तेजस्वी वीरसेन पण्य क्षत्रिय धर्मने अतुसरी घेताना सैन्य साथे लडवा व्याजण वईयो. समरंगणमां उमेला युधानितने जेहेर वीरसेने पाण्यनी वृष्टि करी. युधानित पण्य पर्वत उपर मेघ जेम पाण्यनी वृष्टि करे तेम पाण्य छेडवा मंड्यो. वीरसेने पण्य असंप्रय पाण्यनी वृष्टि करी. ॥

वीरसेने सजवेलां, वेगनाणां सयंकर पाण्योना वेगथी सामा आवतां युधानितनां पाण्योने हाथी नाण्यां, हाथी घोडा, रथ अने धाज्यानुं सामसामां सैन्ये वरज्ये सयंकर युद्ध याववा लाग्युं. ते वधते गीध, कागडा, अने जीव्हां मांस बक्षी पक्षीज्याथी आकाश छवाह गयुं कर्तुं. त्यां हाथी घोडा अने जीव्हां लडनारा कपाळ गयेका शरीरेमांथी तीक्ष्णता दोहोनी नदी याववा मांडी. ते जेनास पाण्यसेने नास उपजवती इती. जेची रीते यमपुरीमां जनारा पापीज्याने वैतरणी नदी नास उपजवे छे. रघुमां लड्याता शरवीरा अपभराज्यो साथे विमानमां जेसी पृथ्वी पर पाण्यथी लड्यायेका घेताना रंज्य शरीरते थलावता लता. ॥ श्लोक १-८ ॥

सयंकर संघाममां हाथ्य पाण्यो वडे युधानिते वीरसेनेने लड्यो. कपाळ गयेका मस्तकवाणो वीरसेन पृथ्वी उपर पड्यो अने तेजुं अयुं सैन्य थारे द्विशज्ये बागी छुट्युं.

भनोरमा रघुसंघाममां घेताना पिताने रघु पायेका सांभणीने सथथी कपवा मांडी. तेजुं विचार्युं के इष्ट, पापी युधानित भारा पिताना वेरते संवारी भारा पुत्रने जेहेर सारी नांपण्ये. हवे छे थुं करे, कर्मां जेहे. भारा पिता तो रघुमां लड्याळ गंधा, पतिना भरलुनुं इष्ट अने. इष्ट पीडा करे छे, अने जामारो पुत्र पाण्डके छे, लोकने वश थयेका पापी माण्यो थुं अने रघुं नथी करता ? आ युधानित

जयान वीरसेनं तं वाणेश्ठीवीं सुदाल्णैः ॥ ९ ॥
 मभग्रं तद्वलं सर्वं निर्मतं च चतुर्दिसं ॥ १० ॥
 मयत्रस्थाथ संजाता पितुर्वैरमनुरमरन् ॥ ११ ॥
 राज्यलोभेन पापात्यां सेति वितापराभवत् ॥ १२ ॥
 भतुर्षृत्योस्तीव्रदुःखं पुत्रोयं मम बालकः ॥ १३ ॥
 किं न कुर्यात्तदाविष्टः पापं पार्थिवसत्तमः ॥ १४ ॥
 हन्ति लोभसमाविष्टो जनेो नात्र विचारणा ॥ १५ ॥
 करोति किल तृष्णातेर्धर्मत्यागं तथा पुनः ॥ १६ ॥
 यदाधारे स्थिता चाहं पाळयामि सुतं शुभं ॥ १७ ॥
 न मे त्रातास्ति भुवने येन श्रेयोहमाप्नुयां ॥ १८ ॥
 लीलावती न मे पुत्रे भविष्यति दयावती ॥ १९ ॥
 ज्ञात्वा बालं सुतं सोऽद्य कारागारं नयिष्यति ॥ २० ॥
 कृन्तितः सत्पथा पश्चात् कृत्वास्ते सप्तसप्तथा ॥ २१ ॥
 तेनासौ सगरो नाम विरुयातो भुवि षंडले ॥ २२ ॥
 रामः प्रवाजितो ज्येष्ठो मृतो दशरथो नृपः ॥ २३ ॥
 निपुणं सर्वकार्येषु चिन्त्यं मंत्रिवरोत्तमं ॥ २४ ॥
 गृहीत्वा बालकं हस्ते खंदती दीनमानसा ॥ २५ ॥

संग्रामे संहते तत्र युधानिव पृथिवीपतिः ॥
 निहतः स पपातोर्ध्यां छिन्नधुर्या महीपतिः ॥
 मनोरमा हतं भुत्वा पितरं रणमूर्धनि ॥
 हनिष्यति युधानिष्टै पुत्रं मम दुरासयः ॥
 किं करोमि क गच्छामि पिता मे निहतो रणे ॥
 लोभोऽतीव च पापिष्ठस्तेन को न वलीकृत- ॥
 पितरं मातरं भ्रातृन् गृह्णन्स्वजनबंधवान् ॥
 भ्रमक्षयभरणं लोभादगम्यागमनं तथा ॥
 न सहायोस्ति मे कश्चित् नगरेत्र महाबलः ॥
 हते पुत्रे नृपेणाद्य किं करिष्याम्यहं पुनः ॥
 सापि वैरयुता क्रामं सपत्नी सर्वदा भवेत् ॥
 युधानिति समायाते न मे निःसरणं भवेत् ॥
 श्रूयते हि पुरेन्द्रेण मातुर्गर्भगतः विशुः ॥
 सपत्न्यै गरलं दत्तं सपत्न्या नृपभार्यया ॥
 जीवमानेऽथ भर्ता वै कैऋत्या नृपभार्यया ॥
 इति संचित्य सा बाला विदलं श्रेष्ठमानसं ॥
 समाहूय तमेकान्ते मोवाच बहुदुःखिता ॥

રાજા લોભને આધીન થઈ ક્યું પાપ ન કરે ? હુએશાં લોભને આધીન થયેલા માણસ પિતાને, માતાને, ભાઈઓને, શુરુઓને, મોટરાને સ્વજન અને બાંધવોને હણવામાં જરા પણ વિચાર કરતો નથી. લોભને આધીન થયેલા અભક્ષ્ય વસ્તુનું ભક્ષણ કરે છે. અગરયા સ્ત્રીનું ગમન કરે છે અને પોતાના ધર્મને પણ ત્યાગ કરે છે. આજ અધ્યેધામાં મારા પુત્રનું ભક્ષણ કરે એવો અને મને સહાય આપનારો કોઈ બળવાન પુરુષ હું જોતી નથી કે જને આધારે રહી હું મારા પુત્રનું ભક્ષણ પાલન કરી શકું. જો મારા પુત્રને આ રાજા મારી નાખશે તો હું શું કરીશ. અલ્હારે માંદે ભક્ષણ કરનાર આ જગતમાં કોઈ નથી કે જથી કરીને માંદે કલ્યાણ થાય. ॥

મારી શોભ્ય લીલાવતી પણ મારી સાથે વેર જ રાખે છે, મારા પુત્ર પર તે કંદી દયા કરે નહીં. જો હવે તુરતમાં યુધ્ધાન્વિત અહીં આવી ચડશે તો હું બહાર નીકળી શકીશ નહીં અને મારા પુત્ર સાથે પ્રથમ તો મને ટેક કરશે. સંભળાય છે કે ઈંદ્રે માના ગર્ભમાં રહેલા બાળકના ઝોગણપચાસ કટકા કર્યા હતા અને પોતાની શોક્યે શોક્યના પેટમાં રહેવા ગર્ભને ઝેર દીધું હતું. તેથી સગર નામના રાજા થયેલા. કેકયીએ પોતાના પતિ જીવતા છતાં ગાદીને લાયક મોટરા રામને વનમાં કાઢયા હતા અને દશરથ રાજનું મરણ થયું હતું. આવી રીતે અનેક વિચાર કર્યા પછી મનોરમાએ પોતાના વિકાસ અને રાજકાજમાં કુશળ એવા વિદ્વલ નામના મંત્રીને યોલાવી પોતાના બાળકને હાથમાં લઈ રોતી દીન મનવાળી બહુ કુખી થયેલી મનોરમા કહેવા લાગી. ॥ ૯-૨૫ ॥

મારા પિતા લડાઈમાં મરાયા, આ પુત્ર બાળક છે. યુધ્ધાન્વિત રાજા બળવાન છે. આ ટાણે મારે શું કરવું તે કહે. ॥ મનોરમાને વિદ્વલે સલાહ આપી કે હવે આંહી રહેવું નહીં. આપણે તુરતમાં વનમાં ચાલ્યા જાય અને પછી કાશી બંધું. ॥ ત્યાં તમારો બળવાન માસો સુખાહુ વસે છે તે આપણું ભક્ષણ કરશે ॥ નીકળી જવાનો નિશ્ચય કરી મનોરમાએ લીલાવતી પાંસે જઈ કહ્યું કે મમ્મ મમ્મ પામેલા પિતાને એવા બહું છું ॥ એમ કહી રથમાં બેસી પોતાની દાંડી સેરંદ્રી અને વિદ્વલ મંત્રી સાથે નગરની બહાર નીકળી ભક્ષણમાં ગઈ ॥ ત્યાં યુધ્ધાન્વિતને તથા મરણ પામેલા પિતા વીરસેનને બેઠાં તેનો અત્યેષ્ટિ સંસ્કાર કરી કંપતી ભયભીત થયેલી હતાવળે રથમાં બેસી નીકળી ગઈ. ૨૬-૩૧

पिता मे निहतः संख्ये पुत्रोयं बालकस्तथा ॥
 तामुवाच विद्वोसो नात्र स्यात्तव्यमेव च ॥
 तत्र ते मातुलः श्रीमान् वर्तते बलवत्तरः ॥
 इत्युक्तः तेन सा राज्ञी गत्वा लीलावतीं प्रति ॥
 इत्युच्यते रथमारुह्य सैरन्ध्रीसंयुता तदा ॥
 ब्रुवा सातर्किकृपणा पिहः शोकसमाकुला ॥
 संस्कार्य च त्वरायुक्ता वेपमाना भयाकुला ॥
 निपादैर्लुडिता तत्र गृहीतं सकलं वसु ॥
 स्वदन्ती युतमादाय सैरन्ध्रीकरलम्बिता ॥
 तीर्त्वा भागीरथीं पुण्यां ययौ त्रिकुटपर्वतं ॥
 मुनिना सा ततः पृष्ठा कासि कस्य परिग्रहः ॥
 एवं सा मुनिना पृष्ठा नोत्राच वरचर्णिनी ॥
 विदल्लस्तमुवाचेदं ध्रुवसंघिनैर्नृपोत्तमः ॥
 सिंहेन निहतो राजा सुर्ववशी महाबलः ॥
 अस्याः पिताविधर्मात्मा दैर्घित्रार्थं मृतो रणे ॥
 त्वामेव शरणं माता बालपुत्रा नृपात्मजा ॥
 कृपिरुवाच ॥
 निर्मया यसं क्लृप्याणि पुत्रं पालय सुव्रते ॥
 पालयस्य सुतं कांतं राजा तेऽयं भविष्यति ॥
 वदन्ते मुनिना दत्ते वीतशोका तदावसत् ॥

युधाजिद् बलवान् राजा किं विधेयं वदस्व मे ॥२६॥
 गमिष्यामो वने कामं वाराणस्यां पुनः किल ॥२७॥
 सुबाहुरिति विल्यातो रक्षिता स भविष्यति ॥२८॥
 उवाच पितरं द्रष्टुं गच्छाम्यद्य सुलोचने ॥२९॥
 विदह्नेन च संयुक्ता निःसृता नगराद् वहिः ॥३०॥
 दृष्ट्वा युधाजितं भूपं पितरं गतजीवितं ॥३१॥
 दिनद्वयेन सम्प्राप्ता राज्ञी भागीरथीतटं ॥३२॥
 रथ चापि गृहीत्वा ते निर्गता दस्यवः शठाः ॥३३॥
 आरुह्य च भयाच्छीघ्रमुह्यं सा भयाकुला ॥३४॥
 भारद्वाजाश्रमं प्राप्ता सजाता निर्भया तदा ॥३५॥
 राज्यभ्रष्टेव वामेरु भासि त्वं कमलेक्षणे ॥३६॥
 रुदंती दुःखसंतुप्ता विदह्णं च समादिशत् ॥३७॥
 तस्य भार्या धर्मपत्नी नाम्ना चैयं मनोरमा ॥३८॥
 पुत्रोयं नृपतेस्तस्य नाम्ना चैव सुदर्शनः ॥३९॥
 युधाजिदप्यसंत्रस्ता संप्राप्ता विजने वने ॥४०॥
 ब्रुवा भव महाभाग त्वमस्या मुनिसत्तम ॥४१॥

न ते भयं विशालाक्षि कर्तव्यं शत्रुसंभवं ॥४२॥
 इत्युक्ता मुनिना राज्ञी स्वस्थो सा संवभूव ह ॥४३॥
 सैरन्ध्रीसहिता तत्र विदह्नेन च संयुता ॥
 सुदर्शनं पालयाना न्यवसत्सा सुदर्शना ॥४४॥

એ દિવસે ગંગા નદીને ઠઠિ પહોંચી. ત્યાં લીલ લોહાલ્ચ તેની યાસેના ધન તથા-દાગીના હુટી લીધા અને રથ આંચકી લઈ ગીર લોધા ભાગી ગયા. ॥ રૂઢન કરતી મનોરમા રાણી. પોતાના પુત્રને તેડી સૌંદ્રીને આધારે ચાલતી ભયથી વિહ્વળ બનેલી એક હુડકામાં થેસી પવિત્ર ગંગાને હતરી ॥

॥ ૧૨ ॥

ગંગાને પેઢે ઠાઠે હતરી ચિત્રદંટ ત્રિકુટાયળ પવેંત નજીક લારદવાજ મુનિના આશ્રમમાં પહોંચી ॥ મુનિએ પુછ્યું કે તું કાણુ છે. ક્રની સી છે. તે કમળ સારખાં નેનવાળી બાઈ તું કાઈ રાંબાંની રાણી છે. એમ લાગે છે ॥ મુનિએ એમ પુછતાં તે કુઃખથી બળી રહેલી રૂઢન કરતી કાઈ બાલી શક્તી નહી. વિદલ્લને વૃત્તાંત જણાવવા કહ્યું ॥ વિદલ્લે કહ્યું હે મુનિ અયોધ્યાના સૂર્યવંશી રાજા દુલ્લસંધિની રાણી આ મનોરમા છે ॥ રાજાને સિદ્ધે મારી નાખ્યા, તેનો આ સુદર્શન નામનો કુંવર છે ॥ આ મનોરમોનો પિતા વીરસેન પોતાના ભાથેજ મારે યુધાજિત સાથે લડતાં મરાણો ॥ યુધાજિતના ભયથી કંપતી વિહ્વળ થયેલી આ મનોરમા રાણી આ નિર્જન વગડામાં આવી છે ॥ બાળક પુનવાળી આ રાંબાંની દિકરી અને રાજની રાણી તમારે શરણે આવી છે. હે મહામુનિ આનું રક્ષણુ કરો ॥ ૭૨-૪૧ ॥

હે કલ્યાણિ હે સાચા મતવાળી, તું નિર્ભય થઈ આહી રહી તારા પુત્રનું રક્ષણુ કર. હે નિશાળનેનવાળી રાણી, આહી તારે મનુની લેશ પણ બીક રાખવી નહી ॥ આ તારા પુત્રને તું મોટા કર. આ તારે પુત્ર અયોધ્યાનો રાજા થાશે, યુનિવાં વચન સાંભળી રાણી નિર્ભય થઈ અને મુનિએ આપેલા પાસેના આશ્રમમાં વિદલ્લ અને સૌંદ્રી સાથે રહેવા લાગી અને પતિ અને પિતાના મરણનું કુઃખ ઓહી કરી સુદર્શનને મોટા કરવા લાગી. ૫ ૪૨-૪૪ ॥

इति श्री भुवनेश्वरी कथायां अष्टादश साहस्र्यां संहितायां

सुदर्शनचरित्रे पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥

अथ पष्ठोच्चायः ॥६॥ सुदर्शनः कथा ॥

व्यास उवाच ॥
 युधानिस्वथ संग्रामादृगत्वायोद्यां महाबलः ॥
 सेवकाभ्येपयामास क गतेति सुहृर्वदम् ॥
 मन्त्रिभ्यः वसिष्ठेन मंत्रैराथर्वणैः शुभैः ॥
 युधानिदपि दैहिनं स्थापयित्वा विधानतः ॥
 श्रुत्वा सुदर्शनं तत्र मुनीनामाश्रमे स्थितं ॥
 निपादाधिपतिं शूरं पुरस्कृत्य बलाभियं ॥
 आगच्छन्तं बालपुत्रा भयार्ता सैन्यसंयुतं ॥
 किङ्करोमि क गच्छामि युधानिस्सष्टपस्थितः ॥
 पुरा श्रुतं मया स्वामिन् पांडवा वै वने स्थिताः ॥
 गतास्ते युगचां पार्था भ्रातरः पंच एव ते ॥
 जयद्रथो जहारेमामनादृत्य मुनीश्वरान् ॥
 एवं हि प्राणिनः सर्वे परस्वादानतत्पराः ॥
 दृथा तीर्थं दृथा दानं दृथाध्ययनमेव च ॥
 तस्मादेनं महाभाग विसर्जय शूहं प्रति ॥
 इत्युक्तोसौ मुनिस्तावद् गत्वा युधानितं नृपं ॥
 गच्छ राजन् युधानाम् स्वपुरं नृपसत्तम ॥

मनोरमां च प्रपच्छ सुदर्शनविधांसया ॥ १ ॥
 शुभे दिनेय दैहिनं स्थापयामास चासने ॥ २ ॥
 अभिपिक्तश्च संपूर्णैः कलशैर्जलपूरितैः ॥ ३ ॥
 राज्यं च मंत्रिसाल्कत्वा चलितः स्वां पुरीं प्रति ॥ ४ ॥
 हस्तुकायो जगामाशु चित्रकूटं स पर्वतं ॥ ५ ॥
 श्रुत्वा मनोरमा तत्र वभूयात्सिद्धुःखिता ॥ ६ ॥
 तद्वृवाचाय शोकार्ता मुनिं साश्रुविलोचना ॥ ७ ॥
 पिता मे निहतोनेन दैहिनो भूपतिः कृतः ॥ ८ ॥
 मुनीनामाश्रमे पुण्ये पांचाल्यासहितास्तदा ॥ ९ ॥
 द्रौपदीसंस्थिता तत्र मुनीनामाश्रमे शुभे ॥ १० ॥
 कस्यचिन्नैव चिन्वासः कर्तव्यः सर्वथा बुधैः ॥ ११ ॥
 वर्तन्ते सततं ब्रह्मन् विश्वासः कीदृशः मुनः ॥ १२ ॥
 लोभमोहादृहानां च कृतं तदकृतं भवेत् ॥ १३ ॥
 सपुत्राहं वसिष्ठ्यामि नानकीवद् द्विजोऽथ ॥ १४ ॥
 उवाच वचनं राज्ञे भारद्वाजः प्रतापवान् ॥ १५ ॥
 नेयं मनोरमाभ्येति बालपुत्रा सुदुःखिता ॥ १६ ॥

युयाजित् उवाच ॥

सुं च सुं च हृत् सोम्य विसर्जय मनोरमां ॥

न च यास्याम्यहं सुत्वा नेव्याम्यद्य बलात्पुनः ॥१७॥

भारद्वाज उवाच ॥

नयस्व यदि शक्तिस्ते बलेनाद्य ममाश्रमात् ॥

विश्वामित्रो यथा धेनुं वसिष्ठस्य मुनेः पुरा ॥१८॥

व्यास उवाच ॥

इत्याकर्ण्य वचस्तस्य मुनेस्तत्रावनीपतिः ॥

मन्दिहृद् सगाहूय पप्रच्छ तमतद्रितः ॥१९॥

बलान्नयामि ता कामं सपुत्रा च सुभाषिणीं ॥

रिपुरलोपि नोपेक्ष्यो सर्वथा शुभमिच्छता ॥२०॥

नान्नसैन्य न योधास्तियो मामत्र निवारयेत् ॥

गृहीत्वा हन्मि तं तत्र दौहित्रस्य रिपुं किल ॥२१॥

प्रधान उवाच ॥

साहसं नहि कर्तव्य श्रुतं राजन्मुनेर्बचः ॥

विश्वामित्रस्य दृष्टांतः कथितंस्तेन मारिप ॥२२॥

तस्मान्त्वमपि राजेन्द्र मा कृथा वैरसूचमं ॥

कुलनाशकरं नूनं तापसैः सह संयुगं ॥२३॥

मुनिर्गर्गं व्रजाद्य त्वं समाभास्य तपोनिधि ॥

सुदर्शनापि राजेन्द्र तिष्ठत्वत्र यथासुखं ॥२४॥

वालोय निर्धनः किं ते करिष्यति नृपाऽहित ॥

वृथा ते वैरभावोयमनाथे दुर्वले शिशौ ॥२५॥

दया सर्वत्र कर्तव्या देवाधीनमिदं जगत् ॥

कचिचूणायते वज्रं वृणं वज्रायते कचित् ॥

शशको ह वि शार्दूलं शशको हन्ति वा गजं ॥२६॥

व्यास उवाच ॥

तच्छ्रुत्वा वचनं तस्य युधाजिनृपसचमः ॥

प्रणम्य तं मुनिं मूर्ध्ना जगाम स्वपुरं नृपः ॥२७॥

मनोरमापि स्वस्थाभूत् आश्रमे तत्र स स्थिता ॥

पाक्यामास पुत्रं तं सुदर्शनमृतमृतं ॥२८॥

યુવાજિત્ ઉવાચ ॥ યુધાનિત કહે છે
હે ઋષિ, આવો હઠ ઠોઠી દિયો, મનોરમાને આગળ કરો. મનોરમાને લીધા વિના હું બલના
નથી. છેવટે જખરસ્તીથી લઈ જઈશ ॥

યારદ્વાજ ઉવાચ ॥ ભારદ્વાજ કહે છે

એકા યુધાનિત, મનોરમાની ઇચ્છા નથી છતાં તું પરાણે લઈ જવા ઇચ્છે છે? તારી શક્તિ
હોય તો બ મારા આશ્રમમાંથી પરાણે લઈ બ પૂર્વે વસિષ્ઠની કામધેતુ ગાયને વિશ્વામિત્ર લઈ ગયા
હતા એમ તું પણ આ મનોરમાને લઈ બ જોયે. એમ કહી ઋષિ આશ્રમમાં ગયા. ॥ મુનિનું વચન
સંભળી યુધાનિતે પોતાના વૃદ્ધ મંત્રિને જોલાવી આ જાખત સલાહ લેતાં જોલ્યો કે હું મનોરમાને
તેના પુત્ર સાથે જખરસ્તીથી લઈ જવા માણું છું. પોતાનું હિત ઇચ્છનારાયે શત્રુ નાનો હોય તો પણ
તેને જતો કરવો નહીં જોઈએ ॥ આહીં લશકર નથી, કોઈ લડવૈયો ચોધા પણ નથી કે જ
મનોરમાને લઈ જતો મને અટકાવી શકશે. એને લઈ જઈ તેના પુત્રને હું મારી નાખી મારા બાણેજનું
હિત કરીશ ॥ પ્રધાન ઉવાચ ॥ પ્રધાન કહે છે

હે રાજ, સાહસ ન કરવું. મુનિએ વિશ્વામિત્રનું દ્રઘાંત આપીને કહ્યું તે તમે ઇાંબળ્યું? માટે હે રાજ,
તમે મુનિ સાથે વેર ખાંધો નહીં. તપસ્વી સાથે વેર બંધવું એ કુળનો નાશ કરવા જવું છે ॥ તમે મુનિ પાસે
જઈ તારાની મુનિની ક્ષમા માંગો, સુદર્શન ભલે આંહી સુખે રહેતો ॥ આ નિર્ધન જાળકે સુદર્શન તમારું
શું અહિત કરવાનો હતો? અનાથ કુળના જાળક ઉપર તમે નકામે વેરભાવ રાખ્યો છે. બધા ઉપર દયા
રાખવી. આ જગત તો દેવને આધીન છે. કોઈવાર વજ તણખલા ખરોખર થઈ બય છે અને કોઈવાર તણખલું
વજ જવું બની બય છે, કોઈવાર સાસલું સિંહને હણે છે અને કોઈવાર મચ્છર હાથીને હણે છે ॥
ન્યાસ ઉવાચ ॥ ન્યાસ કહે છે

પોતાના પ્રધાનનાં એ વચન સાંભળી રાજ યુધાનિત મુનિના પગમાં મસ્તક નમાવી પ્રણામ
કરી, માફી માંગી, પોતાના નગર તરફ ચાલ્યો ગયો ॥ મનોરમા પણ નિભય થઈ. આં આશ્રમમાં
રહી પોતાના પુત્ર સુદર્શનને મોટા કરવા લાગી ॥૧૭-૨૮॥

दिने दिने कुमारोसौ जगामोपचव' ततः ॥
 एकस्मिन् समये तत्र विदहं समुपागतं ॥
 सुदर्शनस्तु तच्छ्रुत्वा दधारेकाक्षरं स्फुटं ॥
 वीजं वै कामराजाख्यं गृहीतं मनसा तदा ॥
 तदासौ पंचमे वर्षे प्राप्य मंत्रमनुत्तमं ॥
 वर्षे वैकादशे प्राप्ते कुमारोसौ नृपात्मजः ॥
 यनुर्वेदं तथा सांगं नीतिशास्त्रं विधानतः ॥
 रत्नावरां रक्तवर्णीं रक्तसर्वांगभूषणां ॥
 शरासनं च संप्राप्तं विशिखाश्च शिलाशिता ॥
 एतस्मिन्समये पुत्री काशिराजस्य सुमिया ॥
 सुश्राव नृपपुत्रं तं वनस्थं च सुदर्शनं ॥
 स्वप्ने तस्याः समागम्य जगदंबा निशांतरे ॥
 वरं वरय सुश्रेणि मम भक्तः सुदर्शनः ॥
 उत्थिता सा मुदाशुक्ता पित्रा मात्रा पुनः पुनः ॥
 जहास मुदमापनां स्पृष्ट्वा स्वमं सुहृद्गुहः ॥
 कदाचित्सा विहारार्थं अत्रोपोपवनं शुभं ॥
 अपश्यद् ब्राह्मणं मार्गं आगच्छतं त्वरान्वितं ॥

मुनिवाल्मगतः क्रीडन् निर्भयः सर्वतः शुभः ॥२९॥
 क्रीवति मुनिपुत्रस्त्वामंत्रयत्तदन्तिके ॥३०॥
 अनुस्वारयुतं तच्च प्रोवाचाति पुनः पुनः ॥३१॥
 जलाप गाल्लोम्यर्थं धृत्वा चेतमि सादरं ॥३२॥
 ऋषिच्छन्दो विहीनं च ध्यानन्यासविवर्जितं ॥
 प्रजपन्मनसा नित्यं क्रोडत्यपि स्वपित्यपि ॥३३॥
 मुनिना चोपनीतोय वेदमध्यापितस्तथा ॥३४॥
 कदाचित्सेापि प्रत्यक्षं देवीं साक्षात् ददर्श ह ॥३५॥
 गरुडोपरि चासीनां वैष्णवीं शक्तिमद्भुतां ॥३६॥
 तूणीरं कवचं तस्मै दत्तं चाविक्रया वने ॥३७॥
 नाम्ना शशिकला दिव्या सर्वलक्षणसंयुता ॥३८॥
 चक्षुसे गनसा तं वै वरं वरयितुं धिया ॥३९॥
 उवाच वचनं चेदं समाप्तास्य सुसंस्थितां ॥४०॥
 सर्वकामप्रदस्तेस्तु वषनान्यम भामिनि ॥४१॥
 प्रभोदे कारणं बाला नोवाचातिव्रपान्विता ॥४२॥
 सन्नो प्राह तदान्यां वै स्वप्नदृत्तं सुस्तिरं ॥४३॥
 पुण्याणि चिन्वती बाला चंपकाधः स्थिता शुभा ॥४४॥
 तं प्रणम्य द्विजं श्यामा वभापे मधुरं वचः ॥
 कुतो देशान्यहाभाग कृतमागमनं त्वया ॥४५॥

દિવસે દિવસે રાજકુમાર સુદર્શન નિર્ભય થઈ મુનિઓના ખાળદા સાથે રમતો આનંદ કરતો
 ચોટા થવા લાગ્યો ॥ એક વખતે મુનિ ખાળદા પાસે વિહલતે આવેલો બેઈ એક મુનિ ખાળદે
 તેને એ ક્ષીવ (નપુંસક) આંહી આવ એમ કહી પોતા પાસે બોલાવ્યો ॥ એ સાંભળી ક્ષીવ નો ક્ષી
 અક્ષર સુદર્શનને હૈયે રહી ગયો, અનુસ્વાર વિનાતો એ અક્ષર તે વાગ્ધરીયે બોલવા લાગ્યો ॥ એ સીતે
 ક્ષી કામરાજ બીજ તેના મનમાં સ્થાન પામ્યું, હસ્તાં કરતાં પીતાં તે બીજ તેના મનમાં બોલ્યાજ
 કરતો ॥ આ વખતે તેને પાંચસું વર્ષ ચાલવું હતું અનાયાસે આ પ્રમાણે મળેલો મંત્ર ઋષિ છંદ
 ધ્યાન ન્યાસ વિનાતો તે રમતાં મુતાં મનમાં બોલ્યા કરતો ॥ એમ કરતાં તે ૧૧ વર્ષનો થયો, ચારે મુનિએ
 તેને જાનોઈ દઇ વેદ શાન ધનુર્વેદ રાજનીતિશાસ્ત્ર લણાવવા માંડયાં, કાઈ કાઈ વખતે તેને દેવીનાં
 સાક્ષાત્ દર્શન થતાં ॥

લાલ નસ્ર પહેરેલાં લાલ રંગનાં આભૂષણોવાળાં ગરૂ ઉપર જેઠેલાં અદ્ભુત વૈષ્ણવી શક્તિરૂપે
 માતાલુએ દર્શન દઈ ધનુષ્ય ખાણુ અને લોથાં જગદંબાએ સુદર્શનને આપ્યાં ॥ એ અરસામાં
 કાશિરાજની શશિકળા નામની જીવાન કુંવરીએ વનમાં રહેતા સુદર્શનની પ્રશંસા સાંભળી, એટલે તેણે
 સુદર્શનને પરણવાનો મનથી નિશ્ચય કર્યો ॥ એક વખત રાત્રે સ્વપ્નામાં જગદંબાએ શશિકળાને આશ્વાસન
 આપી કહ્યું કે હે પુત્રી તું સુદર્શનનેજ પરણજ, તે મોંશે ભક્ત છે, હું તને વરદાન આપું છું કે તે તારા
 મનોરથ પુરા કરશે ॥ શશિકળાને સવારે પુશી પુશી થાતી ઉઠેલી બેઈ પિતા માતાયે તેવું કારણ પુછતાં
 શરમને લઈ કાઈ બોલી નહી, સ્વપ્નાને સંભારતી તે વખતો વખત હરખાતી હતી ॥ આ સ્વપ્નાની
 કહીકત તેણે પોતાની એક સખીને વિગતવાર કહી ॥

એકવાર બગીચામાં રમવા મળેલી શશિકળા ચંપાના ગાડ નીચે ડૂલ વીણતી હતી ચારે રસ્તે
 ઉતાવળે આવતા પ્રાહલ્યને જોઇ તેને પ્રથામ ક્ષી મધુર વચનથી પુછવા લાગી, હે પ્રહલદેવ, તમે કયે
 દેશથી આંહી આવ્યા છો ? ॥ ૨૬-૪૫ ॥

ब्राह्मण उवाच ॥

भारद्वाजाथमाद्वाले जातमोगमनं मम ॥

शशिकला उवाच ॥

तत्राश्रमे महाभाग वर्णनीयं किमस्ति वै ॥

ब्राह्मण उवाच ॥

ध्रुवसन्धिसुतः श्रीमान् आस्ते सुदर्शनो दृष्टः ॥

तस्य लोचनमर्त्यतं निष्कल प्रतिभाति मे ॥

एकत्र निहिता धात्रा गुणाः सर्वे सिष्टशुभा ॥

श्रुत्वा तद्वचनं श्यामां प्रेमयुक्ता वभूव ह ॥

अथ कामार्दिता प्राह सर्वां छन्देननुवर्तिनीम् ॥

अज्ञातरसविज्ञानं कुमारं कुलसंभवं ॥

स्वप्नेषु वा मया दृष्टः पञ्चचाण इवापरः ॥

भीतास्मि कुलज्जाया परतन्त्रा पितृस्तथा ॥

व्यास उवाच ॥

एकाकी निर्भनश्चैव बलहीनसुदुर्जनः ॥

कामपीन जपतसिद्धिः तस्वा एवाप्युपस्थिता ॥

शृङ्खरपुराध्यक्षो निपादस्समुपेत्य तं ॥

जातं वै कार्ययोगेन किं पृच्छसि वदस्व मे ॥४६॥

लोकादिगं विशेषेण प्रेक्षणीयतमं किल ॥४७॥

यथार्थनामा सुश्रोणि वर्तते पुरुषोत्तमः ॥४८॥

न दृष्टो येन वागोह कुमारस्तु सुदर्शनः ॥४९॥

तव योग्यः कुमारोसौ भर्ता भवितुमर्हति ॥५०॥

प्रतस्ये ब्राह्मणस्तस्मात्स्थानदुक्त्वा समाहितः ॥५१॥

विकारस्तु समुत्पन्नो तद्वचःश्रवणादनु ॥५२॥

दुनोति मदनः पापः किं करोमि क्व यामि च ॥५३॥

प्रयास्यद्य वने तत्र यत्रासौ वर्तते श्रुतः ॥५४॥

स्वयंवरं पिता मेऽपि न करोति करोमि किं ॥५५॥

वनवासी फलाहारस्तस्याश्रिते सुसंस्थितः ॥५६॥

स्वप्ने पश्यत्यसौ देवीं वरदां भुवनेश्वरीं ॥

विश्वव्याघ्रां तथा न्यक्तां सर्वसंपत्करां विकां ॥५७॥

ददौ रयवरं तस्मै सर्वोपस्कारसंयुतं ॥५८॥

ત્રાક્ષણ ઉવાચ ॥ શ્રાક્ષણ્ય ઠહે છે

હે બાળા, હું ભારદ્વાજ મુનિના આશ્રમમાંથી કામદાજને અંગે આ તરફ આંખો ધું ॥

શક્તિભક્તિ ઉવાચ ॥ શશિક્ષણા ઠહે છે

હે પ્રહલદેવ, એ આશ્રમમાં બાલ્યુ જવું, એવા જવું અને લોકોને આશ્ચર્ય થાય એવું શું છે? ॥૪૭॥

ત્રાક્ષણ ઉવાચ ॥ શ્રાક્ષણ્ય ઠહે છે

હે સુશ્રોત્રિ, ભારદ્વાજ મુનિના આશ્રમમાં દુવસંધિ રાત્રેનો પુત્ર સુદર્શન રાત્રે રહે છે. તેના નામ એવા યુષ્ઠ છે. હે કેળના યાંબલા સરખા સાથળવાળી કન્યા, હું માત્રું છું કે એ રાજકુમારને જણ્યે એપો નથી એની આંખ્યું નકામી છે. વિધાતાએ એને ધડૂયા ભારે બધા યુષ્ઠ તેમાં નાખ્યા છે. મને લાગે છે એ રાજકુમાર તમારો પતિ થાવા લાયક છે

એવું શ્રાક્ષણ્યે વચન સાંભળીને શશિક્ષણને સુદર્શન ઉપર પ્રેમ વધી ગયો. કામથી ષીડાયેલી તે પેતાની સખીએને ઠહેવા લાગી કે આ શ્રાક્ષણ્યના વચનથી માંદું મન સુદર્શન તરફ વધુ પ્રીતિવાળું થયું છે પણ એ રાજકુમારવું કુળ અને બીલ્લ હકીકત હું બાલ્યુતી નથી તેથી માંદું મન દુઃખ પામે છે, એ સ્વપ્નામાં એવેલો કામદેવ સરખો રૂપાળો કુમાર તે આ જ હશે એમ મને લાગે છે. મને યાય છે કે તે જ્યાં રહેતો હોય તે વનમાં હું બઠું. પણ કુળની શરમથી હું બિઠું છું. તેમ હું પિતાને આધીન એટલે પરાધીન છું. હલ્લ સુધી પિતા મારો સ્વયંવર પણ કરતા નથી. હવે મારે શું કરવું? એવા અનેક વિચાર સખીએ સાથે શશિક્ષણા કરતી હતી.

વ્યાસ ઉવાચ ॥ વ્યાસ ઠહે છે

સુદર્શન પણ સૈન્ય ને ધન વિનાનો એકલો ફળાહાર કરતો વનવાસી, શશિક્ષણાના સ્વિક્ષેપ્ત પતિ તરીકે દ્રઢ થયો. સુદર્શનના કામદાજ બીજના બપથી શશિક્ષણાની આવી સ્થિતિ થઈ. સુદર્શન પણ વખતોવખત શ્રી ભુવનેશ્વરી દેવીને સ્તનામાં એવા લાગ્યો. સર્વ સમૃદ્ધિ આપનારાં અને બંગતને પ્રલસન થઈ શકે એવા શ્રી ભુવનેશ્વરીને સ્વપ્નામાં એવા લાગ્યો. ॥ ૪૬-૫૮ ॥

जैत्रं राजसुतं ज्ञात्वा दद्याद् द्यौः षोपायनं तदा ॥५९॥
 वन्यैर्मुक्तफलैः सम्यगर्च्यं शंकरभूपतिम् ॥६०॥
 राजपुत्रं ध्रुवं राज्यं प्राप्यसि त्वं च सर्वथा ॥६१॥
 सहायस्तु सुसम्पन्नो ह्यस्तुतेऽपि मनोरमाम् ॥६२॥
 सा तानुवाच तन्वद्री वचनं वोऽस्तु सत्फलं ॥६३॥
 न सैन्यं सन्धिवाः कोशो न सहायस्तु कथन ॥
 आशीर्वादैश्च पुत्रो मे भविष्यति महीपतिः ॥६४॥

चतुर्भिस्तुरैर्गुक्तं पताकावरमंडितं ॥
 सोऽपि जग्राह तं प्रीत्या मित्रत्वेन सुसंस्थितं ॥
 हुनयः प्रीतियुक्तास्ते तमृच्छुस्तापसा मिथः ॥
 प्रसन्ना तेऽम्बिका देवी वरदा विश्वमोहिनी ॥
 पुनस्तेऽद्य धराधीशो भविष्यति शुचिस्मिते ॥
 दासोऽयं भवतां विमा किं चित्रं सदुपासनात् ॥

व्यास उवाच ।

तेजसा स विभातिस्म अक्षोहिणी समावृतः ॥
 संप्राप्य सदुरोर्वाञ्जं कामराजाख्यंभङ्गुतं ॥
 न तदस्ति पृथिव्यां वा दिवि वापि सुदुर्लभम् ॥
 ते मंदा तेतिदुर्भाग्या मृत्युरेगैरभिद्रुताः ॥
 या माता सर्वदेवानां मर्त्यानां जननी तथा ॥
 बुद्धिः कीर्तिश्च तिर्लक्ष्मीः शक्तिः श्रद्धा मतिरस्मृतिः ॥
 ब्रह्मा विष्णुस्तथा शम्भुर्वासवो वरुणो वसवः ॥
 आदित्या वसवो रुद्रा विश्वेदेवा मरुद्गणाः ॥
 सुदर्शनस्तु तां देवीं मनसा परिचिन्तयन् ॥
 सेयं शशिकलात्यर्थे कामवाणप्रपीडिता ॥
 रथारूढस्तु मेधावी यत्र याति सुदर्शनः ॥६५॥
 मतापो मंत्रवीजस्य नान्यः कथन भूपते ॥६६॥
 जपते यः शुचिः शान्तः सर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥६७॥
 प्रसन्नायाः शिवायाश्च यदप्राप्यं दृष्टोत्तम ॥६८॥
 येषां चित्ते न विश्वासो भवेद्दम्भार्थिनादिषु ॥६९॥
 आदिमातेति विख्याता नाम्ना श्री भुवनेश्वरी ॥७०॥
 सर्वेषां प्राणिनां सा वै प्रत्यक्षा च विभासते ॥७१॥
 वायुरग्निः कुबेरश्च त्वष्टा पूषाश्विनी भगः ॥७२॥
 सर्वे ध्यायंति तां देवीं सृष्टिस्वित्पत्करिणीं ॥७३॥
 राज्यलौभात्परं प्राप्य सुखं वै कानने स्थितः ॥७४॥
 तावत्तस्याः पिता ज्ञात्वा कन्यां योग्यवराधिनीं ॥७५॥

શુંગવેરપુરના શંખર નામના રાજ્યે' ઠકરિના આશ્રમમાં આવીને ધનુષ્યાણુ લાથાં સાથેનો ચાર ઘોડાવાળો ધનપતાકાથી શોભતો વિવિધ પ્રકારની લેટ સાથે સુંદર રથ સુદર્શનને આપ્યો. સુદર્શને પશુ તેને પોતાનો મિત્ર કરી પ્રીતિથી તે રથ લીધા અને વનમાં ફળફળાદિથી તેનો સત્કાર કર્યો.

પુશી યજ્ઞેસા તપસ્વી મુનિઓ પશુ સુદર્શનને કહેવા લાગ્યા હે રાજપુત્ર તું જરૂર રાજ્ય ચેળવીશ મ જરૂર હુંને જગતગનની જગદંબા પ્રસન્ન થયાં છે. તુને શુંગવેરપુનો રાજા મોટા સહાયક બનેલ છે. મનોરમાને પશુ ઋષિ મુનિઓએ તે પ્રમાણે હાખથી કહ્યું કે હે મહુરહાર્યવાળી રાણી તમારો પુત્ર નક્કી રાજા થશે. મનોરમાએ મુનિઓને પ્રણામ કરી કહ્યું 'હે મુનિઓ તમારું વચન સરૂળ થાઓ. હે પ્રસન્નદેવો આ મારો પુત્ર તમારો સેવક છે તમારી સેવાતું તેને એવું ફળ મળે એમાં શું આશ્ચર્ય છે ? મારા પુત્ર પાંસે લરકર નથી, પ્રધાનો નથી, સહાયકો નથી છતાં તમારા આશીર્વાદથી તે જરૂર રાજા થશે ॥ વ્યાસ લગાચ ॥ વ્યાસ કહે છે

રથમાં ગેઠેલો સુદર્શન જ્યાં જ્યાં જાય છે ત્યાં પોતાના તેજથી જણે અસૌહિણી સેનાથી વીંટાયેલો હોય એવો દેખાય છે. એ બીજમંત્રનોજ પ્રતાપ છે. બીજું કાંઈ કારણ નથી.

શુર પાંસે ચમત્કારી કામરાજ ક્ષેં બીજ ચેળવીને પવિત્રપણે શાંત સ્વભાવ રાખી જે મનુષ્ય બપે છે તેના બધા મનોરથ પુરા થાય છે. હે રાજા પૃથ્વી ઉપર કે સ્વર્ગમાં એવી ઘાઈ વસ્તુ નથી કે જે જગદંબા પ્રસન્ન થયા પછી ન મળી શકે ॥ એ લોકોનાં ઠમનશીળ છે કે જાઓ મંદ યુદ્ધિવાળા. રાગ અને ચતુથી પીડાતા છતાં તેઓની પ્રવૃત્તિ જગદંબાની પૂજા લક્ષિતમાં યાતી નથી ॥ શ્રી હુવનેશ્વરી દેવતાઓની મનુષ્યોની માતા છે જગતની આદિ માતા આદ્યશક્તિ કહેવાય છે. ॥ યુદ્ધિ, ક્રીતિ, ધારણ્યા, લક્ષ્મી, શક્તિ, શક્તા, મતિ, અને સ્મૃતિરૂપે જે પ્રાણિમાત્રમાં રહેલી છે ॥ પ્રજ્ઞા, વિષ્ણુ, શંકર, ઈંદ્ર, વરુણ, યમ, વાયુ, અગ્નિ, કુબેર, ત્વષ્ટા, પૂષા, અશ્વિનીકુમાર, આદિત્યો વસુઓ, રુદ્રો, વિષ્ણુદેવો, વાયુગણો, એ બધાં, ઉત્પત્તિ, પાલન અને અંત કરનારાં શ્રી હુવનેશ્વરી માની ઉપાસના કરે છે ॥

સુદર્શન દેવીને મનથી વાજ છે તેથી તેને રાજ્ય લાભ કરતાં પશુ અધિક સુખ વગડામાં રહ્યો છતાં મળ્યું છે ॥ તે શશિકળા પશુ ઠામથી પીડાતી સુદર્શનને પરણવાનો નિશ્ચય કરી બેઠી છે. તેના પિતાયે પોતાની કન્યા પરણવા લાયક અણીને સ્વયંવર કરવાનો વિચાર કર્યો ॥ પદ-૭૫ ॥

सुवाहुः कारयामास स्वयंवरमतन्द्रितः ॥ इच्छास्वयंवरं तत्र चकार नृपसत्तमः ॥७६॥
 शिल्पिभिः कारिता मञ्चाः शुभैरास्तरणैर्गुताः ॥ ततश्च विविधाकारास्तुह्युन्ताः सभ्यमंडपाः ॥७७॥
 एवं कृते तु संपारे विवाहार्थं सुविस्तरे ॥ सखीं शशिकलां प्राह दुःखिता चारुलोचना ॥७८॥
 इहं ये मातरं द्यूहि त्वमेकान्ते पचो मम ॥ मया दृतः पवित्रिथे च ध्रुक्स्त्र्यधिसुखः शुभः ॥७९॥
 नान्यं वरं वरिष्यामि तं ऋते वै सुदर्शनं ॥ स मे भर्ता नृपसुतो भगवत्या प्रतिष्ठितः ॥८०॥

व्यास उवाच ॥

इत्युक्त्वा सा सखी गत्वा मातरं प्राह सत्तरा ॥ पुत्री ते दुःखिता प्राह साध्वि त्वां मन्सुखेन यत् । ८१॥
 शृणु त्वं कुरु कल्याणि तद्विषं त्वरिताधुना ॥ भारद्वाजाश्रमे पुण्ये ध्रुवसंधिसुतोऽस्ति यः ॥

स मे भर्ता दृढवधित्ते नान्यं श्रूय दृणोभ्यहं ॥८२॥

व्यास उवाच

राज्ञी तद्वचन श्रुत्या स्वपत्नी गृहमागते ॥ निवेदयामास तत्रा पुत्रीवाक्यं यथातथं ॥८३॥
 तच्छ्रुत्वा वचनं राजा विस्मितः द्रहसनं सुहृः ॥ भार्यामुवाच वैदर्भीं सुवाहुस्तु ऋतं वचः ॥८४॥
 सुभ्रु जानासि बालोऽसौ राज्यश्रिष्कांसितो वने ॥ एकाकी सह मात्रा वै वसते मुनिभिर्युतः ॥८५॥
 तच्छ्रुते निहतो राजा वीरसेनो युवाञ्जिता ॥ स कथं निर्धनो भर्ता योग्यस्याचारुलोचने ॥८६॥
 द्यूहि पुत्रीं ततो वाक्यं कदाचिदपि विप्रियं ॥ आगमिष्यन्ति राजानः स्थितिमतः स्वयं वरे ॥८७॥

इति श्री भुवनेश्वरी कथायां अष्टादश साहस्र्यां संहितायां
 सुदर्शने चरित्रे षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

સુબાહુ રાજ્યે સ્વયંવર રચવાનો. નિર્ણય કરી તેની તૈયારી કરવા માંડી ॥ કારીગરો પાંસે
 મોટા સેંકડો સિંહાસનો, ઉત્તમ ગાલીચાઓ માંગડાઓ અને વિવિધ પ્રકારના સભામંડપો બનાવ્યા ॥
 પોતાના લગ્ન માટે મોટા પાયા પર સ્વયંવરની તૈયારી થાતી જોઈ દુઃખ પામેલી યુગનયની શશિકળાએ
 પોતાની વિશ્વાસુ સખીને કહ્યું ॥ તું મારી માતાને ખાનગીમાં મળી કહે કે હું તો દુઃખચંધિ રાખના
 પુત્ર સુદર્શનને પતિ તરીકે મનથી વરી ચુકી છું ॥ સુદર્શન વિના હું બીજાને પરણવા ઈચ્છતી
 નથી. મારા પતિ તરીકે તેને જગદંબાએ નક્કી કરેલ છે ॥

વ્યાસ ડવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે.

શશિકળાનાં આવાં વચન સાંભળી તેની સખીએ તેની માતા પાંસે જઈ વાત કરી કે હે
 રાજમાતા, તમારી દુઃખ પામેલી પુત્રીએ મારી સાથે જ કહેવાવું છે તે સાંભળો ॥ અને
 તમારી પુત્રીનું કલ્યાણ થાય તેમ વેલાસર કરો ॥ ભારદ્વાજ મુનિના પવિત્ર આશ્રમમાં દ્રુવસંધિ રાખેને
 પુત્ર સુદર્શન રહે છે, તેને તમારી પુત્રી પતિ તરીકે વરી ચુકી છે. બીજા કોઈપણ રાખેને તે પરણવાની નથી ॥

રાણીએ એ હકીકત સાંભળીને પોતાના પતિને પોતાની પુત્રી શશિકળાની બધી હકીકત
 કહી ॥ એ સાંભળી આશ્ચર્ય પામેલા સુબાહુ રાજ વિદલ' રાખની પુત્રી એવી પોતાની સ્ત્રીને
 કહેવા લાગ્યા ॥ હે રાણી તમે જણો છો કે એ સુદર્શનને બાલ્યાવસ્થામાં રાખ્યત્રાથી વનમાં કાઢી
 મુક્યો છે. તે તો એકલો પોતાની મા સાથે મુનિઓના આશ્રમમાં નિરાધાર રીતે રહે છે ॥ એ સુદર્શનને
 લીધે તો યુધાન્વિતે એના નાના વીરસેન રાખને માર્યો. એ નિર્ધન વર, પુત્રીને યોગ્ય ક્રમ ગણી શકાય? તું
 પુત્રીને શમજાવ્ય કે કદીપણ આવું અવજી પગલું બરતી નહીં. મેં સ્વયંવર માટે આમંત્રણ મોકલ્યાં છે. મોટા મોટા
 રાજ મહારાજાઓ સ્વયંવરમાં આવશે. તેમાંથી જ પયંદ પડે તે રાખને પતિ તરીકે સ્વીકારે એમ કહેજે. ॥૭૬-૮૭॥

इतिश्री सुवनेश्वरो कथायां अष्टादश साहस्र्यां संहितायां
 सुदर्शन चरित्रे शशिकला सुबाहुवाक्यं नाम षष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥

अथ सप्तमोऽध्यायः ॥७॥ सुदर्शन कथा ॥

व्यास उवाच ॥

भर्ता सभिहिता बाला पुत्रो कृत्युं क्व स्थिता ॥ उवाच क्वचनं शृङ्गं समाश्रय्य श्रुचिस्मिता ॥ १ ॥
 किं वृथा सुदति त्वं हि निभियं मम भापसे ॥ पिता ते दुःखमाप्नोति तव वाक्येन सुव्रते ॥ २ ॥
 सुदर्शनाऽतिदुर्भाग्या राज्यभ्रष्टो निराश्रयः ॥ बलकौशविहीनश्च परित्यक्तस्तु चान्यथैः ॥ ३ ॥
 मात्रा सह वनं प्राप्तः फलमूलाशन कृपाः ॥ न ते केग्यो वरोऽयं वै वनवासी च दुर्भागः ॥ ४ ॥
 राजपुत्राः क्रवमज्ञा रूपवतः सुसंमताः ॥ तवाहर्हाः पुत्रि संतप्यन्ते राजचिन्हैरलंकृताः ॥ ५ ॥
 आताऽस्य वर्तते क्वान्तं स्वं राज्यं कौशलेषु वै ॥ करोति रूपसम्पन्नः सर्वलक्षणसंयुतः ॥ ६ ॥
 युधानिस्ततं तस्य वधकामोऽरित भूमिपः ॥ दौहित्रः स्थापितस्तेन राज्ये कृत्वाऽतिमंगरं ॥ ७ ॥
 वीरसेनं द्रुपं हत्वा संपन्न्य सचिवैस्सह ॥ भारद्वाजाश्रमं प्राप्तं हन्तुकामस्सुदर्शनम् ॥ ८ ॥

शशिकला उवाच ॥

मातर्मयेस्सिव कामो वनस्थोऽपि दृपात्मजः ॥ भगवत्या समादिष्टं स्वप्ने वरमनुत्तम ॥ ९ ॥
 तदृतेऽहं कथं चान्यं संश्रयामि दृपात्मजं ॥ मच्चित्तभित्तौ लिखितो भगवत्या सुदर्शनः ॥
 तं विहाय प्रियं कान्तं करिष्येऽहं न चापरं ॥ १० ॥

व्यास उवाच ॥

भर्तारं सर्वमाचष्ट पुत्र्योक्त वचनं शृत्रं ॥ विवाहस्य दिनादर्वाक् आप्तं श्रुतसमन्वितं ॥ ११ ॥
 द्विजं शशिकला तत्र प्रेपयामास सत्वरं ॥ यथा न वेदं मे तात तथा गच्छ सुदर्शनम् ॥ १२ ॥

વ્યાસ હવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે
પોતાના પતિએ કહેલી હકીકત બહુ પછી રાણીએ પોતાની પુત્રી શશિકળાને ખોળામાં
બેસારી મંદ હાસ્યવાળી પુત્રીને રાણી કહેવા લાગી.

કે, વહાલી દીકરી ! તું અમને ન ગમે એવું શા માટે બોલે છે ? તારા વિચારથી તારા પિતાને
કુ:ખ થયું છે. સુદર્શન કમનસીબ, રાજ્યથી બદ થયેલો, આશ્રય વિનાનો, સૈન્ય ને ધર વિનાનો,
કુટુંબે તબ્બ દીધેલો, વનમાં પોતાની મા સાથે વસે છે. અને ફળ મૂળ ખાઈને દિવસ વિતાવે છે. એ વનવાસી
સદ્ગામ્ય વિનાનો સુદર્શન તારે લાયક વર ગણાય નહિ. બુદ્ધિમાન, રૂપાળા બંધે વપણાતો, રાજનાં
ચિન્હોથી શોભતા એવા બીજા ધણુ રાજપુત્રો તારે લાયક છે. આ સુદર્શનનો જ ભાઈ શત્રુઙ્ગિત
રૂપાળો, મારાં લક્ષણવાળો છે અને અયોધ્યામાં ઢાશલ દેશનું રાજ કરે છે. યુધામ્નિત રાજા સુદર્શનને
હણવા માટે હુએશાં ટાંપીને બેઠો છે. તેણે એના નાના વીરસેન રાજાને રથસંત્રામમાં હણીને પોતાના
ભાણેજને અયોધ્યાની ગાદી ઉપર પ્રધાનોની સંમતિથી બેસાર્યો છે. તે યુધામ્નિત સુદર્શનને હણવા માટે
બારદ્વાજ મુનિના આશ્રમમાં ગયેલો પણ મુનિએ વચમાં પડી અટકાવ્યો. આ રીતે તું સુદર્શનનું નામ
પડતું મૂકી સ્વયંવરમાં આવનારા બીજાં કોઈ રાજા કે રાજપુત્રને પરણવાની દરિયા કર. ॥

શશિકળા હવાચ ॥ શશિકળા કહે છે

કે માતા. સુદર્શન વનમાં રહે છે તે હું બહુ ઠું. તો પણ તે રાજાનો પુત્ર છે અને તેને
પરણવા માટે મારી દરિયા છે. શ્રી ભગવતી છવનેશ્વરીએ મને સ્વપ્નામાં તેને પરણવાનું વરદાન આપ્યું
છે. તો પછી તેને છોડી હું બીજા રાજાના પુત્રને કઈ રીતે પરણી શકું ? મારા મનરૂપી ભોંતમાં
ભગવતીએ સુદર્શનને આજખી વાંખ્યો છે એટલે તેને છોડી બીજા પુરુષને હું પરણી શકું તેમ નથી.
જ્યાસ હવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે

રાણીએ પુત્રીનાં કહેલાં બધાં વચન પોતાના પતિ કાંથી રાજાને કલાં. બહુ તરફ લગ્ન
આડા થોડા દિવસ હતા ચાં શશિકળાએ એક કાલા વિદ્વાન બ્રાહ્મણને વારદ્વાજનું આશ્રમમાં સુદર્શન
પ્રસે છાની રીતે પોતાના પિતા કે માતાને ખબર ન પડે તેમ ચોકકર્યો. ॥ ૧-૧૨. ॥

भारद्वाजाश्रमे ब्रूहि मद्वाक्याचरसा विभो ॥
 मया त्वं वै वृत्तश्चित्ते सर्वथा प्रीतिपूर्वकम् ॥
 विपममि हुताग्ने वा प्रपतामि प्रदीपिते ॥
 मनसा कर्मणा वाचा संवृतस्त्वं मया वरः ॥
 आगन्तव्यं त्वयात्रैव देवं कृत्वा परं बलं ॥
 भगवत्या यदादिष्टं न तन्मिथ्या भविष्यति ॥
 गत्वा सर्वं निवेद्याथु तत्र प्रत्यागतो द्विजः ॥

पित्रा मे संधृतः कामं घदर्थेऽयं स्वयंवरः ॥
 आगमिष्यन्ति राजानो बलद्युक्ता अनेकशः ॥१३॥
 भगवत्या - समाविष्टस्वप्ने मम सुरोपम ॥१४॥
 वरये त्वदृते नान्यं पितृभ्यां प्रेरितापि वा ॥१५॥
 भगवत्या प्रसादेन शर्मोवाभ्यां भविव्यति ॥१६॥
 यदधीनं जगत्सर्वं वर्तते सचराचरं ॥१७॥
 इत्युक्त्वा दक्षिणां दत्त्वा मुनिर्व्यापारितस्तया ॥१८॥
 सुदर्शनस्तु तज्ज्ञात्या निश्चयं गमने तदा ॥
 चकार मुनिना तेन प्रेरितः परमादरात् ॥१९॥

व्यास उवाच ॥
 गमनोद्यतं पुत्रं तद्युवाच मनोरमा ॥
 कुत्र गच्छसि पुत्राय समाजे भूष्टतां किल ॥
 युधाजिद्वन्दुकामस्त्वं समेव्यति महीपतिः ॥
 परुपुत्रातिदीनास्मि त्वाधारा निराश्रया ॥
 सुदर्शन उवाच ॥

वेपमानातिदुःखार्ता जातत्रासाश्रुलोचना ॥२०॥
 एकाकी कृतवैरश्च किं विचिन्त्यं स्वयंवरे ॥२१॥
 न तेऽन्येऽस्ति सहायश्च तस्मान्मा व्रज पुत्रक ॥२२॥
 एकाकिनं गतं तत्र युधाजित्त्वां हनिष्यति ॥२३॥

आर्देशाच्च जगन्मातुर्गच्छाम्यद्य स्वयंवरे ॥
 व्यास उवाच
 इत्युक्त्वा रथमारुह्य गन्तुकामं सुदर्शनम् ॥
 न विभेमि मा शोकं कुरु कल्याणि क्षत्रियासि वरानने ॥
 न प्रसादेन भगवत्या निरन्तरं ॥२४॥

पुत्रस्य निश्चयं ज्ञात्वा सम्मताभून्मनोरमा ॥२५॥

अने ठहूँडे हे प्रहलदेव, तसे वारद्वान ऋषिने आश्रमे नसही सुदर्शन पासे. नई मारां या वाक्य महे. मारा पित्तांजे मारे माटे स्वयंवर रच्यो छे. त्यां अनेक राज्ञ्यो सैन्यो साथे आवरी.

डुं प्रीतिथी तमने वरी यूही छुं, हे देव सरभा सुदर्शन. लगवतींजे मने स्वनामां जेवी रीतनी आज्ञा करी छे. माता पिताना आज्ञा छतां डुं उर पाईय, क्षणता अग्निमां पडीश पळु तमारा विना भीजने परधीश नई. मन, वचन अने कर्मथी डुं तमने वरी यूही छुं. लगवतीनी कृपाथी आपल्या पंतुं कट्याळु न थरो जेम डुं मारुं छुं. माटे प्रारब्ध उपर आधार राभी तसे नसही अहीं आवजे. आपुं जगत प्रारब्धने न आधीन छे. लगवतींजे न आज्ञा करी छे ते कही पळु भिथ्या थारो नहीं. जेवी रीते पोतानो संदेशो आपिने शशिकणांजे प्राज्ञायुने दक्षिया आपी सुदर्शन पासे भोक्त्यो. प्राज्ञायु सुदर्शन पासे नई शशिकणानो संदेशो आपी पाछे आन्यो.

सुदर्शन पळु जे संदेशो सांजणी स्वयंवरमां जवाना निद्रय उपर आन्यो अने वारद्वान मुनिंजे पळु उताहथी तेने त्यां जवानी संभति आपी.

स्वयंवरमां जवाने तैथार थयेवा पुनने लय पाभती, कंपती, दुःखी थई गयेली, आंसु सारती मनोरमा कहेवा लागी. ॥

दिकरा, आज तुं अनेक राज्ञ्यो लेणा थया छे तेवा जेणावडामां जवा जेकडो कथां साज्जो थयो ? इरासनतुं माथे वेर नंधाळुं छे जे जळुवा छतां शुं विचारी तुं स्वयंवरमां जवा तैथार थयो छे ॥ तुने इभेशा इथुवानी वाट जेतो युवाळत राज पळु त्यां आवरी तुने द्वाध मड्ड करनारा नथी. माटे दिकरा तुं त्यां ज मां ॥ मारे आंधिजानी जेक आप्य तुं छे. मने तारा विना भीजे आधार नथी. तारे आधारे लहुं छुं. तुं जेकडो त्यां नईय जेकडे युवाळत तुने लवतो रहेवा. देशे नही:

सुदर्शन सवाच ॥ सुदर्शन मडे छे

हे माता, डुं जगदंबानी आज्ञाथी स्वयंवरमां नई छुं. हे मा क्षत्रियाळी थई तजे शोक करे छे जे तमने शोभतो. नथी. लगवतीनी कृपाथी डुं डोळथी. उरतो नथी. ॥ १३८२५ ॥

दृष्ट्वा मनोरमा पुनं आशीर्षिश्चाप्यमोदयत् ॥
 सर्वदा सर्वदेशेषु पातु त्वां भुवनेश्वरी ॥
 इत्याद्युक्त्वा तदा माता वेपमाना भयाकुला ॥
 निमिषार्थं विना त्वां वै नाहं स्यात्सुमिहोत्सहे ॥
 इत्युक्त्वा निःश्रुता माता धत्रेयीसंयुता तदा ॥
 चाराणस्यां वतः प्राप्नो रयेनैकेन राघवः ॥
 मिलिता यत्र राजानो नानादेशाधिपाः किल ॥
 सेनया सहिताः केचिन् वरवारणसंयुताः ॥
 सुदर्शनो नृपपुत्रो आगतोऽस्ति निराकुलः ॥
 विवाहार्थं मेहायातः काकुत्स्थः किं नु साम्प्रतं ॥
 युधाजिदय राजेन्द्रस्तानुवाच महीपतीन् ॥
 केरलाधिपतिः प्राह तं तदा नीतिसत्तमः ॥
 वलेन हरणं नास्ति नात्र शुल्करस्यंवरः ॥
 अन्यायेन त्वया पूर्वं असौ राज्यात्मव्यसितः ॥
 काकुत्स्थोऽयं महाभागः कोऽसलाधिपतैः सुतः ॥
 धर्मो जयति नाधर्मः सत्यं जयति नातृणं ॥
 दौहित्रतव संयासः सोऽपि रूपसमन्वितः ॥
 अन्ये राजसुता कामं व्रतन्ते बलवत्तराः ॥

अग्रतस्तेन्मित्रका पातु पार्वती पातु पृष्ठतः ॥२६॥
 महामाया जगद्धात्री सचिद्वनंदरूपिणी ॥२७॥
 उवाचाहं त्वया सार्धं आगमिष्यामि सर्वथा ॥२८॥
 सहैव नयं मां वत्स यत्र ते गमने मतिः ॥२९॥
 विप्रैर्देत्ताशिपः सर्वे निर्द्युर्हर्षसंयुताः ॥३०॥
 ज्ञातः सुबाहुना तत्र पूजितधारणादिभिः ॥३१॥
 युधाजिदपि संप्राप्तो दौहित्रेण समन्वितः ॥३२॥
 अन्योन्यं नृपपुत्रास्ते इत्युत्तुर्मिलितास्तदा ॥३३॥
 एकाकी रथमारुह्य मात्रा सह महामतिः ॥३४॥
 एतान् राजसुतांस्त्यक्त्वा तसेन्यान्सायुधानपि ॥
 किमेनं राजपुत्री सा वरिष्यति मदाशुजं ॥३५॥
 अहमेनं हनिष्यामि कन्यार्थे नात्र संशयः ॥३६॥
 नात्र युद्धं प्रकृतव्यं राजन् इच्छास्वयं वरे ॥३७॥
 कन्धेच्छयात्र वरणं विवादः कीदृशस्त्वह ॥३८॥
 दौहित्रायापितं राज्यं वलकन्मृषसत्तम ॥३९॥
 कथमेनं राजपुत्र हनिष्यसि निरागस ॥४०॥
 माऽनयं कुरु राजेन्द्र त्यज पापमतिं क्लिप्त ॥४१॥
 राज्ययुक्तस्तथा श्रीमान् कथं तं न वरिष्यति ॥४२॥
 कन्या स्वयंवरे चान्य कथं न स्वीकरिष्यति ॥४३॥

વ્યાસ ઉવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે એમ કહી રય ઉપર બેસી ગયો. પુત્રનો નિત્ય બાણી મનોરમા સંમત થઈ અને આશીર્વાદ આપના લાગી. હે પુત્ર અતિઠા તારી આગળ રક્ષા કરે પાર્વતી પાછળ રક્ષા કરે. મહામાયા જગજ્ઞાત્રી સત્વિદાનંદ ત્રિપુણી છુવનેશ્વરી તારી બંધી દિશાએ રક્ષા કરે ॥ એમ અનેક પ્રકારે પુત્રની સ્તુતિ કરી ને ભયથી વિહ્વળ બનેલી કંપતી માતા મનોરમણિ કહ્યું. કે હે પુત્ર હું તારી સ્ત્રીએ અર્પણ આવીશ ॥ એક ક્ષણવાર પણ તારા વિના હું છૂવી શકું એમ નથી. માટે હે પુત્ર તારે બ્યાં બહું હોય ત્યાં મને સાથે લઈ બ. એમ કહી પોતાની ઘાસી સાથે મનોરમા રાણી રમ્યાં બેઠી. બ્રાહ્મણોના આશીર્વાદ લઈ સોબી વિદાય લીધી. થોડા વખતમાં તે એક રથ સાથે સુદર્શન કાશીયે પહોંચ્યો. સુખાહુ. રાબયે તેને માન સાથે મત્કાર કરી ઉતારો આપ્યો, સ્વયંવરમાં અનેક દેશના રાબજ્યો ભેળા થયા હતા. યુવાબિત પણ પોતાના ભાણેજ સાથે ત્યાં આવ્યો હતો. હાથી ઘોડા સેના અને રાબસ્ત્રી ઠાઠથી આવેલા રાબજ્યો અને રાબકુમારો પરસ્પર વારું કરવા લાગ્યા કે રાબકુમાર સુદર્શન એકલો રથપર બેસી કુંવરી સાથે લગ્ન કરવાની હોશથી આવેલો છે. લાકર અને હથિયારો સાથે આવેલા રાબકુમારોને છોડી યું રાબકુમારી આને પરણશે ? ॥

એ રાબજ્યોને યુધાબિત રાબ કહેવા લાગ્યો. બે કુંવરી એને પરણશે તો હું સુદર્શનોનો વધ કરીશ ॥ કેરક દેશનો રાબ નીતિવાળાં વચન બોલ્યો કે હે રાબ આ ઇચ્છા સ્વયંવર છે આંહી કોઈ લડવા ભેળા થયા નથી ॥ આ સ્વયંવર બળતો નથી કે જે બળવાન હોય તે બીબજ્યોને હરાવીને કે મારીને કુંવરીને ઉપાડી બધ. આંહી તો દેન્યાની ઇચ્છા થાય તેને પરણે. આ કંબલજ્યો કેરવાનું સ્થાન નથી. તમે ગાગળ આને અન્યાયથી રાબ્યમાંથી ઠાઠી મુઠી પોતાના ભાણેજને જબજંડરીથી રોબ્ય આપ્યું આ કાકુલ્ય વંશનો ઠાસલ રાબનો પુત્ર છે. આ નિરપરાધી રાબકુમારને તમે શા માટે હણશો ? હંમેશાં ધર્મનોબ બધ થાય છે અધર્મનો નહી. સત્યનોબ બધ થાય છે અસત્યનો નહી. હે રાબ અન્યાય ન કરો પાપચુકિતે તબે ॥ તમારો રૂપાળો ભાણેજ શત્રુબિત પણ આંહી આવ્યો છે તેને તો રાબ્ય પણ છે તો તેને પણ કુંવરી કદાચ કેમ ન વરે ? તેમ આંહી ભેળા થયેલા રાબજ્યો અને રાબકુમારમાંથી કાઠને નહી વરે એમ આપણે કેમ માની લઇએ ? ॥ ૨૬-૪૩ ॥

व्यास उवाच ॥
 इति वादिनि भूपाळे केलाधिपतौ तदा ॥
 योगेषु वर्तमानेषु कन्यारत्नं कुलोद्ग्रह ॥
 ग्रामं सिंहस्य गोमायुर्भोगुमर्हति वा क्यं ॥
 बलं चेदो हि विपणां भूभुजां चापणं बलम् ॥
 तस्मात्कन्यां पणं कृत्वा नीतिरत्र विधीयतां ॥
 एवं विवादे संवृत्ते राज्ञां तत्र परस्परं ॥
 सभाहूय वृषाः सर्वे तमूचुस्तत्त्वदर्शिनः ॥

गुवाहुर्वाच ॥

पुण्या मे मनसा कामं वृतः किल सुदर्शनः ॥
 किं करोमि सुताया मे न वरो वर्तते मनः ॥

व्यास उवाच ॥

सम्पन्नाभूभुजः सर्वे समाहूय सुदर्शनं ॥
 राजपुत्र महाभाग केनाहूतोसि सुव्रत ॥
 न वै सैन्यं न सचिवा न कौशो न वृहद्बलं ॥

सुदर्शन उवाच ॥

अत्र स्वयंवरं श्रुत्वा द्रष्टुकाम इहागतः ॥
 तथा यद्विहितं तच्च भविताय न संशयः ॥

मय्युवाच महाभागो युधाजिदपि पार्थिवः ॥४४॥
 अयोग्योऽर्हति भूपाळो न्यायोयं तत्र रोषते ॥४५॥
 तथा सुदर्शनेोयं वै कन्यारत्नं किमर्हति ॥४६॥
 बलवानेव गृह्णातु नावलस्तु कदाचन ॥४७॥
 अन्यथा कलहः कामं भविष्यति महीभुजां ॥४८॥
 आहूतस्तु सभामध्ये मुवाहुर्नृपसत्तमः ॥४९॥
 किं ते चिकीर्षितं राजंस्तद्ग्रहस्व समाहितः ॥५०॥

मया निवारितात्यर्थं न सा प्रत्येति मे वचः ॥५१॥
 सुदर्शनरतथैकाकी संप्राप्तोस्ति निराकुलः ॥५२॥

ऊचुः समागतं शान्तमेकाकिनमतं द्रिताः ॥५३॥
 एकाकी यः समायातः समाजे भूयतामिह ॥५४॥
 शुद्धकामा दृपतयो वर्तन्तेत्र समागमे ॥
 कन्यार्थं सैन्यसम्पन्नाः किं त्वं कर्तुमिहेच्छसि ॥५५॥

॥५६॥

॥५७॥

વ્યાસ उवाच ॥ न्यास ढहे છે

એ પ્રમાણે દેરલના રાખતું ઠહેલું સાંભળી યુધાન્વિત બોલ્યો ॥ યોગ્ય રાખઝો હાજર હોય છતાં અયોગ્ય માણસ ઠન્યાને લઇ અય એ ન્યાય ઠયાંતો ! ॥ યું સિંહનો લાગ શિયાળ લઇ જઇ શકે નહિ તેમ સુદર્શન ઠન્યાને યોગ્ય નથી. ॥ શ્રાહણોતું બળ વેઢ છે. ક્ષત્રિયોતું બળ ધનુષ્ય છે. માટે બળવાન જ ઠન્યાને યોગ્ય છે નિર્બલ નહિ. ॥ આહી કુંવરી બાળતમાં આ નીતિ રાખવામાં નહિ આવે તો મોટા વિખવાઢ ઢે કલલ યારો ॥ એ પમાણે રાખઝોમાં પરસ્પર વિવાઢ ઘાલતો હતો ત્યારે, સુખાહુ રાખને સલામાં બોલાવી કહું ઢે હે રાખ તમે યું ધાર્યું છે તે કહેા ॥

सुबाहुउवाच ॥ सुखाहु ढहे છે

હે રાખઝો સ્વયંવરની બધી તૈયારી થઇ આમત્રણો મોકલાઈ ગયાં ત્યારપછી મને ખબર પડી ઢે મારી પુત્રી મનથી સુદર્શનને વરી ચુકી છે. મેં તેને ધણી સમજવી અટકાવી પણ તે માંઢે માનતી નથી. મારી પુત્રી મારા ઠક્ષમાં નથી. સુદર્શન એકલોજ આહી આવેલ છે.

व्यास उवाच ॥ न्यास ढहे છે

ત્યારપછી બેળા થયેલા રાખઝોએ એકલા શાંત સુદર્શનને તેડાવી પુછ્યું ઢે હે રાખકુમાર, તને આહી ઢાણે તેડાવેલ છે ? ઢે જથી એકલો આહી આવેલ છેા ॥ તારી પાસે સૈન્ય, પ્રધાનો, ધન, ઢે બીજું બળ નથી. આહી બેળા થયેલા રાખઝો લશકર સાથે આવેલા છે કુંવરી માટે લડવા ઠિચ્છે છે. તો બોલ્ય તેં યું ધાર્યું છે. સુદર્શન उवाच ॥ सुदर्शन ढहे છે

આહો સ્વયંવર યતો સાંભળીતે બેવા માટે હું આવ્યો હું સ્વનમાં ભગવતીએ મને પ્રેરણાં દેરેલી તે પ્રમાણે આવ્યો હું ભગવતીએ જ ધાર્યું હશે તે યારો. હે રાખઝો, આ સંસારમાં મારો ઢેાઇ શનુ નથી. હું જગતમાં બધે જીવનેશ્વરીને બેઠ હું. દેવતાઓ, મનુષ્ય અને પ્રાણીમાત્રમાં એ દેવીની શક્તિ પ્રવર્તે છે, તે વિના ક્રલા વિષુ મહેશ વગેરે દેવતાઓ, પણ કાંઇ કરી શકે તેમ નથી. એ દેવીની જ ઠચ્છા હશે તેમ ઠારો એમાં મારે કાંઇ વિચારવાતું નથી. ૪૪-૫૭॥

सर्वत्र पश्यतो मेघ भवानीं शुवनेश्वरीं ॥
 सर्वेषां वल्लवा शक्तिर्नान्यथा नृपसत्तमाः ॥
 न शक्ताः स्पन्दितुं देवाः का चिवा मे तदा नृपाः ॥
 व्यास उवाच ॥
 इति वस्य - तदाकर्ण्य वचनं राजसत्तमाः . ॥
 सत्ययुक्तं त्वया साधो न मिथ्या कर्हिचिद् भवेत् ॥
 त्वल्लतेन दयाविष्टास्त्वां ब्रवीमो महामते ॥
 सुदर्शन उवाच ॥
 सत्ययुक्तं भवद्भित्त कृपावद्भिः सुहृद्भिः ॥
 देवाधीनमिदं सर्वं जगत्स्थानरजंगमं ॥
 नाहं विभेमि धर्मिष्ठाः कदाचिच्च युधाजितः ॥
 पूर्वोक्तिं हि भोक्तव्यं शुभं वा यदि वाऽशुभं ॥
 न तथाहं विजानामि वैरं शोकं भयं तथा ॥
 एकाकी द्रष्टुकामोहं स्वयंवरमनुत्तमं ॥
 युधाजित्पुत्रमान्नेतु न मे वैरं नृपोत्तमाः ॥
 व्यास उवाच ॥
 इत्युक्तास्ते तदा तेन संतुष्टा भूयुजः स्थिताः ॥
 अपरेन्दि शुभे काले नृपाः संभ्रिताः किल ॥
 दिव्यास्तराण्युक्तेषु मन्त्रेषु रचितेषु च ॥
 दीप्यमानाः स्थितास्तत्र स्वयंवरदिदृक्षया ॥

देवभूतमनुलेषु सर्वभूतेषु सर्वदा ॥५८॥
 तामृते परमां शक्तिं ब्रह्मविष्णुहरादयः ॥५९॥
 सा यदिच्छति तत्कुर्यान्मम किं चिन्वनेन वै ॥६०॥
 जनुः परस्परं प्रेक्ष्य निश्चयज्ञा नराधिपाः ॥६१॥
 तथाप्युज्जयिनीनाथस्त्वां हंतुं परिकांक्षति ॥६२॥
 यद्युक्तं तत्त्वया कार्यं विचार्य मनसा सह ॥६३॥
 न मृत्युः केनचिद् भान्यः कस्यचिद्वा कदाचन ॥६४॥
 न देवो मानव हंतुं शक्तः कालागमं विना ॥६५॥
 देवमेव परं मत्वा सुस्थितोस्मि सदा नृपाः ॥६६॥
 निमित्तकारणे वैरं करोत्यल्पमतिर्नरः ॥६७॥
 निःशंकमिह सम्प्राप्तः समाजे भूधृतामिह ॥
 भगवत्याः प्रमाणं मे नान्यं जानामि संयतः ॥६८॥
 यः करिष्यति मे वैरं स प्राप्स्यति फलं तथा ॥६९॥
 सोऽपि स्वमाश्रमं प्राप्य सुस्थितः संभवूह ॥७०॥
 सुवाहुना नृपेणाथ रचिरे वै स्वमंडपे ॥७१॥
 उपविष्टाथ राजानः शुभालंकरणयुताः ॥७२॥
 इति चिंतापराः सर्वे कदा साध्यागमिष्यति ॥७३॥

વ્યાસ ઉવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે.

એ પ્રમાણે સુદર્શનનું વચન સાંભળી રાજાએ સુદર્શનના નિર્ધયને બણી. એક બીજા સામું બોધ સુદર્શનને કહેવા લાગ્યા. હે કુમાર, તે કહ્યું તે સાચું છે, તેમાં મિથ્યા યદ શકે તેમ નથી. તો પણ આ ઉર્ણવિનો રાજા યુક્તિવત તને હણવા ઇચ્છે છે. અત્રે તારી વતી દયા માગી. આ હકીકત તને જણાવીએ છીએ. હવે વિચાર કરી તને ચોખ્ય લાગે તેમ કરજ. ॥

સુદર્શન ઉવાચ ॥ સુદર્શન કહે છે

આપ બધાએ મારા સ્તેહી તરીકે મારા પર કૃપા કરી જ કહ્યું તે સાચું છે. કાઇ પણ માણસ ઘાઈનું ચતુ કદી પણ કરી શકતો નથી. આ સ્થાવર જંગમાત્મક આણુ જગત દેવાધીન છે. દેવ પણ કાળ આવ્યા વિના મનુષ્યને હણવાને શક્તિમાન નથી. હે ધર્મપરાયણ રાજાએ હું કદી પણ યુક્તિવતથી બીતો નથી. દેવને શ્રેષ્ઠ માનીને હું નિર્ધયપણે રહ્યો છું. હંમેશાં દરેક આણુસે સાંકે અથવા નરસુ, મુખ અથવા દાંધ પૂર્વ જન્મના સંચિત પ્રમાણે ભોગવવાનું હોય છે મૂખે માણસ બીજા કારણે વેર બાંધે છે. હું એવી રીતે વેર શોધ અતે. કાયને માનતો નથી. તેથી રાજાઓના આ સમુદ્ધમાં ઉત્તમ સ્વયંવરને બેવા માટે નિઃશંકપણે આવ્યો છું. હું તો વાગવતીને આધારરૂપ માનું છું. તે સિવાય બધું મિથ્યા છે. હે રાજાએ, યુક્તિવત પણ સુખી થાય, મારે એની સાથે વેર નથી. જ મારી સાથે વેર કરશે તે એનું કૃણ ભોગવશે ॥

વ્યાસ ઉવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે-

સુદર્શનનાં એવાં વચન સાંભળીને બધા રાજાઓ ખુશી થયા. સુદર્શન પોતાને ઉતારે ગયો. બિન્ન કિવસે સુખાહ રાજાએ તેડાવેલા ઉત્તમ સિંહાસન અને ગાલીચાઓ વિગેરેથી શોભતા સ્વયંવર મંડપમાં નિવિધ પ્રદારનાં આજ્ઞાપણો અને પૌષાકથી શોભતા રાજાએ પોતાને સ્થાને બેઠા. અને પરસ્પર વારું કરવા લાગ્યા કુંવરી સ્વયંવર મંડપમાં ક્યારે આવશે અને કયા વ્યાગ્યશાળી રાજાને વરસે, એ વાળખવશાપ તે સુદર્શનને વરમાળા પહેરાવશે તો રાજાએ વચ્ચે મોટો કલહ ઉપજાવશે. સારપણી સ્વયંવર મંડપમાં નિવિધ પ્રદારના વાજિત્રોના નાદ થવા લાગ્યા. ॥ ૫૮-૭૩ ॥

भाग्यवन्तं नृपश्रेष्ठं श्रुतकुण्यं वरिष्यति ॥
 विवादेवै नृपाणां च भविता नात्र संशयः ॥
 अथ काशीपतिः प्राह सुतां स्नातां स्वलङ्कृतां ॥
 चितापरां सुवसनां रिमतपूर्वमिदं वचः ॥
 व्रज मण्डपमध्येद्य समाजं पश्य भूश्रुजां ॥
 सख्या ते वर्णितः श्रेष्ठः समृद्धराज्यपालकः ॥
 व्यास उवाच ॥
 त तथा भापमाणं वै पितरं मितभाषिणी ॥
 शशिकुलोवाच ॥
 नाहं दृष्टिपथे राज्ञां गमिष्यामि पितः किल ॥
 धर्मशास्त्रे श्रुतं तोत मयेदं वचनं किल ॥
 सतीत्व निर्गतं तस्या या प्रयाति वहूनय ॥
 स्वयंवरं स्रजं धृत्वा यदा गच्छति मंडपे ॥
 वारस्त्री विपणे गत्वा यथा वीक्ष्य नरान् स्थितान् ॥
 नैकभावो यथा वेक्ष्या वृथा पश्यति कामुकं ॥
 सुदर्शनो मया पूर्वं दृढः सर्वात्मना पितः ॥
 सुदर्शनाद्य दृष्टते यदीच्छसि शुभं मम ॥

यदा सुदर्शनं देवास्सजा संभूपयेदिह ॥७४॥
 वादित्रयोप सुमहोनुत्थितो नृपमंडपे ॥७५॥
 विवाहोपस्करैर्युक्तां दिव्यां सिद्धसुतोपमां ॥७६॥
 उचिष्ठ पुत्रि सुनसे करे धृत्वा शुभां स्रजं ॥७७॥
 गुणवान् रूपसम्पन्नः कुलीनश्च नृपोत्तमः ॥७८॥
 तव चित्ते वसेद्यस्तु तं दृणुष्व सुमध्यमे ॥७९॥
 उवाच वचनं वाला ललित धर्मसयुतं ॥ ८०॥
 काशुरानां नरेशानां गच्छन्त्यन्याश्च योपितः ॥८१॥
 एक एव वरो नार्यां निरीक्ष्यः स्यान्न चापरः ॥८२॥
 संकल्पयति ते सर्वे दृष्ट्वा मे भवतादिति ॥८३॥
 सामान्या सा तदा जाता कुल्लटेवापरा वधूः ॥८४॥
 गुणागुणपरिज्ञानं करोति निजमानसे ॥८५॥
 दृष्ट्वैरैतैः कृतं धर्मं न करिष्यामि सांप्रतं ॥८६॥
 विवाहाविधिना देहि कन्यादानं शुभे दिने ॥८७॥
 राज्ञां राजकुमाराणां नागमिष्यामि संकुळे ॥८८॥

इतीश्री सुवनेश्वरी कथायां अष्टादश साहस्र्यां संहितायां
 सुदर्शन चरित्रे शशिकलास्वयंवरणनं नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

ત્યારપછી કાશીપતી સુખાહુ રાખ, નાહી ધોઇ તૈયાર થયેલી, નિવાહને યોગ્ય વસ્ત્રો અને અલંકારોથી શોભતી, લક્ષ્મી સરખી રૂપાળી, ચિંતાથી ઘેરયેલી પોતાની પુત્રીને મંદ હાસ્ય સાથે કહેવા લાગ્યા. હે પુત્રી હાથમાં વરમાળા લઇને સ્વયંવર મંડપમાં જા અને ભેળાં થયેલા રાખઓને જો. તેમાં જ રૂપાળો, કુલીન, ગુણવાન મોટા રાખ્યવાળો રાખ તારા મનમાં વસે તેને તું વરમાળા પહેરાવી તારો પતિ કર. ન્યાસ લવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે

એ પ્રમાણે પોતાના પિતાનાં વચન સાંભળીને શશિકળા ધર્મયુક્ત વચન કહેવા લાગી.

શશિકળા લવાચ ॥ શશિકળા કહે છે.

હે પિતા, હું રાખઓની નજરે ચડવા માગતી નથી. કામાંધ રાખઓની નજર આગળ બીજી સ્ત્રીઓ વધ. હું પિતા, ધર્મશાસ્ત્રમાં જેં જીવું વાંચ્યું છે સાંભળ્યું છે. તે સ્ત્રીઓએ જોઈએ. પતિ જોવો અને કરવો જોઈએ. સ્વયંવર મંડપમાં આવેલી કન્યા ધણી પુરુષોની વચ્ચે જીભી રહે છે ત્યારે ફરક રાખ તે રાજકુમાર એવો વિચાર કરે છે. આ મારી સ્ત્રી થાયે, ત્યારે તે સ્ત્રીતું સતીત્વ રહેતું નથી. સ્વયંવરમાં હાથમાં માળા લઇને કન્યા મંડપમાં જીભી રહે છે તેજ વખતે કુલટા તે વેશ્યાનું રૂપ તે સ્ત્રી પામે છે. જન્મી રીતે વેશ્યા સ્ત્રી ખબરમાં જઇને અનેક પુરુષોને જોઈ તેના ગુણ અવગુણોના વિચાર પોતાના મનમાં કરે છે અને એક પુરુષ વિધે એકાત્ર બાવ રાખતી નથી તેવી રીતે હું વરતવા પુશી નથી. ભલે વૃદ્ધ પુરુષોએ સ્વયંવરના માર્ગને ધર્મરૂપ ગણ્યો હોય પણ હું તેને અતુસરવા ઈચ્છતી નથી. કારણ પ્રથમથીજ મેં મન, વચન, કર્મથી સુદર્શનને પતિ તરીકે સ્વીકારી લીધો છે. માટે હે પિતા, જો તમે મારે હિત ઈચ્છતા હો તો સુદર્શનને મારે કન્યામન નિવાહ વિધિ પ્રમાણે આપો. ॥ ૭૪-૮૮ ॥

इति श्री सुवनेश्वरी कथायां अष्टादश साहस्र्यां संहितायां

सुदर्शन चरित्रे शशिकला स्वयंवरो नाम सप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥

अथ अष्टमोऽध्यायः ॥८॥ सुदर्शन कथा ॥

व्यास उवाच ॥ युक्तमुक्तं तथा वदा ॥ चिंतायुक्तो वभूवाथ ; किं कर्तव्यमितः परं ॥ १ ॥
 सुवाहुरपि तच्छ्रुत्वा ससैन्याः सपरिग्रहाः ॥ उपविष्टाश्च मन्त्रेषु योद्धुकामा महाबलाः ॥ २ ॥
 संगताः प्रियवीपाळाः नांयाति सांपतं ॥ तथापि कोपसंयुक्ता हन्युर्मां दुष्टबुद्धयः ॥ ३ ॥
 यदि त्रवीमि तान्सर्वान्मुक्ता नांयाति सांपतं ॥ येनाहं नृपतीन्सर्वान्प्रत्यादेष्टुमिहोत्सहे ॥ ४ ॥
 न मे सैन्यबलं तादृक् न दुर्यंबलमदभ्युतं ॥ इति चिंतापरो राजा जगाम नृपसन्निधा ॥ ५ ॥
 सुदर्शनस्तथैकाकी असहायोऽधनः शिशुः ॥ किं कर्तव्यं नृपाः कामं नैति मे मंडपे सुता ॥ ६ ॥
 मणम्य तानुवाचाथ मथयावनेतो नृपः ॥ मूर्ध्ना पतामि पादेषु राज्ञां दासोऽस्मि सांपतं ॥ ७ ॥
 बहुशः प्रेर्यमाणपि सा मात्रापि मयापि च ॥ न वशे मे सुता वीळा यदि म्रियेत खेदिवा ॥ ८ ॥
 पूजादिकं गृहीत्वाऽद्य व्रजतु सदनानि वः ॥ किमेतया दुहित्रा मे मंन्दया दुर्विनीतया ॥
 वदा मे स्थानमहद् दुःखं तेन चिंताहुरोस्म्यहं ॥ सुता सुतेव मंतव्या भवन्निः सर्वया मम ॥ ९ ॥
 न शक्तस्वामिहानेतुं भवन्तः शरण मम ॥
 व्यास उवाच ॥ युथाचित् क्रोधताम्राक्षस्तमुवाच ॥ १० ॥
 अत्वा सुवाहुवचनं नोचुः केचन भूमिपाः ॥ स्वयवरः कथं मोहाद्रचितः ; संशये सति ॥ ११ ॥
 राजन्मूर्खोऽसि किं द्रुपे कृत्वा कार्यं सुनिन्दितम् ॥ अवमान्य नृपान्सर्षोस्त्वं किं सुदर्शनाय वै ॥
 मिलितो भूशुनः सर्वे त्वयाहृताः स्वयवरे ॥ दातुमिच्छसि पुत्रो य किमनार्यमन्त्रापरं : ॥ १२ ॥
 अहं त्वां हन्मि पापिष्टं तथा पथात् सुदर्शनं ॥ मे दैहित्रियाद्य कन्यां दास्यामीतिः विनिश्चयः ॥ १३ ॥
 भारद्वाजाश्रमे पूर्वं युक्तो सुनिकृते मया ॥ नाद्याहं भोचयिष्यामि सर्वथा जीवितं शिशोः ॥ १४ ॥

વ્યાસ હવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે

સુબાહુ રાજ પોતાની પુત્રીનું વાળથી કહેવું સાંભળીને ચિંતાયુક્ત થઈ ગયા અને હુંવે પછી હું કરવું તેની ચિંતામાં યુદ્ધી ગયા. પોતે વિચાર કરવા લાગ્યા કે રાજાઓ પોતાનાં સિન્ય ને સાધનો સાથે ભેળા થયેલા છે. રંગમંડપમાં પ્રિહાસનો ઉપર બેઠેલા છે. જરૂર પડે તો યુદ્ધ કરવાની તૈયારી દેખાય છે. જો હું તેઓને કહીશ કે મારી પુત્રી રંગમંડપમાં આવતી નથી તો મારા ઉપર ક્રોધ કરી મને હણશે. મારી પાસે સૈન્યનું, કિલ્લાનું એવું બળ નથી જ્યાં કહી કરી હું બધા રાજાઓને પહોંચી વળું. સુદર્શન પણ બાળક છે અને સૈન્ય, ધન અને સાધન વિનાનો એકલો છે. એ રીતના-વિચાર કરતાં રાજ સુબાહુ, રાજાઓની સન્મુખ સ્વયંવર મંડપમાં જઇને બધાને પ્રણામ કરી બહુ નમ્રતા સાથે કહેવા લાગ્યા. હે રાજાઓ, મારી પુત્રી સ્વયંવર મંડપમાં આવતી નથી. એ તથા તેની માતાએ ઘણી સમજાવી પણ તે માનતી નથી. આ વખતે મારે હું કરવું એ મને સૂઝતું નથી. હું આપ બધા રાજાઓનો દાસ છું અને તમારા પગમાં પડું છું. ॥ માટે આપ સર્વે મારો સત્કાર ગ્રહણ કરી મોતપોતાના રાજમાં પતારો એવી મારી વિનતિ છે. મારી અચુક પુત્રી મારા કાલુમાં નથી, જો હું વધુ દબાણ કરું તો તે મરણ પામશે જ્યાં મને વધુ દુઃખ યારશે. હું ચિંતામાં યુદ્ધી ગયો છું. આવી વિનય વગરની મંદબુદ્ધિ વાળી મારી પુત્રીથી મને ખેદ થાય છે. એ દિશીને આંહી રંગમંડપમાં લઈ આવવા હું અસમર્થ છું. હું તમારે શરણે આગ્યો છું. માટે આપ બધારે મારી પુત્રીને પોતાની દિકરી સમાન માનીને પોતપોતાના રાજમાં પધારવું એવી મારી પ્રાર્થના છે.

વ્યાસ હવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે

સુબાહુ રાજાનું વચન સાંભળી ભેળા થયેલા રાજાઓમાંથી કાઈ કાઈ બોલ્યું નહીં, ત્યારે ક્રોધથી લાલ આંખવાળો યુધાન્વિત રોષ સાથે સુબાહુને કહેવા લાગ્યો હે રાજા, તું મૂખ છો. તું આં શું બોલે છે? તારું આ કામ નિંદાપાત છે. જો તારી પુત્રીને માટે તને સંશય હતો તો પછી તે સ્વયંવર-શા માટે રચ્યો, તારા તેડાવવાથી સ્વયંવરમાં બધા રાજાઓ ભેળા થયા છે. એ બધાનું-અપમાન કરીને હું સુદર્શનને તારી પુત્રી દેવા હંગ છે. આ તારું કામ ઘણું નિંદાપાત છે. ॥૧-૧૪॥

देहादित्राय शुभां कन्यां देहि मे सुसुव्वं किल ॥१५॥
 उच्चाश्रयः प्रकतेव्यः सर्वदा शुभमिच्छता ॥१६॥
 एकाकिनेप्यराज्याय किं सुखं प्राप्नुमिच्छसि ॥१७॥
 दृष्ट्वा कन्या प्रदातव्या नान्यथो सुखमृच्छति ॥१८॥
 समानय सुतां राजन्मण्डपे तां सखीदृतां ॥१९॥
 विग्रहो मे तदा न स्याद्विवाहोस्तु तवेप्सितः ॥२०॥
 मा विरोधं सुदुःसाध्यं गच्छ पार्थिवसत्तम ॥२१॥
 निःश्वसन् भवनं गत्वा भार्यां माह शुचादृत ॥२२॥
 किं कतव्यं मया शक्यं त्वद्वशोस्मि सुखोचने ॥२३॥
 वत्से राजाविदुःखार्तः पिता तेऽद्यापि वर्तते ॥२४॥
 युथानित्वां च मां चैव पितरं च हनिष्यति ॥२५॥
 इति मात्रा बोधितां तां पश्चाद् राजाप्यबोधयत् ॥२६॥

तस्माद्विचार्य सम्यक् त्वं पुत्र्या च भार्वथा सह ॥
 संबन्धी भव दत्त्वा त्वं पुत्रीमेतां प्रमोहरां ॥
 सुदर्शनाय दत्त्वा त्वं पुत्रीं प्राणमियां शुभां ॥
 कुलं वित्तं बलं रूपं राज्यं दुर्गं सुहृद्वजनं ॥
 कुरु कार्यं यथोयोग्यं मा कृथा मतिमन्यथा ॥
 सुदर्शनमृते चैयं वरिष्यति यदाप्यसौ ॥
 अन्यथाहं हरिष्येद्य बलात्कन्यामिमां शुभां ॥
 व्यास उवाच ॥
 युथानिता समादिष्टः सुबाहुः शोकसंयुतः ॥
 पुत्रीं दृष्ट्वा सुधर्मज्ञे कळहे समुपस्थिते ॥
 व्यास उवाच ॥
 सा श्रुत्वा पतिवाक्यं तु गत्वा माह सुतांतिकं ॥
 यदा सुदर्शन वत्से दृष्टात्वं वै वरिष्यसि ॥
 तस्मान्सुदर्शनं त्यजन्वा वरयान्यं नृपोत्तमं ॥
 व्यास उवाच ॥
 उभयोर्वचनं श्रुत्वा निर्भयोवाच कन्यका ॥
 नान्यं दृष्टोऽपि भूपालं सुदर्शनमृते क्वचित् ॥
 सुदर्शनाय दत्त्वा मां विसर्जय पुराद् वहिः ॥
 भवितव्यं तुः पश्चाद् वै भविष्यति न चान्यथा ॥

हुं आज तने पांपीने हृष्टीश. पछी सुदर्शनने हृष्टीश अने पछी तारी पुत्री मारा बाण्णिण शत्रुत्वने परखावीश. आ मारो निश्चय छे. आरण नें बारदाजना आश्रममां जे युनिनी शरमने वीधि जेने जते कर्ने हुते. पखु आज हुं जे आणकना ज्वनने छोडीश नहो. माटे हृष्ट पखु तने तक आपुं छुं के तुं तारी पुत्री अने तारी श्री साथे विचार करी सवाहु करी मारा बाण्णिणने तारी सुंदर कन्या परखाव. तारी भतेहुं कन्या परखावीने तुं मारो सगे या. इजेशां पोतानुं साईं दुःखनारा माण्णसे जोटानो आश्रय देवा जेष्ठज्जे. तुं तारी प्राणु सरणी प्रिय पुत्री जेकडा, राज विनाना सुदर्शनने आपीने कथा सुपनी आशा राषे छे. हजेशां इरेक भाण्णसे दुण, धन, अण रुप, राज्य, दुर्ग अने सगांसंबंधी जे अधानी सहायतावाणा वरने कन्या आपवी जेष्ठज्जे. नहिंतर सुप भणतुं नथी. माटे तुं योग्य काम कर अने अवधुं काम करवाभां तारी प्रवृत्ति छोडी दे. तुं तारी पुत्रीने पोतानी सप्रीज्जा साथे स्वयंवर मंडपमां लछ आव. ॥ अने कदाव तारी पुत्री सुदर्शन विना बीज दाहनं वरशे तो पखु भने वधि नथी. तो पुशीथी तुं जेनी साथे लक्ष करी देज्जे. जे तेम नहो कर अने सुदर्शनने आपवतो हक पकडीश तो हुं जण्णरस्तीथी तारी कन्यानुं हरणु करीश. माटे आवो विशेष ठे कवेशने थतो तुं अटकाव. अने तारी पुत्रीने ज्ञ समज्जव्य. व्यासं उवाच ॥ व्यास कहे छे.

युधाजितनां वयन सांखणीने शोकथी घरायेला, निसासा नाभता सुणाहुं राज पोताना भडेसमां जधने दुःख साथे पोतानी श्रीने कहेवा लाग्या, हे राणी, भक्षान कसळ आवी पखो छे, तेमां हुवे मारे शुं करवुं जे तुं आपणी पुत्रीने पूछ. भने कछ सरुतुं नथी ते कहे तेम हुं कं. जेम कही युधाजने आपेदी धमकी कही सांखणी. राणी पतिनां वयन सांखणी पोतानी पुत्री पसि जठ कहेवा लागी. हे पुत्री तारा पिता दुःखथी घेराई गया छे. जे तुं सुदर्शनने पराणु परखीश तो युधाजित, भने तासं पिताने सुदर्शनने हृष्टी तने लई जरो. ॥१५-३०॥

राजोवाच

न पुत्रि साहसं कार्यं मतिमद्भिः कदाचन ॥
यदि ते शैचते वत्से पणं संविदधाम्यहं ॥
सुदर्शनस्तु वान्यो वा यः कश्चिद् बलवत्तरः ॥

बहुमिर्न विरोद्धव्यं इति वेदविदो विदुः ॥३१॥
जनकेन यथा पूर्वं कृतं सोत्तस्वयं वरे ॥३२॥
पालयित्वा पणं त्वां वै वरयिष्यति सर्वथा ॥
एवं कृते नृपाणां तु विवादः शमितो भवेत् ॥३३॥

कन्योवाच

संदेहे नैव मज्जामि मूर्खकृत्यमिदं यतः ॥
मनसा धारितं त्यक्त्वा कथमन्यं हृणे पितः ॥
एतुः पालयिता द्वौ वा बहवो वा भवन्ति चेत् ॥
संशयाधिष्ठिते कार्ये मतिं नाहं करोम्यतः ॥
विवाहं विधिना कृत्वा शं विधास्यति चङ्किा ॥
विवाहं कुरु रात्रौ मे वेदोक्तविधिना नृप ॥
गमिष्यति गृहीत्वा मां ध्रुवसंधिसुतः किल ॥

मया सुदर्शनः पूर्वं धृतश्चेतसि नान्यथा ॥३४॥
कृते पणे महाराज सर्वेषां वशगा बहं ॥३५॥
किं कर्तव्यं तदा तात विवादे समुपस्थिते ॥३६॥
मा चिन्तां कुरु राजेन्द्र सुदर्शनाय देहि माम् ॥३७॥
तां स्मृत्वा परमां शक्तिं कुरु कार्यमतन्द्रितः ॥३८॥
पारिवर्हं यथायोग्यं दत्त्वा तस्मै विसर्जय ॥३९॥
कदाचिच्चे नृपाः क्रुद्धाः संग्रामं कर्तुमुद्यताः ॥

सोऽपि राजसुतैस्तैस्तु संग्रामं संविधास्यति ॥
व्यास उवाच ॥

इति तस्या वचः श्रुत्वा राजासौ कृतनिश्चयः ॥ मतिं चक्रे तथा कर्तुं विधासं प्रतिपद्य च ॥४२॥
श्रुत्वा सुतोवाक्यमनिन्दितात्मा नृपांश्च गत्वा नृपतिर्जगाद ॥
व्रजन्तुं कामं शिविराणि भूपाः श्वो वा विवाहं किल संविधास्ये ॥४३॥

માટે. પું. સુદર્શને છોડી બીજા કંઈને પરણુ. એવી રીતે માતાએ સમજાવી અને પછી પિતાએ પણ તેને બહુ સમજાવી. સારે શિક્ષણા નિર્ભયપણે અનેના વચન સાંભળી કહેવા લાગી. હે... માતા પિતા, તમે કંઈ તે સાચી વાત છે. તમે એં લીધેલા વ્રતને બાણુ છો. હું કદાપિ સુદર્શન વિના બીજા રાજને પરણી શકું તેમ નથી. જો તમને રાજ્યોતો ભય લાગતો હોય તો તમે મને સુદર્શન સાથે પરણાવી શહેરની બહાર ચોઠલી આપો. સુદર્શન મને રથ ઉપર બેસારી તમારા નગરમાંથી નીકળી જશે. સાર પછી જ થવાનું હોય તે ભલે થાય. તેમાં મિથ્યા કોઈ કરી શકશે નહીં.

મુગાહુ લવાચ ॥ મુખાહુ કહે છે હે પુત્રી, હાલ્લા માણુસોએ સાહસ કરવું ન જોઈએ. વેદ બહુનારા વિદ્વાનો કહે છે કે ધણુઓ સાથે વેર કે વિરોધ કરવો એ સારું નથી. જો પું કહેતી હો તો હે પુત્રી હું એવું કોઈ પણ કંઈ કે નવી રીતે જનક રાજ્યે સીતાના સ્વયંવરમાં કયું હતું. પછી સુદર્શન કે બીજે ને બળવાન હોય તે પણ તે પ્રમાણે વરતી તને વરે એમ કરવાથી રાજ્યો સાથેનો વિરોધ મટશે.

કન્યા લવાચ ॥ કન્યા કહે છે.

હે પિતા, આવા સંશયવાળા કાર્યમાં હું પડવા ઈચ્છતી નથી. આ કામ તો ચૂખાઈ લારેહું ગણાય. એં પ્રથમથીજ મારા ચિત્તમાં સુદર્શનને પતિ તરીકે સ્વીકાર્યો છે તો મનથી નક્કી કરેલા પતિને છોડીને હું હે પિતા, બીજા પુરુષને કેવી રીતે વરી શકું. જ્યારે પણ કરવામાં આવે સારે હું બંધા રાજ્યોતને વશ થયેલી ગણાઈ. એ પણને સિદ્ધ કરનારો એક, એ કે ધણુ નીકળી પડે સારે મું કરવું ! એ વખતે પણ મોટા કલાહ કે વિગ્રહ તો યાશેજ. આવા સંશયયુક્ત કામમાં હું પ્રવૃત્ત થવા ઈચ્છતી નથી. હે પિતા, તમે ચિંતા કરો મા. મને સુદર્શન સાથે વિધિ પ્રમાણે પરણાવો. આપંહું કસ્થાણુ શ્રી જ્વનેશ્વરી કરશે એ મહાશક્તિને સંભારી તમે નિર્ભયપણે આ કામ કરો. આજ સતે વેદોક્ત વિધિ પ્રમાણે મારાં લગ્ન કરી મને જ કોઈ દાયજો દેવો હોય તે હઈ સ્વાના કસ્ય.

મને લઈ સુદર્શન ચાલી નીકળશે. કદાચ કોષે બારાષેલા રાજ્યો લડવા તૈયાર થશે તો દેવી અમને જરૂર મદદ કરશે. અને સુદર્શન તેઓ સાથે લઈશે. દેવોએ કદાચ સુદર્શનનું ચતુર યાંશે તો હું તેની પછવાડે સતી થઈ ખરીશ. ॥૩૧-૪૩॥

भक्ष्याणि पेयानि मयोर्पितानि शुह्णं तु सर्वे मयि सुमसन्नाः
 श्वो भावि कार्यं किल मंडपेऽत्र समेत्य सर्वैरिह संविधेयं
 नायाति पुत्रीं किल मंडपेऽद्य करोमि किं भूपतयोऽत्र कामं
 प्रातः समावास्या सुतां नपित्ये गच्छन्तु तस्माच्छिविराणि भूपाः
 इच्छापणं वा परिचिन्त्य चित्ते प्रातः करिष्याम्यथ संविवाहं
 शुत्वा नृपास्तेऽबितथं विदित्वा वचो यशुः स्वानि निकेतनानि
 सुवाहुर्यार्यजनैः समेतः चकार कार्यणि विवाहकाले
 पुत्र समाहूय गृहे सुगुप्ते पुरोहितैर्वेदविदां वरिष्ठैः
 स्नानादिकं कर्म वरस्य कृत्वा विवाहभूपाकरणं तथैव
 आनाय्य वेदीरचिते गृहे वै तस्यार्हणं भूमिपतिश्चकार
 समाप्तभूपां विधिवद्विधिज्ञाः स्त्रियश्च तां राजसुतां सुयाने
 आरोप्य निन्युर्वरसंनिधानं चतुष्कयुक्ते किल मण्डपे वै
 अग्निं समाधाय पुरोहितः स हुत्वा यथावच्च तदन्तराले
 आह्वाययचौ कृतकौतुके तु वधूवरौ प्रेमयुतां निकामं
 लाजा विसर्गं विधिवद्विधाय कृत्वा हुताशस्य प्रदक्षिणां च
 ददौ नृपेन्द्रस्तु सुदर्शनाय सुश्रुजितं पारिवर्हं विवाहे
 श्रुतद्वयं साभ्युजां रथानां सुभूषितं चापि शरीरयस्युतं
 प्रदोस्तदान् हेमविभूषितांश्च गजान् गिरेः शृंगसमानदेहान्
 करेणुकानां च शतं सुचारु दासीशतं काञ्चनभूषितं च
 सिन्धुर्भवानां तुरंगोत्तमानां अदात्सहस्रं द्रितयं सुरस्यं

॥ १४४ ॥
 ॥ १४५ ॥
 ॥ १४६ ॥
 ॥ १४७ ॥
 ॥ १४८ ॥
 ॥ १४९ ॥
 ॥ ५० ॥
 ॥ ५१ ॥
 ॥ ५२ ॥
 ॥ ५३ ॥

व्यास उवाच ॥ न्यास कहे छे ते प्रभाषे पुत्रीनुं वयन. सावणी सुभाळु राळ्ळ्ळि निश्चय करी पुत्रीनां वयन उपर विधास राभी ते लग्न करी देवाना निर्णय छपर आन्या. पछी सुभाळु राळ स्वयंवर मंडपमां गर्ड राळ्ळ्ळोने कहेवा लाग्या. हे राळ्ळ्ळो तसे आंज तो पोतपोताने छतारे ज्ञेया. आवती काले हुं मारी पुत्रीने सनजवी लग्न करवाना निश्चय छपर आवीश. आज आप थंका थंका पीज्या अने मारा अतिथि सत्काराने स्वीकार करे. आवती काले आप थंका थंका आं मंडपमां आवीने योग्य लागे तेम करवुं. आज तो मं मारी पुत्रीने धळुं समजवी पळु ते मंडपमां आवती नथी ज्येठले हुळ पळु मारी पुत्रीने आभासन आपी समजवी ठांयपळु रीते सखा मंडपमां लार्थ आववा थनतुं करीश. माटे आज आप थंका पोतपोताने छतारे पधारो ॥ हुं मारा मन साथे विचार करीने सवारो ठांय ज्येठ प्रकारनुं पळु (शरत) करीने अथवा थळी रीते विवाह करी नाभीश. राळ्ळ्ळो ज्ये सुभाळुनुं ज्ये वयन सायुं मान्युं अने छतारे गया.

सुभाळुये पोताना सखाहकारो अने पोताना पुत्रोने जेकावी तेनी साथे विचार करी शुभस्थणे पोताना वेद वाखेला पुरोहितोने हाथे विवाहने योग्य कार्यानी तयारी करी. वरराजने नवरावी घोवरावी लग्नेने योग्य आभूषणो विगरेथी शणुगारीने स्वैधी वेदी पासो तेने जेसांरीः तेनुं पूजन कर्युं. पछी कन्याने पळु श्रीज्ये ज्ये विधिवत् राजरीत प्रभाषे आभूषणो विगरेथी शणुगारीने वाहनुंमां जेसांरी थंकांण्डा लग्नमंडपमां वरनी पासो लक्ष आवी. लग्नेनी थळी विधि करायो पछी अग्निनुं आवाहन करी, विधिवत् होम करी, हथेवाणो जणवीने, लाळ होम करीने, अग्निने प्रदक्षिणा अने थळी लग्नेने योग्य विधि करी सुदर्शनने कन्यादान कर्युं. सुदर्शनने पोथाक आयो. शणुगारेवा अने सत्रास्रभी जुळ्ळ ज्ये २०० रथ, पवंत जेवा महानभत सुवर्णथी शोखता १०० हाथीज्यो, १०० हाथपुत्रीज्यो, सुवर्णथी सुशोभित १०० हासीज्यो अने सिंधुना छतपोतम २००० घोडा पोथाकर्मा आयो ॥४४-५३॥

अदात्पुनर्दाससहस्रमेकं सर्वयुधैस्संभृतभूपितं च
 रत्नानि बांसासि यथोचितानि दिव्यानि चित्राणि तथाऽऽविक्रानि
 क्रमेणानां च शतत्रयं वै प्रत्यादिशत भारभृतां सुचारु
 शतद्वयं वै शकटोत्तमानां तस्मै ददौ धान्यरसैः मपूरितं
 मनोरमां राजसुतां प्रणम्य जगाद वाक्यं विहितांजलिः पुर
 दासोऽस्मि ते राजसुते वरिले तद् द्यूहि यत्स्याच्च मनोगतं ते
 तं चारु वाक्यं निजगाद साध्वी स्वस्त्यस्तु ते भूप कुलस्य वृद्धिः
 संमानिताहं मम ह्यनवे त्वया दत्ता यतो रत्नसमा स्वकन्यका
 सुमेरुस्त्यस्तु कृतः सुतोऽद्य मे यद् भ्रष्टराज्याय किलाधनाय वै
 वनाधिवासाय विसैन्यकाय सुदर्शनायाथ सुतार्पिता मे
 वैरं च सर्वैः सह संविधाय कि वर्णये धर्ममिदं त्वदीयं
 निशम्य शक्यानि नृपः महष्टः कृतांजलिर्वाक्यमुवाच भूपः
 गृह्णाण राज्य मम सुमसिद्धं नोचेत्तदर्थं मतिष्ठन्न चात्र
 सुतान्विता राज्यफलाग्निं भुंक्ष्व विधाय वाराणसिकानिवासं
 आकर्ष्य तद्भाषितमर्थवच्च जगाद वाक्यं च मनोरमा तम्
 राजन् शिवं तेस्तु कुरुच राज्यं विसर्जयास्मान्निजसन्न गन्तुं
 सुतोपि मे दृन्मवाप्य राज्यं साकेतपुत्र्यां निवसिष्यतीह
 न कापि चिन्ता मम भूप वर्तते संचिन्तयन्त्या भुवनेश्वरीं वै

तेमज्ज वधी जतनां आयुधीयी सङ्ग यथेसा १०० सैत्तिहा; विविध प्रकारां सुतरात्त रेशमी
 गीतनां अग्रद्वय वस्त्रैः, सामान परेसा ३०० विट, धान्य वजरे वसेत्तयाथी बरेसां २०० गाडां
 वजरे येषाकमां आयां. पछी सुदर्शननी माता राजपुत्री मनोरमाने प्रथाम इरी सुथाहु राज ये हाथ
 जेडी कडेवा बाज्या. हे राजपुत्री, हुं तयारो दास धुं. शे मारी पुत्री तमारा पुत्रने परष्यामी छे. हुंने
 माई योज्य हाई सेवा होय तो कडे. मनोरमा कडेवा बाज्यां हे महाराज, तमाईं अने तमारा कुणुं
 कल्याण्य थाज्या. वंशवृद्धि थाज्या. तसे मने धरौ सतोषे आये छे के क तसे तमारी रत्न सरणी कन्या
 मारा पुत्रने परष्यामी. राज विनाना, धन विनाना, वनमां गहेनारा, सैन्य विनाना मारा पुत्रने तसे
 कन्या आपीने तेने तसे केशु पर्वत कवेडा मोटा करी देयाइये छे.

सुभाहु राज इर्ष पात्री मनोरमातुं वचन सांज्जी हाथ जेडी इरी कडेवा बाज्या. हे राजपुत्री, तसे
 माईं व्या आयुं राज्य तमारा पुत्रने माटे देवानुं स्वीकारो अथवा तो अर्धुं राज्य ल्यो अने तसे
 पुत्रनी साथे कशीमां रही राज्यमां सुभ भोगवे. त्यारे मनोरमा जेतुं वचन सांज्जी कडेवा बाज्यां के हे राज, त
 तमाईं कल्याण्य थाज्या. तसे तमाईं राज्य करो अने असने आभारा धर तरहे ज्वानी रज आये.
 मने भात्री छे के मासे पुत्र अयेक्यामां रहीने दासक देशतुं राज्य करशे. श्री धुवनेश्वरीतुं यिंतन
 करती ज्येची मने हे राज, क्राईपथ्यु जतनी यिंता के लय थातो नथी.

प्रातःकाल यथे त्यारे सवारै प्राब सुहूर्तमां जगेसा राजज्जाने सुदर्शन साथे शशिइजानो यई
 गयेतो विवाह अथुवामां आवतां अने वालां, यइधम वजरे वाज्जिने तथा शंभु अने अइंग वजरेना शब्दो
 सांज्जी होयथी धिरायेला राजज्ज्य परसेपर कडेवा बाज्या के वाज्जिनेना, गीतना अने वेदद्वितिया
 शब्दो सांज्जी, नईं सुभाहु राजज्ज्य आपज्जने जोटां वचनथी छतरिने सुदर्शन साथे योतानी
 पुत्रीतुं कन्यादान व्यापी दास करी नाथ्या छे. ॥पृष्ठ-६४॥

मातृनृपाः समाधिगम्य कृतं विवाहं रोपान्विता नगरब्राह्मणतास्तथोचुः ॥६३॥
 शृण्वन्तु तुर्यनिन्दान्किल वाचमानान् शलस्वनानभिभवन्ति मृदंगशब्दाः ॥
 गीतञ्चर्ति च विविधं निगमस्वनं च मन्याये नृपतिनाथ कृतो विवाहः ॥
 अस्मान्मतार्थं वचनैर्विधिवच्चकार वैषाहिकेन विधित्वा करपोडनं च ॥
 अथैव तं नृपकलं क्रधरं च हत्या बालं तथैव किल तं न विवाहयोग्यं ॥६५॥
 एवं वदन्तु नृपतिष्वथ कन्यकायाः कृत्वा विवाहविधिप्रतिपद्यमावः ॥
 श्रूयान्निभन्वयितुमाद्य जगाम राजा काशीपतिः स्वसुहृद्भिरतिप्रभाचैः ॥६६॥
 आगच्छन्तं नृपं दृष्ट्वा नृपाः काशीपतिं तदा ॥
 स गत्वा मणिपत्न्याथ कृतांजलिप्रपापत ॥
 भवद्भिस्तु शमः कार्यो महान्तो हि दयालवः ॥
 तन्निसम्य वचस्तस्य नृपाः क्रोधपरिप्लुताः ॥
 विहितं सम्यागतिथ्यं भुक्तं पीतं सुसङ्कृतं ॥
 सुबाहुरपि तच्छ्रुत्वा जगाम चकितो दृष्ट्व ॥
 गते तस्मिन्परीपालाश्रुक्ष सम्यं पुनः ॥
 केचनेनोचुः किमस्माकं हितं तेन हतेन चै ॥
 इत्युक्त्वा च गताः केचित् स्थिता द्रष्टुं च कैतुकं ॥

इतीश्री सुवनेश्वरो कथायां अष्टादश साहस्र्यां संहितायां
 सुदर्शनं चरित्रे शशिकलाविवाहवर्णनं नाम अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

आजन्म जे राज्ञ्यांमां दैवकं सरणा जेवा सुभाहुने, जे कन्याने, परशुवाने लायक नही जेवा जाणक सुदर्शनने आपणु मारी नापणुं. जेम राज्ञ्या परस्पर विवाह करता इता त्या राज्ञ्याने व्यामंनवु आपवा माटे पोताना आप्तवर्ग साथे काशीपति सुभाहु राज तेज्यानी सन्मुख आव्या. तेने व्यावता जेठने क्रोधशी घेरायेला जे भधा कांई पणु जाल्या नही. सुभाहु त्या आवी प्रत्याम करी, हाय जेडी दहेवा लाग्या हे राजकृतीज्या, मारी कन्याने धणुं समज्या फतां छिनाहितने विचार इयां विना तेणे सुदर्शन साथे लग्न कर्यां जेमां दुं कांठपणु करी शकुं तेम न हते.

आप भक्षये' शक्ति राषवी जेठिजे, कारखु जे आप सां दयाछु छे. मारे त्या आवी आज्ञ आप भक्षजे जेज्जन लेवुं जेवी मारी प्रार्थना छे. जेनुं वयत सांजणी क्रोधशी घेरायेला राज्ञ्या दहेवा लाग्या दू हे राज, पोतपोताने घेर यादंयुं जवानुं तमाइं दहेवुं सायुं छे. तसे व्यमारी धणुी नेमानगति करी. जेने पुणु भायुं पीयुं' अने सत्कार पाग्या. हवे बला थड जेम आव्या तेम पाछा तमाइे घेर ज्ञ्या जेसे तमाइं सोडुं' पणु जेवा मागता नथी. सुभाहु राज ते सांजणीने पोताना राजदरपारमां गया अने क्रोधशी घेरायेला राज्ञ्या युं करी तेनी जितंमां पडया.

ते गया पछी राज्ञ्या परस्पर विचार करावा लाग्या जे आपणु ज्या नगरीना भक्षा मागीं राक्षी कन्याने लई लेवी अने सुदर्शनने हणुी नापवे. दैवदाक राज्ञ्या दहेवा लाग्या जे तेने हणुवाथी आपणुने शुं लाग्य छे ! आपणुे कही जेयु नडेवुं जेवुं आ कोटुक जेयुं; हवे आपणुे जेम आव्या इता तेम पोतपोताने घेर जाल्या जवुं अजिजे. जेम कही दैवदाक राज्ञ्या जाल्या गया दैवदाक जे कोटुक जेवा रोमाणु अने दैवदाक मागीं राक्षी लडवा हवा रक्षा ॥१३-७३॥

इतिश्री सुवनेश्वरो कथायां अष्टादश साहस्र्यां संहितायां

सुदर्शन चरित्रे शशिकळा विवाहे राजविग्रहो नाम अष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥

अथ नवमोऽध्यायः ॥९॥ सुदर्शन कथा ॥

न्यास उवाच	परं विशदकार्याणि कृत्वा सर्वाणि पार्थिवः ॥	पारिवर्हं प्रदत्वाथ मंत्रयन् सन्धिवैः सह ॥ १ ॥
दूतैर्नु कथितं श्रुत्वा मार्गसंरोधनं कृत ॥	॥	वभूव विमना राजा सुबाहुरभितद्युतिः ॥ २ ॥
सुरर्जन उवाच	॥	अस्मान्विसर्जयाथ त्वं भारद्वाजाश्रमं पति ॥ ३ ॥
सुदर्शनस्तदोवाच शशुरं सशितत्रयम्	॥	मे ऋरिष्यति साहाय्यं माता श्री शुवनेश्वरी ॥ ४ ॥
वृषेभ्यश्च भयं किञ्चिन्न कर्तव्यं तयानय	॥	वलेन महताविष्टो काशीपतिर्यथावन्तु ॥ ५ ॥
व्यास उवाच ॥	॥	गच्छन् ददर्शो सैन्यानि नृपाणां रघुनन्दनः ॥ ६ ॥
जामागुनिश्रयं बुध्वा विससर्ज गतश्च स ॥	॥	जजापकाशरं मंत्रं कामराजमनुत्तमम् ॥ ७ ॥
रथे परिष्टव शूरः सदा रो रथसंस्थितः ॥	॥	उस्थिता सैन्यसंयुक्ता हर्षुकामास्तु कन्धकां ॥ ८ ॥
तव सर्वे महीपालाः कृत्वा कोलाहलं तदा ॥	॥	तत्रापि नेदुः शंखाश्च भेयश्चानक्रुदुभिः ॥ ९ ॥
काशीराजस्तु तान्दृष्ट्वा हन्तुकामो यभूवह ॥	॥	शशुजित्संस्थितो युद्धे युध्वाजित्तसहायकः ॥ १० ॥
सुगोहोश्च नृपाणां च परस्परं जिघांसतां ॥	॥	युधाजिदयतो गत्वा सुदर्शनमुपस्थितः ॥ ११ ॥
केन्यि प्रेसकास्तस्य सहानीकै स्थिता भुवि ॥	॥	परस्परं ते वाणौघिस्ततश्चुः क्रोधमूर्च्छिताः ॥ १२ ॥
शशुनिचेन सहितो हन्तुं श्रातरमात्मनः ॥	॥	साहाय्यार्थं जगामाथ जामातरमनिन्दितं ॥ १३ ॥
काशीपतिस्त्वदा तूर्णं सैन्येन बहूना दृवः ॥	॥	दृवतं सुदर्शनं वीक्ष्य बहूभिः शशुसैनिकैः ॥ १४ ॥
एषं प्रष्टते सग्रामे दाशने लोमहर्षणे ॥	॥	प्रादुर्बभूव सहसा देवी सिंहापरिस्थिता ॥ १५ ॥
नानायुधपरा रम्या वरभूषणभूषिता ॥	॥	तां दृष्ट्वा तेऽथ भूपाला विस्मयं परमंगताः ॥ १६ ॥
केपि सिंहसमाल्ना कुतो वेति समुत्थिता ॥	॥	सुदर्शनः सुबाहुश्च तामालोक्य वराननां ॥ १७ ॥

અધ્યાય ૧ મો સુદર્શન કથા

વ્યાસ ઉવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે એ પ્રમાણે વિવાહનાં કામ પૂરાં કરીને પોષાક અને દાયજી આપીને પ્રધાનો સાથે સલાહ કરીને સુબાહુ બેઠો છે ત્યાં ફરોજી આવી કહ્યું કે બધા માર્ગ રાખજોએ શોકલા છે. ત્યારે સુબાહુ રાખ ધયા ચિંતાતુર થઇ ગયા.

સુદર્શન ઉવાચ ॥ સુદર્શન કહે છે ॥ પોતાના સાયરાને ચિંતાતુર થયેલા બેઠો સુદર્શન કહેવા લાગ્યો. હે રાખ, તમે અમને વ્યારદ્વાજ સુનિના આશ્રમે જવા માટે રખ આપો. અમારે માટે તમોએ ઢાઈપણું બતની ચિંતા કે ભય રાખવાં નહીં. મને ખાતી છે કે શ્રી હુવનેશ્વરી અમારી સહાયતા અને કલ્યાણ કરશે.

વ્યાસ ઉવાચ ॥ વ્યાસ કહે છે ॥ જમાઈનો એ પ્રમાણે નિશ્ચય બહીને તેને આયેલા પોષાક કન્યાનો દાયજી અને રિયાસત સાથે રવાના કર્યો. તેની પછાડે સુબાહુ રાખ પંચ મોહું સંન્ય લઇ નીકળ્યા રથેથી વીંટાયેલા, પોતાની સ્ત્રી સાથે રથમાં બેઠેલા સુદર્શન બહાર નીકળ્યો ત્યારે રાખજોના વિશાળ સૈન્યોએ કાશી નગરીને ઘેરેલી તેણે બેઠું. તે વખતે તેણે ભગવતીના કામરાજ બીજનું સ્મરણ કર્યું.

ત્યારપછી બધા રાખજો મોટા પડકાર ને સિંહનાદ કરીને કન્યાનું હરણ કરવા માટે સૈન્યની સાથે તૈયાર થયા. કાશીરાખ પણુ તેજોને બેઠું હણવા માટે તૈયાર થઇ ગયા. તે રણસંઘામમાં પરસ્પર હણવાને ઈચ્છતા સુબાહુ રાખ અને બીજા રાખજોના લશ્કરમાં શંખ, પડધમ, નગારાં અને ઢોલ વગેરેના નાદ થવા લાગ્યા. યુધ્ધભિતની મદદ સાથે શત્રુભિત પણુ લડાઇમાં સાચો બિલો રહ્યો. તે રણસંઘામમાં ઢેટલાક રાખજો તે પોતાના લશ્કર સાથે વટરથ રહીને પ્રેક્ષક તરીકે છેટા ઉભા બેતા હતા. યુધ્ધભિતની મદદથી શત્રુભિત આગળ આવી પોતાના લાઇને હણવા તૈયાર થયો ત્યારે એક બીજા ક્રોધાયમાન થઇ બાણોના વરસાદ વરસાવવા લાગ્યા. તરતજ કાશીપતિ સુબાહુ મોટા સૈન્યની સાથે પોતાના જમાઈની મદદમાં બંધાં બંને ભાઇ લડતા હતા ત્યાં આવી પહોંચ્યો અને ભયંકર લડાઈ કરવા લાગ્યો. એ પ્રમાણે રૂંવાડા ઊભાં થાય એવાં કારણુ રણસંઘામ ચાલતો હતો ત્યારે મોટા લશ્કરથી ધરાયેલા પોતાનાં ભક્ત સુદર્શનને બહી ત્યાં સિંહ ઉપર બેઠેલાં દેવી એકદમ પ્રગટ થયાં. ॥ ૧-૧૫ ॥

प्रणामं चक्रुस्तस्वस्या मुदितौ दर्शनेन च ॥ ननाद च तथा सिंहे गजाहस्ताश्रकंपिरे ॥१६॥
 युधाजितु सुसंक्रुद्धस्तानुवाच महीपतीनः ॥ अवमन्य च नः सर्वान् बलहीनो बलाधिकान् ॥१७॥
 कन्यां गृहीत्वा संयाति निम्नन्तु कन्याकान्वितं ॥ किं भीताः कामिनीं वीक्ष्य सिंहस्योपरि संस्थित्वां ॥१८॥
 इत्युत्सो सैन्यसंगुक्तः शत्रुजितसहितस्त्वदा ॥ सुमोच विशिलांरूर्णै युधाजिच्च शिलाशितान् ॥१९॥
 मुदर्शनस्तु तान्याणैश्चिच्छेदोपततः क्षणात् ॥ अभवद् दारुणं युद्धमेकेन बहुभिस्त्वदा ॥२०॥
 एवं युद्धे प्रहृते तु चुकोप चंडिका भृशं ॥ दुर्गां देवीं सुमोचाथ बाणान्युधाजितं प्रति ॥
 अभवचुमुलं युद्धं क्षत्रियाणां चिनाशकृत् ॥ शत्रुजिन्निहतस्तत्र युधाजिदपि पार्थिवः ॥२२॥
 पतितौ तौ स्योपस्थात् हाहाकारो महानभृत् ॥ विस्मयं परमं प्राप्ता भूपाः सर्वे विलोक्य तान् ॥२३॥
 मृतं सभागिनेयं तं युधाजितमवेक्ष्य ते ॥ भयार्तां दुद्रुवुर्भूपाः केचिदर्शनक्रांक्षिणः ॥
 स्त्रियताः सांजलयस्तत्र वर्णयन्तः सुदर्शन ॥ भीतः सुबाहुस्तुष्टाव दुर्गां दुर्गांतिनाशिनीं ॥२४॥
 नमः शिवायै शान्त्यै ते विधाये मोक्षादे नमः ॥ विश्वव्याप्त्यै जगन्नातर्जगद्धात्र्यै नमः शिवे ॥२५॥
 नाहं गतिं तव धिया परिचिन्तयन्वै जानामि देवि सगुणः किल निर्गुणाय ॥
 किं स्तौमि विश्वजननि प्रकटप्रभावां भक्तार्तिनाशनपरं परमां च शक्तिं ॥२६॥
 ब्रह्मा हरश्च हरिर्प्यनिशं स्तुवंतो नान्तं गताः सुरवराः किल ते गुणानां ॥
 काहं विभेदमातिरेव गुणैर्दृष्टौ वै वक्तुं क्षमस्तव चरित्रमहोत्सुद्युधिः ॥२७॥
 सत्संगतिः कथमहे न करोति कामं प्राप्तं गिकापि चिहिता खलु चित्तशुधिः ॥
 जामातुरस्य विहितेन समागमेन प्राप्तं मयाऽद्भुतमिदं तव दर्शनं वै ॥
 ब्रह्मापि वांछति सदैव हरो हरिश्च सेन्द्राः सुराश्च मुनयो विदितार्थतस्वाः ॥
 यदर्शनं जननि तेद्य मया दुरापं प्राप्तं विना क्षमदमादिसमाधिभिश्च ॥२९॥

विविध प्रकारनां व्यायुध धारण करेलां, सुंदर, रूपाणां जेवां देवीने जेधने अंधा राजाज्या विस्मय पायी गया. अने परस्पर कडेवा लाग्या हे सिंध उपर जेठेही आ दोगु छे अने कथाथी आची ? त्यारे सुदर्शन अने सुष्णहु राज सुंदर सुभवाणां जेवां लगवतीनां दर्शनथी हर्ष पायी जेते प्रणाम कथां. जे वपते सिंधनी गर्जनाथी हाथीज्या कंठवा लाग्या. क्रोधयमान थयेते। युधान्जित अंधा राजाज्याने कडेवा लाग्ये के हे राजाज्या आ निर्भण जेये सुदर्शन अणवान जेवा आपण्य अंधायनुं अपमान करी कन्याने लछ अथ छे माटे जेते कन्यानी साथे हस्यो, सिंध उपर जेठेही आ श्रीथी लय शा माटे पाये छे ? जेम कडी युधान्जित तेनुं सैन्य अने शत्रुजित अंधाज्ये तीक्ष्ण पाथो सुदर्शन उपर ट्रेकवा भांड्यां. त्यारे सुदर्शन पळु क्षुवारमां तेने पोताना पाथोथी मापी नाथवा लाग्ये।

जे प्रभाषे युद्ध यावतुं हतुं. त्यारे पोताना वाकतने धया शत्रुज्याथी धरायेते जेधने देवीने क्रोध यड्यो. अने पोते युधान्जितनी साथे पाळु ट्रेक्यां. जे पाळुमाथी विविध प्रकारनां रूपावाणी अने विविध शास्त्राळ धारण करेही जेवी अनेक दुर्गाज्या निरुणी. तेज्या साथे क्षत्रिज्याने विनाश करनाई लपंकर युद्ध थवा भांड्युं. जे दुर्गाज्याज्ये युधान्जित अने शत्रुज्यतने-हस्युया अने-तेज्या रथ उपरथी नीचे पडथा त्यारे सेठे हाहाकार थई गयो. अंधा राजाज्या जे जेधने आश्चर्य पाग्था. ते वपते बाण्ये शत्रुजित साथे हस्ययेका युधान्जितने जेठ सुष्णहु राज बगवतीनी स्तुति करवा लाग्या.

शिवारथ, शांतिरथ, विद्यारथ, जेवा हे बगवती तमने हुं प्रणाम करे हुं. विक्षमां व्यापेलां, जगतनुं पोषण्य करनासं जेवां हे जगदंभा हुं तमने प्रणाम करे हुं. हे देवी, आप तो, नित्युं छे, तेने सशुल्य जेवा हुं देवी रीते ज्ञाणपी थकुं. वाकतोना कष्ट वपते-तेनी वारे यडनारां परम शक्तिरथ अने प्रकट प्रभावावाणां हे, विक्षजननी हुं तमारी देवी रीते स्तुति करी थकुं.

प्रसा, महादेव अने विष्णु तथा देवतांज्या हंसेशां तमारी स्तुति करतां छतां तमारा अणुना पारने पाभता नथी तो हे मा, रमेशुल्य, तमेशुल्य अने सत्वशुल्य वीटयेते अने वेद बुद्धिवाणे अहंप्रसुद्धि हुं तमारा अरिजने कथ रीते वर्णुवी थकुं. ॥१६८८॥

॥ किं वर्णयामि त्वं देवि दयां चरित्रं काहं सुमंदमतिराशु तंवावलोकां ॥३०॥
 शत्रू ह्येता सुवर्कितौ तरसा त्वयाद्य सरक्षितोयमधुना ध्रुवसंधिस्तुः ॥
 त्वद्दर्शनादहमहो सुकृती कृतायो जातोस्मि देवि भुवनेश्वरि धन्यजन्मा ॥३१॥
 शक्तास्ति जन्ममरणादिभयान्विहन्तुं ज्ञातस्तवाद्य महिमा प्रकटप्रभावः

व्यास उवाच ॥
 एवं स्तुता तदा देवी प्रसन्नवदना शिवा ॥ उवाच तं नृपं देवी वरं वरय सुव्रत ॥३२॥
 सुवाहुर्लवाच
 एकतो देवलोकस्य राद्यं भूषण्डलस्य च ॥ एकतो दर्शनं मातस्तव तुल्यं न कर्हिचित् ॥३३॥
 तथापीच्छाम्यहं मातर्याचितुं चांछितं वरं ॥ तव भक्तिः सदा मेस्तु निश्चला ह्यनपायिनी ॥३४॥
 नगरेत्र त्वया मातः स्थातव्यं मम सर्वदा ॥ दुर्गा देवीति नाम्ना वै त्वं शक्तिरिदं संस्थिता ॥३५॥
 यया सुदर्शनस्त्रातो रिपुसंघादनामयः ॥ तथा रक्षा प्रकृतव्या वाराणस्यास्त्वयास्विके ॥३६॥
 यावत्पुरी भवेद् भूमौ सुमतिष्ठा सुसंस्थिता ॥ तावत्स्वयात्र स्थातव्यं दुर्गे देवि कृपानिधे ॥३७॥
 दुर्गेवाच ॥

राजन्सदा निवासो मे मुक्तिपुर्गा भविष्यति ॥ रक्षार्थं सर्वलोकानां याचतिष्ठति मेदिनी ॥३८॥
 अथो सुदर्शनस्तत्र पतितो चरणाम्बुजे ॥ सांजलिः परया भक्त्या तुष्टाव जगद्दविकां ॥३९॥
 अहो कृपा ते कथयाम्यहं किं ज्ञातस्तवया यत्किल भक्तिहीनः ॥
 भक्तानुकंपी यकलोजनोस्ति विद्युक्तभक्तेरवनं व्रतं ते ॥४०॥
 करोमि मातः किमथात्र मूढः क वा व्रजामीत्यनुमोदयाशु ॥
 कार्यं विभूढोरिम तवाज्ञयाऽहं मच्छामि तिष्ठे विहरामि मातः ॥४१॥

આહો સાપુર્યોતી સમાગમ પ્રસંગવશાત યથો હોય-તોપણ ચિત્તને યુક્ત કરે છે. આ મારા
 જન્મભાઈના સમાગમથી મને દેવતાઓને દુર્લભ એવું તમારું દર્શન થયું. બ્રહ્મા, શંકર, વિષ્ણુ, ઇન્દ્રદિ
 દેવતાઓ અને તરવાર્યને અભુનામ એવા મુનિઓ હે મા; તમારા દર્શનની ઈચ્છા રાખે છે. સોટા
 તપથી પ્રાપ્ત થનારું તમારું દર્શન શમ, કમ, સમાધિ કે તપત્ર્યર્થ વિના મને આજ્ઞા શત્રુઓને હણી નાખ્યા અને
 તમારા ચરિત્રનું હું શું વર્ણન કરું? તમે આજ્ઞા કણુમાત્રમાં બળવાન શત્રુઓને હણી નાખ્યા અને
 દુવસંધિના પુત્રનું રક્ષણ કર્યું. આપના દર્શનથી મારા બધા મનોરથ પૂરા થયા એ અને હે મુત્તનેશ્વરી
 આજ્ઞા મારો જન્મ ધન્ય થયો છે. તમે જન્મ મરણાદિ વિકારોને મટાડવા સમર્થ છે! તમારા પ્રગટ
 મહિમા મેં આજ્ઞા અણુથી.

ન્યાસ ઉવાચ ॥ ન્યાસ કહે છે એ પ્રમાણે સુખાહુની સ્તુતિ સાંભળીને પ્રસન્ન મુખવાળા ભગવતી
 કહેવા લાગ્યાં. હે રાજ તારી ઈચ્છા પ્રમાણે વરદાન માગ્ય.

સુવાહુ ઉવાચ ॥ સુખાહુ કહે છે. હે મા, એક બાજુ ભૂમંડળનું અને દેવલોકનું રાજ્ય અને
 બીજી બાજુ તમારું દર્શન મૂકીએ તો પંચ તમારા દર્શનની બરોબર એ થાય નહિ. તો પચુ હે માતા,
 હું તમારી પાસે વરદાન માગુ છું કે કોઈપણ જન્મમાં નાશ ન પામે એવી તમારી આયળ ભક્તિ મને
 પ્રાપ્ત થાય અને તમે મારી આ કાશીનગરીમાં વસીને દુર્ગા દેવી એ નામે શક્તિરૂપે આહોં રહો. જીવી
 રીતે તમે શત્રુઓના સમૂહનો નાશ કરીને સુદર્શનની રક્ષા કરી તેવી રીતે તમે આ વારાણસી (કાશી)ની
 રક્ષા કરો. જ્યાંસુધી પૃથ્વીમાં આ નગરી રહે ત્યાંસુધી તમેએ અહીં રહેવું એવી મારી પ્રાર્થના છે. ॥૨૭-૨૭॥

गच्छयोध्यां महाभाग कुरु राज्यं कुलोचितं ॥४२॥
 शं विधास्याम्यहं नित्यं राज्ये ते न्यसत्तम ॥४३॥
 मम पूजा प्रकृतव्या बलिदानविधानतः ॥४४॥
 नवरत्ने महापूजा पुत्र कार्या विशेषतः ॥४५॥

नता सुदर्शनेनाथ सपत्नीकेन पूजिता ॥
 स्तुता मनोरमादेव्या भ्रूपाक्षरन्यमानवैः ॥४६॥
 प्रणेमुस्तं समागम्य यथा शकं सुरास्तथा ॥४७॥
 ऊजुः सर्वे महीपाला अयोध्याधिपति तदा ॥४८॥
 कुरु राज्यमयोध्यायां पाळयास्मान्प्रोत्तम ॥४९॥
 धन्यस्त्वं कृतकृत्योसि बहुगुण्यो धरातले ॥५०॥
 भव त्वं नैश्र संसारे साधवोत्तियपरा ॥५१॥
 तत्सर्वं श्रोतुमिच्छामस्त्वं ब्रूहि त्ववरोत्तम ॥५२॥
 कथं ज्ञाता त्वया देवी परमा शक्तिरुत्तमा ॥५३॥

ब्रह्मादयोऽपि सेशाश्च न जानन्ति सुरासुराः ॥५४॥
 सान्त्विकी राजसी चैव तामसी त्रिगुणा मता ॥५५॥
 सगुणो सुबसेन्या सा चित्तनीया सदा जनैः ॥५६॥

न्यास उवाच ॥
 तं तथा प्रार्थयन्तं तु देवी माह दयान्विता ॥
 स्मरणीया सदा पुन पूजनीया प्रयत्नत ॥
 आष्टम्या च चतुर्दश्यां नवम्यां पर्वणीदिने ॥
 मावे चैत्रे तथाऽऽप्याहेऽश्विने कार्यो ध्रुवं मलः ॥

न्यास उवाच ॥
 इत्युत्त्वान्तर्हिता दुर्गा देवी श्री शुबनेश्वरी ॥
 अन्वर्हितां शिवां दृष्ट्वा राजानः सर्वे एव ते ॥
 सुवाहुरपि तं नत्वा स्थितश्चाग्रे सुदान्वितः ॥
 त्वमस्माकं मधुः शास्ता सेवकास्ते वयं सदा ॥
 त्वत्प्रसादान्महाराज दृष्ट्वा विश्वेश्वरी शिवा ॥
 केय शक्ति कुतो जाता किंप्रभावा वदस्व तत् ॥
 यत्प्रभावा च सा देवी यत्स्वरूपा यदुद्भवा ॥
 बाल एव वनं प्राप्तस्त्व तु वृत्तं भयाहुरः ॥
 सुदर्शन उवाच ॥

किं त्वमीभि महीपाला देव्याश्चरितमुत्तमं ॥
 सर्वस्याथा महालक्ष्मीर्वरेण्यो शुबनेश्वरी ॥
 निर्गुणा सर्वथा ज्ञातुं अशक्या योगिभिरुत्पाः ॥

दुर्गा उवाच ॥ दुर्गा कहे छे ॥ हे राज, आ मुक्तिपुरीरूप काशीमां प्रजना रक्षायुं माटे न्यसिद्धी पृथ्वी रहैरो लासिद्धी दुं इमेशां रहीश. लागपछी देवीना पगमां पडेवो जेवो सुदुर्शन जे हाथ जेडी वाजिती भगव आनी स्तुति करवा लाग्यो हे मां तमारी कृपातुं वर्णुं न दुं शुं कइ २ भक्तिहीन जेवा तमार आ सेवकतुं तमे रक्षयुं क्युं वाजि राजनारा उर न तो अनां प्रीती राभे छे १ लुं माग जेवा अणुतुं राणुं कव जे तमारो नियम छे हे मा, दुं तमारी स्तुति करवा सभयं नथा. जेतो देव जाओ पयु. थार पागी शक्या नथी. देवण तमारो शरणु तमारा वरलयुमा भने सदा राभो जेटकुं कइ छु. हे मा इवे माई कयां अबु अपने शुं करवु जे माटे आप आना आपो. तमे कहे लां जह अने तमारी सेवा करी शकुं ॥३८-६१॥

व्यास उवाच ॥ व्यास कहे छे

जे प्रभाषे प्रार्थना करता सुदुर्शनने इयाणु देवी कहेवा लाग्यां. हे पुत्र, तुं अयोध्यामां जह वशपरंपरानी प्रयासिका प्रभाषे राब्य कर. लां इमेशां तुं भार रभरथुं अने पूजन करव ॥ हे राज तारा राब्यमां दुं इमेशां तारु इटयायु करीश । आठम नाम योइश अने तेवारना उत्सवने द्विसे जप होम अने भविदान साथे भारी पूज करवी ॥ माध जौन व्यसाडनां नवरतोमां तथा आशु भडिनाना नवरावमा तो जरुं आरो, जोटा यज्ञ भडोत्सव करवो, अने महापूज करवी. ॥४२-४५॥ १

व्यास उवाच ॥ व्यास कहे छे ।

सुदुर्शन, तेनी गण्डी शाशकणा तेनी माता मनोरमां अने जीज राजको जेना पगमां पज्यां छे जेवां श्री / भवनेकरी दुर्गा देवी' उपर प्रभाषे 'कही अंतरधान यई गयां ॥ जगद्व्याते अंतरधान यथेवां जेई देवताजो इद्रने प्रलाम करी उवा रहे' तेमं यथा राजको, इर्षथी सुदर्शन आगण उवा रही नत्रताथी अयोध्याना महाराज सुदर्शनने कहेवा लाग्या ॥ राजकोमां उत्तम जेवा' हे, यकवर्ती राज, तमे अमारा शासन कर्ता यकवर्ती सत्राट छे. अमे यथा तमारा सेवक अंडिया राजको छीये अमारा 'सत्राट तरी क तमे अयोध्यामां राब्य: करे. तमारी कृपाथी अमने जगद्व्याना दर्शन यथां तमे आ पु'री उपर महापुण्यशाणी, इतदृत्य अने धन्य छे ॥ आ भगवती शक्ति कयाथी आवां २ जेने शु प्रभाव छे २ जगद्व्यानी उत्पत्ति प्रभाव वगेर अमने कहे। आ संसाररूपी समुद्रमां तमे अमने तारनारा वहायु रूप छे. 'भगवतीना बज्जो' इयाणु होय छे, अमे आ' अणु' सावणवां इरछीजे' छीजे. ॥४६-५३॥

बालभारान्पया प्राप्तं वीजं देव्याश्च सिद्धिदं ॥ कृपिभिर्धारिता दीक्षा मया ज्ञातांशिका ततः ॥	स्वराग्निं प्रजपन्नित्यं कामवीजाभिधं नृपाः ॥५७॥ स्मरामि ता दिवारात्र भक्त्या परमया परां ॥५८॥
व्याग उवाच ॥ तानेगम्य ववस्तस्य राजानो भक्तितत्पराः ॥ सुग्राहुरगमत्काशया तमावृच्छय सुदर्शन ॥ मन्त्रिणस्तु नृप श्रुत्वा हत शत्रुजित मृधे ॥ आगन्तवन् हृपं श्रुत्वा त साकेतनिवासिनः ॥ तथा प्रकृतयो बाला नानोपायनपाणयः ॥ राजमार्गं अयोध्याया चन्दनोदकसेचिताः ॥ समान्य सर्वलोकाश्च ययौ राजा निवेशन ॥	ता नत्वा परमां शक्तिं निर्ययुः स्वपृष्ठान्प्रति ॥५९॥ सुदर्शनोपि धर्मिणा निर्जगाम स्वकोशालान् ॥६०॥ मृत युधाजितं प्रेषयुक्ताः सुदर्शनं मति ॥६१॥ उपायनान्युपादाय प्रययुः संमुखे जनाः ॥६२॥ सस्त्रीकं स्वनृप प्राप्त दृष्ट्वा प्रसुदिताः स्त्रियः ॥६३॥ पताकातोरणैः पूर्णकुम्भै रम्याः समन्ततः ॥६४॥ व दिग्भि रतुर्यमानस्तु वद्यमानश्च मन्त्रिभिः ॥ कन्याभिः कौर्धमाणश्च लाजैः सुपनसैस्तथा ॥६५॥
व्यास उवाच ॥ गत्याऽयोध्या नृपथेष्ठो पितुः स्थान सुहृद्वृतः ॥ मातर्न ते मया पुत्रः सग्रामे निहतः क्लि ॥ दुर्गयो निहतौ सख्ये नापराधो ममात्र चै ॥ दासोऽसि तव भो मातर्यथा मम मनोरमा ॥ अवश्यमेव भोक्तव्यं कृतं कर्म शुभाशुभं ॥ देवाधीनमिदं सर्वं नात्माधीनं कदाचन ॥ अहं वनगतो मातर्नाभव दुःखमानसः ॥ मृतो मातामहोत्रैव विधुरा जननी मम ॥ छुडिता तस्करैर्मर्गे भारद्वाजाश्रमं गता ॥	शत्रुजिन्यातर प्राह प्रणम्य शोकसकुला ॥६६॥ न पिता ते युधाजिच्च शपे ते चरणौ क्लि ॥६७॥ अवश्य भाविभावे तु प्रतीकारो न विद्यते ॥६८॥ तथा त्वपि धर्मज्ञे न भेदोऽस्ति मनागपि ॥६९॥ तस्मान्न शोचितव्यं ते मुखे दुःखे कदाचन ॥७०॥ न शोकेन तदात्मानं शोपयेन्मतिमान्नरः ॥७१॥ चिन्तयन्स्वकृतं कर्म भोक्तव्यमिति वेदमि च ॥७२॥ भयाहुरा गृहीत्वा मां निर्ययो गहन वनं ॥७३॥ सुनिर्भिर्मुनिपत्नीभिः पोषिता श्र फलादिभिः ॥७४॥

તેથી તેને આલ્યાવસ્થામાં જ બાંધી પાડવામાં આવ્યા હતા. આરે તેમને પરાશક્તિ બગવતીનું જ્ઞાન દેવી રીતે થયું. ॥

સુદર્શન ઉવાચ ॥ સુદર્શન મહે છે.

હે રાજકલ્યાણ, જગદંબાનું ચરિત્ર હું તમને કહી રીતે કહી ચક્ર ? જ્યાંહિ દેવતાઓ પાણું તે બણી ચકતા નથી ॥ જોઈ જ્યાંહિની આદ્યશક્તિ એવી શ્રી મહાલક્ષ્મી ભવતેશ્વરી સત્વગુણી સાન્નિવકા, એકગુણી રાજસી અને તમાગુણી તામસી એમ ત્રણ ગુણવાળી કહેવાય છે ॥ છતાં તે જગદંબા નિર્ગુણ છે. સત્ત્વ રજ્જ તમ ત્રણે ગુણથી પર છે. તેને યોગી પુરુષો પાણું બણી ચકતા નથી ॥ મનુષ્યોએ સચુલ જગદંબાની સુઅપૂર્વક ભક્તિ સેવા કરવી. ॥ બાલ્યાવસ્થામાં અજાણતાં મને દેવીનું સિદ્ધિ આપનારે કામ બીજ પ્રાપ્ત થયું હતું. જે હું હસેશાં જ્યં હું. કવિઓએ મને વિધિવત્ રીતે આપ્યા પછી મેં ભગવતીને પરાંપર જોળખ્યાં હ્યારથી સાત દિવસ ભક્તિ સાથે. પરાં બગવતીનું સ્મરણ કરે હું ॥૫૪-૫૮॥

સુદર્શન રાજાનું વચન સાંભળી ભક્તિપરાયણ રાજાએ પરાશક્તિને પ્રણામ કરી યોતપોતાને સ્થાપક રેવાનાં થયા. ॥ સુમાહ રાજા સુદર્શનની રજા લઈ કાશીમાં ગયા. અને સુદર્શન પણ પોતાની સાતા તથા રાણી શશિકલા સાથે યોતાના કાશળ દેરામાં ગયા. ॥ અયોધ્યાના મંત્રીઓ પણ સતુચ્છતને અને યુધામન્યુને તથા સંઆમયોં હલ્યયેલા સાબળી સુદર્શન ઉપર પ્રેમભાવવાળા થઈ મંત્રીઓ, પ્રભાં હારે માણસો સાથે વિવિધ પ્રકારની ભેટ આપવાની વસ્તુઓ લઈ સુદર્શન રાજાને લેવા સામા ગયા વિનિય પ્રકારના પોષાક અને ભેટ આપવાની વસ્તુઓ બાળકો સ્ત્રીઓ વૃદ્ધો બુવાનો, રાણી સાથે આવતાં યોતાના રાજાને હર્ષથી અર્પણ કરી ધણી ખુશી થઈ ગયા.

તે વખતે અયોધ્યાના રાજામર્ગે ઉપર અદન્નાં પાણી છાંટ્યાં હતાં. ધંબ પતાકા. તોરાણું અને પાણીથી ભરેલા કળશોથી આરેહાર-કન્યાઓના સચુક શોભતા હતા ॥ બધી પ્રખરને યાન આપી રાજા યોનાના મહેલમાં ગયા હ્યારે બંદિજનો તેવુંતિ કરતા હતાં. મંત્રીઓ પ્રણામ કરતા હતાં અને કન્યાઓ પુષ્પો અને શોખાથી વધીવતી હતી. ॥૫૭-૬૫॥

हन्तुं मामागतौ राजा ऋषिणा च निवारितः ॥
 मानुष्यं दुर्लभं मातः खण्डेस्मिन्भारने शुभे ॥
 ईद्युक्ता सा तदा तेन लीलावत्यविलज्जिता ॥
 सापराधास्मि पुत्राहं कृता पित्रा युधाजितौ ॥
 नाहं वारयितुं शक्ता तदाह पितर मम ॥
 नाहं शोचामि त पुत्रं सदा शोचामि तच्छतं ॥
 न क्रोधो न च शोको मे त्वयि पुत्र मनागपि ॥
 भगवत्याः प्रसादेन प्राप्तभतद्वक्त्रक ॥
 जगाम भुवन रम्यं यत्र पूर्वं मनोरमा ॥
 सिंहासनं तथा हेमं कारयित्वा मनोहर ॥
 राज्य पथात्कारिण्यामि यथा रामादिभिः कृतं ॥
 क्षत्रिभिः मतिमां रम्यां कारयित्वा शुभेहनि ॥
 हवनं विधियुक्त्वा पूजयित्वाऽथ देवतां ॥
 प्रतिष्ठाप्य शिवां देवीं विधिवद्देवादिभिः ॥
 राज्य चक्रे नृपः सर्वसामंतं तं नृपानथ ॥
 ग्रामे ग्रामे च प्रासादांश्चक्रुः सर्वे जनाधिपाः ॥
 सुवाहुरपि काश्यां तु दुर्गायाः मतिमां शुभां ॥
 सवनं भारते खण्डे सर्ववर्णेषु सर्वथा ॥
 दुर्गा नाम्ना प्रसिद्धा प्रचहृशौ कुलदेवता ॥

न वैरं न च मात्सर्यं मम चित्ते तथाप्यभूत् ॥७५॥
 स्वर्गमेक्षपदं नृणां दुर्लभं चान्ययोनिषु ॥७६॥
 पुत्रशोकं परित्यज्य तमाहाश्रुविछेदना ॥७७॥
 हत्वा मातामहं तेत्र येन राज्यं हतं तव ॥७८॥
 तौ श्रुतौ स्वऋतेनैव कारणं त्वं तयोर्न च ॥७९॥
 पुत्र त्वमसि कल्याण भगिनी मे मनोरमा ॥८०॥
 कुरु राज्यं महाभाग मजाः पालय सुव्रत ॥८१॥
 तदाकर्ण्य त्वेवा मातुर्नत्वा तां नृपनन्दनः ॥८२॥
 प्रजाभिरभिपिक्तौसौ राज्य चक्रय धर्मत ॥८३॥
 स्थापयित्वाऽसने देवीं धर्मार्थकाममोक्षदां ॥८४॥
 इत्युक्ताः कारयामासुः प्रासाद मंत्रिणस्तदा ॥८५॥
 द्विजानाहूय वेदज्ञान् स्थापयामास भूपतिः ॥८६॥
 प्रासादे मतिमान् देव्याः स्थापयामास भूमिपः ॥८७॥
 पूजां नानाविधां राजा चकार विधिना सदा ॥८८॥
 वशे चक्रेऽथ धर्मिष्ठान् सद्धर्मविजयी नृपः ॥८९॥
 देव्याः पूजा तदा प्रीत्या कोसलेषु प्रवर्तिता ॥९०॥
 प्रासाद कारयित्वा च स्थापयामास भक्तिः ॥९१॥
 सर्वेषां भजनीयाभूद् देवी श्री भुवनेश्वरी ॥९२॥
 वर्णाश्रमेषु धर्मेषु यथाः प्रकृतयो नृपाः ॥९३॥

इतीश्री भुवनेश्वरी कथायां अष्टादश साहस्र्यां संहितायां सुदर्शनचरित्रे
 सुदर्शनराज्याभिषेका नाम नवमोऽध्यायः ॥१॥ इति श्री भुवनेश्वरी कथा संपूर्णा ॥

આસ લગાવ ॥ બ્યાસ કરે છે

સ્નેહિત્રી વીંટાયેલા સુદર્શન રાજ અયોધ્યામાં પિતાના મહેલમાં ગૂંચા, 'સા શોભથી વિન્હુળ થયેલી રાતુછતની આંતને પ્રણામ કરી કરેવા લાગ્યા ॥ હે માતા તમારાં ચરણના સોગમ ખાધને શું છું કે તમારા પુત્રને તથા તમારા પિતાને રણુસંગ્રામમાં મેં માર્યા નથી.

કર્ગ દેવીયે જન્મને હણુયા છે. તેમાં મારો લેશ પણ અપરાધ નથી, અવરય ખનવાનું હોય છે તે સિંધ્યા ચાવું નથી ॥ હે માતા, હું તમારો દાસ હું જીવી મનોરમા માતા છે તેવાંજ તમને હું ગણું. હું જેમથી એક્યને ન્યૂનાધિક માનતો નથી ॥ દરેક મનુષ્યે પોતે કરેલ સારા નરસા કર્મનું ફળ અવરય ભોગવવું પડે છે માટે હે માતા સુખમાં કે કુખમાં તમારે ધીરજ રાખવી ॥ આ જગત આપણને આદીન નથી પણ દૈવાધીન છે. એમ સમજી સમજી સાણસે છવને કષ્ટ આપવું નહીં જોઈએ ॥ હે મા હું વગડામાં ગયો હોતો તોપણ મેં જોતે કુખ માન્યું નહોતું. મારાં કર્મ પૂર્વજન્મનાં પાપ હશે તે મારે ભોગવવાં જોઈએ એમ હું માનતો હતો ॥ મારા માતામહ (નાના) વીરસેન આહીજ હણ્યાણા. નિરાધાર થયેલી બચથી ગણારાઈ ગયેલી મારી વિધવા માતા મને લઈ ગઈન વનમાં ચાલી નીકળી. રસ્તામાં ચોર અમને આગ્રો આપ્યો અને કંદમૂળ ફળફળાઈ ખાઈ રહેતા, તમારા પિતા મને હણવા માટે ત્યાં આંબ્યા પણ વારદામ કષ્ટિયે' પાછા વાળ્યા અને છેવટે આ પ્રસંગે ખનેવું ચરણુ નિર્માણુ હશે તે થયું. અમારા પર આટલા સુરકાર થયા તોપણ મારા મનમાં વેર ઝેર કે અટખ્યાઈ કદી આવી નથી હે માતા આ કસતખંડમાં મનુષ્યોના અવતાર દુર્લભ છે હારણુ આ ભૂમિમાં જન્મ પામેલા મનુષ્ય દેહથી સ્વર્ગ અને એક સેળની શકાય છે ॥ સુદર્શનનાં એવાં વચન સાંકળી શરમાઈ ગયેલી આંખ્યુમાં પાળી ચાર્યાં બચ છે એવી લીલાવતી પુત્રનું કંઃખ છુટી જઈ તેને કરેલા લાગી ॥ હે પુત્ર હું તારા વાંકમાં છું તારા માતામહ (નાના)ને હણીને મારા પિતા યુધાનિતે તારું રાજ્ય આંચકી લીધું હતું. પણ હે પુત્ર હું તે વખતે મારા પિતાને અટકાવવા અશક્ત હતી. પણ તે જન્મે પોતાનાં કરેલાં કર્મને ચરણુ પાચ્યા છે તેમાં તારો વાંક હું લેશ માત્ર પણ માનતી નથી ॥ હું પુત્રનો શોભ કરતી નથી પણ એનાં કર્મનું મને કંઃખ થાય છે, હવે પુજ મારો હિઠય છે અને મનોરમા મારી યેન છે ॥ ૬૬-૮૦ ॥

हे पुत्र तारा उपरं भने देशे मात्र पत्यु क्रोधे शोक शते नथी. हे कांश्र्यशोणी युत्र तु सुप्रे' राज्य शोत्रंय अने प्रअनुं पार्वन कर ॥ लगवतीनी इपाथी दुने आं नि'क'ट'क राज्य सेण्यु छे. मातानां जे वचन सल्लणी तेने प्रथाम करी सुदर्शन राज् पोतानी, माता मनोरमाने, राजमहिदे गथा. प्रअये तेना विधि प्रमाणे राज्याभिषेक कर्ये अने पोते धर्मशी राज्य करवा लाग्या, सोनानुं सुंदर भिंदासन करावी धर्म अर्थ काम सोक्ष आपनारां देवीनी प्रतिष्ठा करी जेवी रीते श्रीरामचंद्र वज्रेत्रेये प्रअ उपर धर्मशी राज्य कर्युं छतुं तेम हुं राज्य करीश ज्यम कर्तुं, प्रधानोये करीगरे पसि विशाण मदिर यथावी देवीनी भूति धडावी वेह लखेवा आबोले पसि विधि प्रमाणे स्थापना करी ८१-८७॥

शाअविधि प्रमाणे होम छवन वगेरे करी देवताज्योनुं पूजन करी सोटा मंदिरमां तेनी प्रतिष्ठा करी ॥ यशी गज छत्रेशां विधि प्रमाणे देवीनुं पूजन अर्चन करता राज्य करवा लाग्या ॥ सर्व साभंत राजज्योते वशकरी तेज्योने धर्ममां प्रवर्तवी धर्म राज्य स्थाप्यु. ॥ पं'डीया राजज्यो पत्यु गामे गाम देवीनां मंदिर कराची पूजन अर्चन करवा लाग्या ॥ सुग्राहु राज्याये पत्यु देवीनी सुंदर भूति करावी विशाण मंदिरमां पधरावी प्रतिष्ठा करी. योप्रा वरतपंडमां भूधां वर्णुनी प्रअ यकवर्ता सुदर्शन राज्ने अनुसरी श्री लुवनेश्वरीने लज्वा लागी. ॥ दुर्गा देवीना नामथी सुदर्शन राज्जना वंशमां कुणदेवी तरीह लुवनेश्वरी असिद्ध यथां. सुदर्शन राज्जना राज्ज्यमदमां अने, तेना वंशमां जधी प्रअ वर्णुश्रिम धर्ममां रही सुभी धर्म अने ज्योणी पृथ्वीमां श्री लुवनेश्वरीने। न्यन्यधरार थयो. जोला श्री लुवनेश्वरी भावकी ज्य' टट ६३ ॥

इतिश्री सुवनेश्वरी कथायां अष्टादश साहस्र्यां संहितायां सुदर्शनचरित्रे
सुदर्शनराज्याभिषेका नाम नवमोध्यायः ॥ ९ ॥ इतिश्री सुवनेश्वरी कथा संपूर्णा

